TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : I SAYI : I ŞUBAT 1964 FİATI : 250 K

Cemal Kutay

TAKDİM EDER :

Atatürk'ün Çankaya'ya gömülmesine kimler mani olmuşlardı ?

Sadrıâzam Sait Halim Paşayı kimler öldürdü ?

Selimiye Kışlasının unutulmaz misafiri: LÂMBALI KADIN

Halife Abdülmecit Efendiye İngiliz ve Fransızların gizli teklifleri

Patrik Grigoryos'un Çar Aleksandr'a tavsiyesi : **"Türkleri mahvetmenin tek yolu, ahlâk ve maneviyatlarını yıkmaktır."**

Kıbrıs dâvâsı, Adnan Menderes, ve ilk günler

Ve, 30 mevzu

Cemal Kutay

TÜRKİYE İSTİKLÂL VE HÜRRİYET MÜCADELELERİ TARİHİ

★ — **İkinci Sultan Hamid'den, Atatürk'ün ölümüne kadar geçen 63 seneyi 6400 sahifede veren büyük eser.**

★ — Her biri 600 er sahifelik dokuz ve fihristiyle beraber 1000 sahifelik sonuncu cildle ON CİLD içinde, son yüz yılın en hacımlı millî tarihi.

★ — **1957 senesi martında münhasıran hususî abonelerine, iki ayda bir cild gönderilmek üzere, 1961 senesi ocak ayında, hiç bir kitapçı ve bâyie verilmeden tamamlanabilmiş eserin, ikinci kısmının elde kalan son koleksiyon serisi.**

★ — 600 sahifelik cildler, yeşil pantazot cildli olarak yirmi, bin sahifelik sonuncu cild, kırk liradır.

★ — **On cildin yekûn bedeli 220 liradır. Eser hazırdır. Ödemeli olarak birden gönderileceği gibi, bir kaç kısımda da gönderilebilir.**

★ — Eserin muhtevası ve hususiyetlerini izah eden broşür isteyiniz.

İmparatorluk, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde yazılmış en büyük millî tarih

Cemal Kutay

TÜRKİYE İSTİKLÂL VE HÜRRİYET MÜCADELELERİ TARİHİ

★ — **İkinci Sultan Hamid'den, Atatürk'ün ölümüne kadar geçen 63 seneyi 6400 sahifede veren büyük eser.**

★ — Her biri 600 er sahifelik dokuz ve fihristiyle beraber 1000 sahifelik sonuncu cildle ON CİLD içinde, son yüz yılın en hacımlı millî tarihi.

★ — **1957 senesi martında münhasıran hususî abonelerine, iki ayda bir cild gönderilmek üzere, 1961 senesi ocak ayında, hiç bir kitapçı ve bâyie verilmeden tamamlanabilmiş eserin, ikinci kısmının elde kalan son koleksiyon serisi.**

★ — 600 sahifelik cildler, yeşil pantazot cildli olarak yirmi, bin sahifelik sonuncu cild, kırk liradır.

★ — **On cildin yekûn bedeli 220 liradır. Eser hazırdır. Ödemeli olarak birden gönderileceği gibi, bir kaç kısımda da gönderilebilir.**

★ — Eserin muhtevası ve hususiyetlerini izah eden broşür isteyiniz.

İmparatorluk, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde yazılmış en büyük millî tarih

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : I SAYI : I ŞUBAT 1964 FİATI : 250 Kr

Cemal Kutay

TAKDİM EDER :

Atatürk'ün Çankaya'ya gömülmesine kimler mani olmuşlardı ?

Sadrıâzam Sait Halim Paşayı kimler öldürdü ?

Selimiye Kışlasının unutulmaz misafiri: LÂMBALI KADIN

Halife Abdülmecit Efendiye İngiliz ve Fransızların gizli teklifleri

Patrik Grigoryos'un Çar Aleksandr'a tavsiyesi : **"Türkleri mahvetmenin tek yolu, ahlâk ve maneviyatlarını yıkmaktır."**

Kıbrıs dâvâsı, Adnan Menderes, ve ilk günler

Ve, 30 mevzu

ÖNCE LÛTFEN BU SAHİFEYİ OKUYUNUZ !

1 Mecmua elinizdedir: Bütün uğraşmalarımıza rağmen, yurdun her tarafında bâyi ve kıtapcılarda emniyetle bulundurulmasını temin edemedik. Hayatını ve devamını, yine doğrudan doğruya Sizlere göndermekte bulduk. Tetkik ediniz: Tarihseverlik ölçülerinizi tatmin ediyor, bizden sonrakiler için faydalı, hayırlı, lüzumlu görüyor ve evinizin kitaplığındaki **tarih köşesi**'ne lâyık buluyorsanız, şu günlerde abone parasını gönderiniz: Çünkü ikinci ve daha sonraki sayılar, ancak bu alâkaların toplamı ile çıkabilecektir. **(Fasulye Tenceresi)** ni çok zedelemezse, üç aylık altı lira yerine, altı aylık abone bedeli on iki lira göndermeyi tercih ediniz: Bizim için kıymetli bir destek, Sizin için de altı ayda bir tekrarlanacak külfet olur.

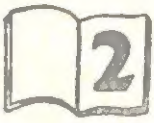

2 Mecmua Sizi tatmin etmez, beğenmez, memnun kalmazsanız lûtfen aynı zarfla iade ediniz. Bu zahmetten kaçınmayınız: Çünkü ancak zarurî masraflarını karşılıyacak sayıda basılabilmiş olan eser, devam edecek bir başka tarihsever bulmak zorundadır. Bu gerçeği lûtfen hatırlayınız.

3 Mart sayısı ancak abone bedelini ödemiş olanlara gönderilecektir. Bu sebeple posta havalesine lûtfen, isim, soyadı ve adresinizi bir yanlışlık ihtimali bırakmıyacak kadar açık ve okunaklı yazınız.

4 Zahmetlerimiz bitmedi: Seksen dördüncü sahifeye kadar göz attıktan sonra hakikatleri kucaklama duygunuz, topluluğun sihirli kudretinin değerli bir himmetini göstermenizi telkin ediyorsa, elinize mecmuanızı alınız ve sizinle aynı düşünebilen bir, iki, üç **«bu çapta tarih hakikatlerine kafasında ve gönlünde yer verebilen Türk»** bularak safımıza katınız: Arkamızda ne Devlet, ne Parti, ne Banka, ne şu veya bu sınıf veya zümre olmadığı hakikatı içinde, tek zayıf tarafımız **maddî yetersizlik** tehlike çukurunu, her birinizden beklediğimiz **asgarî bir yeni abone** kudretiyle aşacağız. Evet!.. Namuslu alın terlerinin içinde bulunduğu yaşama güçlükleri malûm amma, ayda TARİH BABA'ya ayrılacak iki lira, İstanbul borsasıyla bir kilo ıspanak parasıdır. Bulacağınız **«yeni birer abone»** bizzat esere lûtfedeceğiniz çok kıymetli yardım olacaktır. Genişleteceğiniz imkânların, mecmuanızın mükemmelleştirilmesine harcanacağını da zaman gösterecektir.

5 Siz, muhterem abonelerimize mahsus olarak her altı ayda bir, maliyet değerine Pantazot mükemmel bir cild kapağı takdim edeceğiz. Câzip üç muhtelif renkten istediğinizi tercih edeceksiniz.

6 Eksiklerimiz bahsinde bizi lûtfen ikaz ediniz. Ele alınmasında fayda gördüğünüz mevzuları lûtfen yazınız. Neticede tarihin **«ihtiyar geveze»** değil de **«ibretler ve uyarmalar ilmi»** olduğu bahsinde güvenilebilir örnekler verebilirsek vicdan hazzımızı da paylaşacağız. Bu netice, vatanı gafletlerden ve tekrar halindeki hatalardan kurtarma şuurunun da sesini duyurması olacaktır.

Karar da, neticeler de, sadece Sizlerindir. Yâni, dedelerimizin o güzelim üslûb ve ifadesi ile: **Hizmet bizden, himmet Sizlerden, tevfik Cenab-ı Hak**'tandır.

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 1 SAYI : 1 ŞUBAT 1964 FİATI : 250 Krş.

Sahibi, Muharriri :
CEMAL KUTAY

Yazışleri Müdürü :
MUSTAFA UNAN

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78/A
Tarih Yayınları.
Telefon : 22 78 10

Muhabere ve para gönderme adresi : Posta Kutusu 34 Kadıköy - İstanbul.

ABONE ŞARTLARI :
Yıllık 24, Altı aylık 12, üç aylık 6 lira. Dış ülkelere iki mislidir.

Bu sayı, İstanbul'da Ercan Matbaasında dizilmiş, 15.000 adet basılmıştır.

Klişeler Nuray Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Özaydın Matbaasında basılmıştır.

Aboneler için, her altı ayda bir, maliyetine, pantazot cild kapakları hazırlanmaktadır.

Tarihi Konuşturabilmek !

İnsanların gönülden duydukları hasretlerini gerçekleşmiş görmeleri tatlı rüyalarıdır. Elinizdeki mecmuaya ismini verdikten ve tamamladıktan sonra böyle mes'ut bir rüyâdan uyandım: Bugünkü şartlar içinde Türkiye'de Tarih'i konuşturmak mı?

Ne aşırı ıddia ve ümid imiş meğer!..

Önce **kanunların duvarları** var: Ceza ve yasak kanunları!.. Mâneviyat sahasından politika alanına kadar hakikî çehresinin millî vicdan önüne çıkartılmasından endişe edilen bütün temel mevzuları, ancak, hâkim kuvvetlerin istediği ölçüde ve şekilde konuşmıya, araştırmıya, derinleştirmiye imkân veren **k a n u n**lar!..

*
**

Daha sonra, inandırılmış, alıştırılmış, bel bağlanmış kalıp-fikir ve kıymetlerin göze görünmez karşı koyması var: Kanunlarla itiyatlar, tarihin hakikatlerine karşı elele olduğu zaman da, sizin, bir **kuvvete dayanmanız** şart: Nasıl bir kuvvete? Hamuru politika olan bir kuvvete arka verirseniz o zaman tarihin yolundan çıkar **siyaset yolu**na girersiniz. Bu, bir intihardır: Gerçek Tarih'in sizi bağrından koğması ile iktifa etmesinin bile lutuf ve müsamaha olabileceği bir intihar!. Çünkü bu ândan itibaren hakikî tarih de kendisine yaptığınız ihanetin cezasız kalmaması için karşınızdadır. O'nun biricik meşrû müdafaası da budur.

*
**

Üçüncü dert, son yıllarda memleketimizde neşriyatın bir fikir hareketi olmaktan çoktan çıkarak, büyük sermayeyi en kısa zamanda

Gelecek Sayıda:

★ — **Halk Fırkası grubunda, Hilâfetin kaldırılması, Osmanlı Hanedanının memleketten çıkarılması, öğretimin birleştirilmesi üzerinde münakaşalar.** (İlk defa açıklanan grup zabıtları.)

■

★ — Galibler, Yunanistan'ın, Anadolu'ya işgal plânına nasıl «— **Evet!**» demişlerdi?

■

★ — **Son yüz yıllarda esir pazarları ve cariyeler.**

■

★ — Lozan'da İsmet Paşa - Dr. Rıza Nur ihtilâfı.

■

★ — **Siyasî Mahkûmlar Adası M A L T A'dan kaçma teşebbüsleri ve Ali İhsan Paşanın Anadoluya geçişi.**

■

★ — Fransız sarayında Moralı Es-Seyyit Ali Efendi.

bir kaç misline çıkarma hüneri olmasıdır: Ekmekten rakıya, alfabeden kumar kâğıdına kadar bütün sahalara el atmış olan devlet'in bu neticede manevî hazzı vardır: Milletin hafızası ibretlerden ayrılarak tecessüsün çukuruna inince eyyam siyasetinin ikbali başlar. Hangi siyasî varlık kendisini böyle bir rahatın dışına çıkartabilecek cesaret ve feragattedir?

*
**

Görülüyorki ya hâkim kuvvetlerin istediği tarih tefsirciliğini yapacak, ya inandırılmış ve alıştırılmış duyguların sınırları içinde kalacak veya sırtınızı **«büyük sermaye»** ye dayayarak tecessüs pazarına avârelik örnekleri süreceksiniz...

*
**

Mevcut olanın inkârı güçtür. Fakat olmıyanın isbatı rahat ve mümkündür: Bizde yukarıdaki **üç şart'ın hiç birisi yok...**

Ve, mutlak gönül rahatıyla söyliyebildiğimiz bu gerçeğin isbatını da, en âdil ve tarafsız hâkim olan **z a m a n'a** bırakıyoruz: Bütün güçlüklere rağmen tarihi, **hakikî tarih'i** konuşturmıya çalışacağız.

*
**

★ — **Bu sözü verirken en ağır baskının sizlerden gelebileceği ihtimalini unutmuş değiliz: Tarihin; hâkim siyasetlerin vasıtası olduğu devirlerin birbirine mânevî mirasları vardır. Bu mirasların iç yapısına girebilmek, maharetle inşa edilmiş fikirlerin çevresindekileri rahatsız eder. Bu gerçek, diğer ülkelerde bize pek benzemiyor: Bizde, yeni rejimlere, ihtilâllere, bir devrin kapandığı iddialarına rağmen temel kuvvetler sadece isim değiştiriyor, yeni bir ad ve şekille devam ediyor.. Gerçek böyle olunca, hakikî tarih muhasebesine tahammülsüzlük «yeni devir» le beraber hepimizden geliyor.**

Bu sebeple sahifeleri karıştırırken, hakikatlerin temel varlığı olan müsamaha'nızı istiyoruz: «— Nasıl olur?» şüphe ve itirazını bizim o bahiste ortaya koyacağımız hakikatlerin sonuna bırakınız.

★ — Elinizdeki mecmua, ortalama **bir kitab** büyüklüğündedir: Uzak tarihten, yakın tarihten, kendimizden, dünyadan; mümkün olduğu kadar bâkir; çeşitli sebeblerle vicdanların hükmünden uzak bırakılmış ve tarihin bağrında izi ve adı olan hâdiseleri önünüze geti-

receğiz: Hükmü size bırakarak... Çünkü belki yüzyıllar, belki yıllar öncesi olup bitmiş vak'aların içinde, çok zaman günümüzü bulacak, irkilecek, «— **Neden ibret almamışız?**» sorunuza cevap bulamayınca, sahifelerimizdeki hakikatlerden şüpheleneceksiniz. Ricamız şu: Bizden şüphelenmeden önce Mehmet Âkif'in feryadını hatırlıyacaksınız:

Geçmişten adam hisse mi alırmış?. Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi?
Tarih'i tekerrürdür diye târif ediyorlar:
Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi?

★ — Neylersiniz ki, bu vurdum duymazlığı şöylece bir tarafa koyup tarihten ibret almazsak, bu memlekette **tarihe gerçekten geçebilecek adam**'dan başlıyarak, **tarihe geçebilecek çapta hâdise**'ye kadar hakikî tarihin bütün nimetlerinin cahili ve mahrumu kalacağız.

Ve, bu suretle de, **yapılması mümkün olan vatan hizmetleri** ebediyen meçhulümüz kalmakta devam edecek... Sevgilerimiz, nefretlerimiz, takdirlerimiz, tenkidlerimiz, hayranlıklarımız veya kinlerimiz afakîlik, avârelik, ölçüsüzlük çukurundan çıkamıyacak... Böylelikle de memleket müsbet-menfi kıymetlerin enflâsyonundan yakasını kurtaramıyacak... **Yapılması mümkün olanı** esirgemiş medeniyet ve hürriyet korkağından tutunuz da, hafızamıza ve şuurumuza, ancak kendisine uyabilen çap'ı verebilme hünerini gösteren hareketlere kadar, elimizde, **hakikî tarih**'in miyârları, ölçüleri, mikyasları var mı?

★ — **Düşünelim: Tanzimat kendinden önceki devrin; Birinci Meşrutiyet Tanzimatın, İkinci Meşrutiyet Sultan Hamid iktidarının, Cumhuriyet evvelki bütün safhaların şahsiyet ve hâdiselerini muayyen bir adesenin önünde değerlendirdi ve hükümlendirdi. Hangisi, bizim hâlâ basamaklarında emeklediğimiz millet meselelerini zafere ulaştırmış Batı'nın ve hattâ Doğu'nun hakikî mikyaslarını ele alıp**

Lûtfen ikinci sahifemizi okumanızı rica ederiz.

Gelecek Sayıda:

★ — **Sultan Aziz yüz sene evvel Paris'te neler görmüştü?**

★ — Atatürk ve Selânik.

★ — **Talât Paşanın öldürülmesinden önceki son günleri...**

★ — 1876 Mebuslar Meclisinin medeniyet ve cesaret kahramanları.

★ — **Kâzım Karabekir'in yakıldığı zannedilen kitabının hakikî müsveddelerini Cafer Tayyar Paşa nasıl kaçırmıştı?**

★ — İkinci Dünya Harbinde Almanlardan (para) alanlar ve (yardım) görenler.

★ — **İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan Beyin hâtıralarında casus Mustafa Sagîr hâdisenin ibretli içyüzü.**

★ — Bir (Kazan Kaldırma) nın kinleri içinde İstanbul.

Gelecek Sayıda:

★ — Bir idam mahkûmu, hükumetin Fransadan alacağı borç parayı temin için hapisaneden Avrupaya gönderiliyor. (Siyasî düşmanlığın, vatanperlik önünde iflâsı ibreti.)

■

★ — Mehmet Âkif'e İbn-i Reşid'in hediye ettiği «altın kılıç» ın hikâyesi.

■

★ — Bir imparator'un hayatında bir kadın.

■

★ — Nelere güler, nelere ağlar, nelerle duygulanırlardı? (Bir Osmanlı evinde günün yirmidört saati.)

■

★ — Kahraman-ı Hürriyet Niyazi Beyin ilk ve son memleket seyahati.

■

★ — İttihad ve Terakkinin ON FEDAİsi, Miralay Enver Beyi, ENVER PAŞA olarak nasıl Harbiye Nazırı yapmışlardı?

devirlerini bu ölçülerle değerlendirmiye cesaret edebildi?

★ — İşte elinizdeki iddiasız mecmuacık da, hâkim devirlerin karanlığa ittiği bu şahsiyet ve hâdiseleri, karanlıklardan çıkarıp vicdanlarımızın aydınlığına getirmiye çalışacağız.

★ — **Bu emek, elbette kolay olmıyacaktır: Ne âlimâne mütalâalar, ne tercüme metodlar, ne şahsî ve hissî fikirler, ne yerlere vurma, ne putlaştırma, hattâ ne de ahkâm çıkarma merakı... Hayır!.. Sadece unutulmuş ve bilhassa unutturulmıya çalışılmış geçmişin binbir hâdisesi arasından dikkatli ve emin olunuz!.. - insaflı ve âdil, mutlak tarafsız bir araştırma aşkı ile ayıklanmış vak'aları, mümkün olduğu kadar sade bir dille önünüze çıkarma çabası...**

★ — Bu emek sizler isterseniz devam eder: İstemezseniz başladığı yerde kalır... Arkasında ne adlı adsız parti politikası, ne banka veya şirket sermayesi, hattâ ne de ekmek parası endişesi var: Yüzyıllardır devam eden hürriyet ve medeniyet çabalarımızın bedeli olan oluk gibi dökülmüş kanların, haksızlığa uğramış mazlûmların, yarıda kalmış ümidlerin, husranı dinmemiş himmetlerin tatlı acı safhaları, uzak yakın mâziyi yaratmış aranılan veya nefret edilen vak'aları ile geçit resmi... Arzumuz sadece bu... Bu arzu, biliyoruzki çok zaman, sohbetimizin başında işaret ettiğimiz **üçlü korku'yu** karşımıza dikecek... Fakat bize, başladığımız işi yarıda bıraktıracak tek kuvvet, sizlerin bizi **yarı yolda** bırakmanızdır. Sahifeleri lutfen, böyle bir **karar duygusu** ile karıştırın... Sanırız ki İbrahim Hakkı Hazretlerinin seslenişini hatırlamanın tam zamanıdır:

Hak şerleri hayreyler
Zannetme ki gayreyler
Görelim Mevlâ neyler
Neylerse güzel eyler

Başladığımız çetin işin hayırlılığına inanıyorsanız, onu güzel bir kadere bağlamak, devam ettirmek, Yüce Tanrı'nın sizleri vasıta kıldığı bir vatan hizmeti olsun...

*
* *

Karıncaya sormuşlar: «— Nereye?»
Cevap vermiş: «— Hacca gidiyorum.»
Gülmüşler: «— Bu bacaklarla mı?»
«— Hiç olmazsa yolunda ölürüm ya..» demiş.

Cemal Kutay

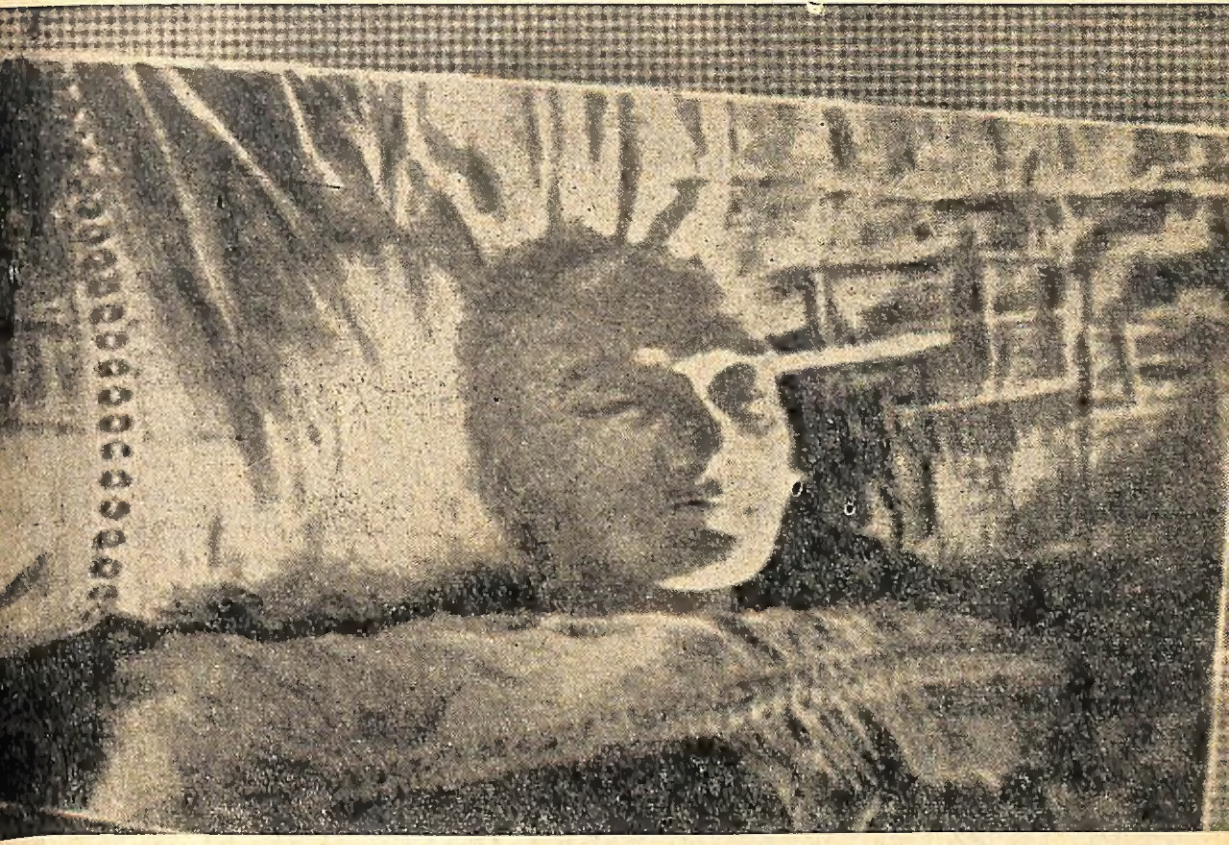

ATATÜRK ÖLÜM DÖŞEĞİNDE **«— Benim fânî vücudüm bir gün toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti daima yaşıyacaktır.»** diyordu. İşaret ettiği hakikatın ikinci safhası Türk milletine bıraktığı en şerefli, fakat en çetin emanet oldu.

ATATÜRK'ün ÇANKAYA'ya gömülmesine kimler, hangi sebeblerle mâni olmuşlardı?

Atatürk'ün, ölüm mevzuları üzerinde sık durmadığı gerçeğini, bütün yakınları söylerler: Tam realist, hayat felsefesini her türlü ifratlardan uzak tutabilmiş insan olarak, ölüm üzerinde de hayâle iltifat etmiyen fikirleri vardı. Milletinin vefasına daima güvenmiştir. Buna rağmen, Onuncu Yıl Nutkunda önce yazıp, sonra karaladığı bir cümle vardır ki, Türk ulusunun ve rejimin bütün ülküleri gerçekleştiği zaman hatırlanmasını da ister:

«— Bu söylediklerim hakikat olduğu gün, senden ve bütün medenî beşeriyetten dileğim şudur: Beni hatırlayınız...»

Atatürk'ün el yazılı aslı arşivimizde olan (onuncu yıl nutku) nda önce yazdığı, sonra çizdiği bu cümlelerin ayrı bir hikâyesi vardır. Yine, O'na ait gerçeklere ayrılmış ileri sahifelerde, Mustafa Kemal'in bir başka tarafına ışık tutacak özelliği bulunan hâdiseyi açıklamak kararındayız: Onuncu Yıl şenlikleri içinde, ölüm'ü ve unutulmamayı neden düşünmüş olduğu, daha sonraki olub bitenlerle beraber hatırlandığı zaman ibret verir...

★ *« — BURASI MEZARA BENZİYOR...»*

Müzeleri, tarihin geçit resmi yaptığı tesislerden saydığı için, değer verir, ilgilenirdi. Ankaradaki Etnoğrafya müzesine de kuruluş günlerinde sık sık giderdi. Bina tamamlandığı ve düzenlendiği günlerden birinde, yanında, Saffet Arıkan, Falih Rıfkı Atay, Hasan Reşit Tankut, Şemsettin

Anıt - Kabir'in yerini tesbit komüsyonunun bugüne kadar meçhul bırakılmış raporunu neşrediyoruz!

Günaltay, Yusuf Ziya Özer'le Etnoğrafya müzesine gitti. Müze müdürü Osman Ferit Sağlam'la, ziyaret haberini duymuş olan rahmetli Remzi Oğuz Arık ve Hamit Zübeyr Koşay karşıladılar. Binayı dikkatle gezdi, ilk hükmü şu oldu:

«— *Burası mezara benziyor...*»

Kaderin garib tecellileri vardır: Atatürk'ün tahnit edilmiş naaşı, 1938 den 1953 e kadar, on beş yıl, kurtardığı vatanda beş adım toprağı burada bekledi... Bir de isim bulunmuştu: Atatürk'ün muvakkat kabri!

★ KOMÜSYON + KOMÜSYON + KOMÜSYON = *Ç A N K A Y A !*

Bilhassa Profesör Fisenje'nin teşhisinden sonra, Atatürk'ün şifasız bir hastalığa müptelâ olduğu felâketi bilinir olmuştu. Fransız hekimi, Ata'nın o mükemmel bünyesini bilmediği için, hastalığın seyrine bakarak, ölümü daha kısa zaman içinde mukadder netice tahmin etmiş, bu gerçeği kendisiyle hususî olarak konuşanlara da ifade etmişti. *(Müdavî tabibler arasında, hükûmet namına bulunan sıhhat ve içtimaî muavenet vekâleti müsteşarı rahmetli Dr. Asım Arar'ın hâtıralarından.)*

Atatürk fâni hayata vedâ edince, kurtardığı vatanda en lâyık şekilde ve milletinin şükranını eksiksiz ifade edecek bir ANIT içine tevdii, hükûmetin ve Meclisin başlıca mevzuu olmuştu. Fakat daha sonraki hâdiseler gösterdi ki, bu masum emele de, göze görünmez ve ifade edilmez hâdiseler ve duygular tesir etmiştir.

★ ATA'NIN KABİR YERİ NERESİ OLACAKTI?

Ortaya iki mevzu çıkmıştı: Birincisi, artık adına Anıt-Kabir denilecek olan, yirminci yüz yıl Türkiyesinin Panteon'u nerede olacaktı?

İkincisi, Ata'ya lâyık bir kabir kimlere yaptırılacaktı?

Birinci sual için düşünceler birleşiyordu: Anıt-Kabir'in yeri, devletin merkezi olan ANKARA idi. İkincisi de, milletlerarası bir müsabaka ile halledilecekti. Çünkü Atatürk, güzel sanatların *bütün medenî insanlığın müşterek malı* olduğuna samimiyetle inanmıştı ve şahsiyeti, eserleri, düşünceleri ile, sadece Türklerin değil, bütün beşeriyetin kıymeti idi.

Asıl mesele, Anıt-Kabir'in nerede yapılacağı idi... Mahalin tesbiti, bu mevzu ile meşgul olmak ve neticelendirme vazifesi kendilerine tevdi edilmiş olan *«yetkili bir komüsyon»* a verildi. Komüsyon,

Komüsyonun üç âzâsı: (Soldan sağa) Ankara mebusu Falih Rıfkı Atay, İstanbul mebusu Selâh Cimcoz, İçel mebusu Ferid Celâl Güven.
(Acaba şimdi de aynı fikirde midirler?)

çeşitli safhalar gösteren ve uzun süren çalışma devresinde, şahsiyetleri de değiştirdi. Çıkanlar, girenler oldu... Bu değişikliklerin asıl ve ifşa edilmiyen sebebini de şu gerçek teşkil ediyordu: *Anıt-Kabir için en uygun yer, hiç münakaşaya lüzum ve sebeb olmıyacak kadar aşikâr olduğu üzere, ÇANKAYA'dir... Atatürk'ü ölümünde de Çankaya'dan ayıracak hiç bir sebeb yoktur.*»

★ *İHTİSAS KOMÜSYONUNUN* RAPORU:

Hükûmetin teşkil ettiği komüsyon, aralarında Ankara imâr plânını yapan Prof. Yansen'le, güzel sanatlar akademisi hocalarından Prof. Bruno Tavt da bulunan eksperlerden fikirlerini sordu: Anıt-Kabir için Ankarada en münasib yer neresidir?

Fikirleri sorulanlar da Çankaya üzerinde durdular... Fikir böylece münakaşa ve tefsire ihtiyaç bırakmıyacak kadar belirince, yüksek mahfiller, bir de Büyük Millet Meclisince tesbit edilecek ihtisas komüsyonunca, hâdisenin incelenmesi fikrini telkin ettiler... Tahmin edilen de şu idi: Sanatkârlar çevresi, hele içlerinde yabancı otoriteler de olursa, politikadan kopup gelen cereyan ve nabız yoklama müsamahasına sahib değildirler: Fakat Büyük Millet Meclisi, *Atatürk'den sonra zarurî görülen maddî, manevî kuvvetlerin bir TEK ELDE ve KAFADA* toplanması cereyanının mihveri üzerindedir ve hattâ tanzimcisidir de!...

Bu sebeble mevzu, üç mebustan kurulu bir komüsyona havale edildi: Komüsyon, Anıt-Kabir'in yeri için fikirleri sorulmuş mütehassısların raporunu tetkik edecek ve kendisini seçmiş olan Büyük Jüri'ye kanaatini bildirecekti: Komüsyon, Ankara mebusu Falih Rıfkı Atay, İstanbul mebusu Selâh Cimcoz, İçel mebusu

RAPOR'un TAM METNİ

Hükumetçe teşkil olunan komüsyon Ankara şehrinin imâr plânını yapan şehirci ile iki mimar, bir heykeltraş ve diğer mütehassıslardan anıt-kabir yeri için fikir sormuştur.

Mütehassıslar Etnoğrafya müzesi yerinin böyle bir âbide için muvafık olmadığı hususunda hemen hemen müttefiktirler. Bizler, mütehassısların bu kararına iştirâk ediyoruz.

Mütehassıslar, İstasyon arkasındaki tepeyi tasavvur bile etmemekte haklı idiler. Sonra da teklif olunan tepe hakkında, ilk raporları imza etmiş olanlardan Ankarada bulunanlar kat'î red cevabı vermişlerdir. Bizler bu red cevabına ve onun mucib sebeplerine iştirâk etmekteyiz.

Mütehassısların ekseriyeti Çankaya mevkiinde toplanmıştır. Çankayadaki binalar grubundan herhangi bir suretle istifade edilmek ihtimalini düşünen Nafia Fen Heyeti, Köşk yolları ile iltisakı olmıyan bir tepe seçmişlerdir. **Eski Köşk**'ün diğer tarafında, su depolarının bulunduğu tepe de aynı vasıfları haizdir. Bizim fikrimizce Çankaya üstünde karar vermek, fakat tam muvafık yerinin intihabını **Âbide Müsabakasına** iştirâk edenlerle münakaşa ederek tâyin etmek daha doğru olur.

Atatürk, bütün hayatında Çankaya'dan ayrılmamıştır. Çankaya, şehrin her tarafına hâkimdir, ve Millî Mücadele, kuruluş ve inkılâblarımızın hâtıralarına ayrılmaz bir surette bağlıdır. En muhteşem âbideler inşasına müsaittir. Hülâsa maddî manevî bütün şartları haizdir. Atatürk'ü ölümünden sonra Çankayadan ayırmayı haklı gösterecek hiç bir sebep bulamadık.

Onun için bizler, Çankaya fikrinde ısrar ediyoruz.

Falih Rıfkı Atay **Selâh Cimcoz**
Ferid Celâl Güven

Avrupa :«— Türkler bir fırsat daha kaçırdı» dedi

Beşinci Sultan Murad'a verilecek İngiliz Prensesi

AVRUPA SARAYLARININ HAYRAN KALDIĞI ŞEHZADE ★ KRALİÇE VİKTORYA, FUAD PAŞAYA HABER GÖNDERİYOR ★ SULTAN AZİZ'İN GAZABI ★ «— TÜRKLER BİR FIRSAT DAHA KAÇIRDI..»

★ **BİR PADİŞAH AVRUPA'YA GİDİYOR:**

Sene 1867... İstanbul, Osmanlı saltanatına merkez olalı, böylecesine bir seyahat görmemişti: Padişah Sultan Abdülâziz, **başka ülkelere** gidiyordu. Vakıa Padişah, hâlâ İmparatorluğumuzun imtiyazlı bir vilâyeti olan Mısır'a uğrıyacak, Mısır'ı, yarı müstakil halde idare eden Hidiv İsmail Paşanın ısrarlı dâvetini kabulle ona şeref verecekti. Fakat bu ziyareti, Fransa'da, Napolyon Bonapart'ın haşmetli devrini ihyâ etmek dâvasında olan Üçüncü Napolyon'un da, Paris'te ilk defa dünya çapında açılmakta olan sergi dolayısiyle yapılmış ısrarlı tekliflerini reddetmiyerek Paris'e uzanacak, oradan Londraya geçecek, dönüşte Berlin ve Viyana'da, Prusya ve Avusturya merkezleri de görülecekti. Ziyaret, 1839 da ilân edilen Tanzimat Fermanı ile Batıya yaklaşma siyasetine girmiş olan üç büyük devlet adamının, Mustafa Reşit, Mehmet Emin Âli ve Keçeci Zade Fuad Paşaların yürüttükleri politikanın neticelerinden birisi idi: Bir Osmanlı Padişahı, ilk defa açık gayeli dostluk seyahatine çıkıyordu. Hem de, aramızda doldurulmaz boşluklar olduğu zannı yüzyıllarca yaşatılmış olan ülkelere...

Sultan Aziz'in Avrupa seyahati 47 gün sürmüştü. 21 Haziran 1867 **(18 sefer 1284)** cuma günü, öğle namazından sonra yola çıkan Padişah; veliahd şehzade Murad Efendi, oğlu şehzade Yusuf İzzettin Efendi ve şehzade Hamid Efendi'yi **«Hanedanına mensup kişiler»** olarak yanına almıştı: Bunlardan, veliahd Murad Efendi istikbalin Beşinci Sultan Murad'ı, Hamid Efendi İkinci

Sultan Murad'a verilmesi düşünülen Prenses Marie of Mountbatten.
(On dokuzuncu yüzyılın iki büyük imparatorluğunu bağlıyacak köprü.)

Sultan Abdülhamid'i, oğlu Yusuf İzzettin Efendi ise, Sultan Reşad'ın veliahdı iken intihar eden zattı. Padişah ve şehzadeler, **Sultaniye** yatında idiler. Mâbeyn, yâni Padişahın şahsî hizmetlerini gören dairenin erkânı ile hademeler, aşçılar ve kalabalık maiyet, Pertevniyal yatında idiler. Hariciye Nazırı Fuad Paşa, Teşrifatçı Kâmil Bey, Tercüman-ı Divan-ı Hümâyun Arifî Bey ve diğer vazifeliler Aziziye harb gemisinde idiler. Orhaniye zırhlı Fırkateyni gemilerin on mil önünde idi. Orhaniyede, Padişahın dört yaveri, yüksek rütbeli zabitler, seçkin silâhşörler bulunuyordu.

İstanbullular, Sultan Aziz'e içten ve parlak bir uğurlama töreni yapmışlardı:

Nede azmeyler isen feyz-i Hudâ yârin ola,
Hazret-i Hızr-ı Nebî kafilesalârın ola,

duası göklere yükseliyordu.

★ **PARİS'TEKİ MUHTEŞEM TÖREN:**

Sâkin ilk iki günden sonra ilk yabancı liman olarak Messina'ya uğranılmış, kıyılara

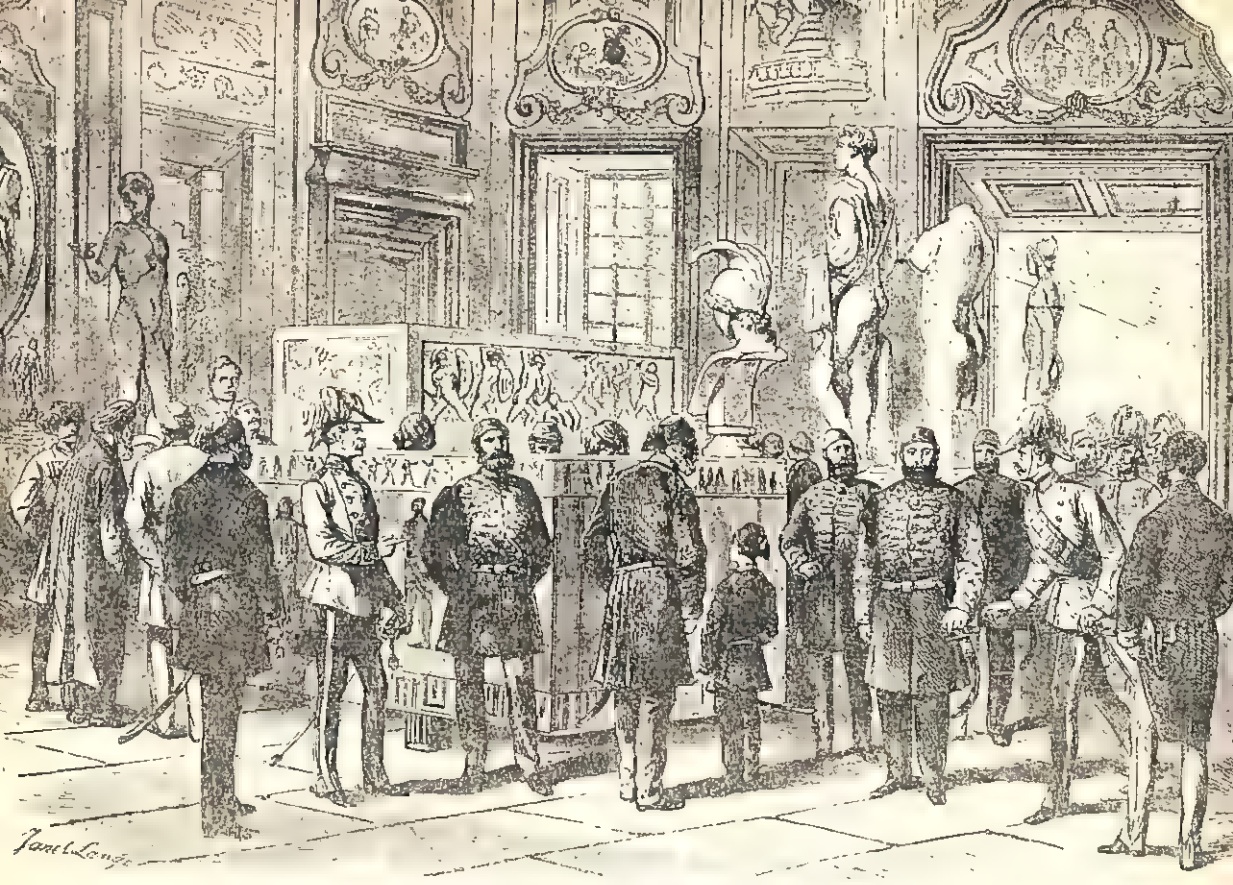

Sultan Aziz, Londra dönüşü Viyana'da Ambras kraliyet heykel galerisinde.
(Dönüşünde, kendisinin normal boyda tunçtan heykelini yaptıracaktır.)

dökülen İtalyan halkının tezahüratı arasında Akdenize açılan gemiler, 28 Haziranda Tulon'a varmış, Fransa, denilebilir ki yollara dökülmüştü. Fakat en muhteşem tören Paris'te yapılmıştı: Padişahın maiyetindeki zinde, genç, mükemmel giydirilmiş erkek güzeli Türk zabit ve erkekleri, maiyet-i şâhanenin Fransa'nın ve hiçbir Avrupa ülkesinin görmediği zarafet ve haşmeti, iri yapılı, pehlivan çaplı, mağrur ve vakur Padişahın mevcudiyeti ile tamamlanıyor, bizzat İmparator Üçüncü Napolyon ve İmparatoriçe Öjeni'nin arasındaki Hünkâr'ı görebilmek için geceden sokaklarda yer tutmuş olan Fransızların hayranlık tezahüratı bitip tükenmiyordu. **Vive la Turquie, Vive le Sultan (Yaşasın Türkiye, yaşasın Sultan)** sesleri, zafer takı yolunda Tüileri sarayına kadar o gün Paris'in en geniş yollarını dolduran Fransızları bîtap düşürmüştü.

Sultan Aziz, Elize sarayına misafir edilmişti. Padişah, o güne kadar dünyada görülmüş sergilerin en büyüğü ve haşmetlisi olan Paris Fuarı'nın şeref misafiri olarak sergiyi açmış, mükâfatları bizzat dağıtmıştı. Sekiz Temmuz 1867 de, Sultan Aziz, üzerinde **büyük üniforması,** o günlerde Avrupanın en büyük Kara Ordusu olarak bilinen Fransa'nın en güzide alaylarıyla yaptığı geçit merasiminde bulunmuştu.

11 Temmuz 1867 de Fransa ziyareti sona ermiş, Padişah aynı zengin uğurlama töreni ile, Kale boğazının İngiltere kıyılarına en yakın yeri olan Bulonyi limanına gelinmişti. Liman, Fransız ve İngiliz harb gemileri ile dolmuştu. O gün Manş denizi fırtınalı idi. Rahatsız bir yolculuktan sonra, Duvr limanına gelinince, İngiliz donanmasının top sesleri âfâkı tutmuştu. Prens dö Gal, dük dö Kembriç Hünkârı bizzat karşılamışlardı. Londra'ya kadar olan yolculuk, İngiltere'ye ilk gelen Osmanlı Padişahına lâyık muhteşem, inanılmaz bir azamette idi. Refahlı, zengin bir millet olan İngilizler, tarihte Osmanlı devletinin şân ve şevket devirlerinin mirasçısı olmanın iddiası ve isbatı içinde, hiç

Ferid Celâl Güven'den mürekkebti. Kurulan komüsyon, Atatürk'ün fikirleri, mizâcı ve O'nun görüş ve arzularını en iyi bilebilen insan olarak, Falih Rıfkı Atay'ı başkan seçti.

(NOT : Atatürk'ün Falih Rıfkı'nın edebî üslûbuna ve güzel sanatlar zevkine olduğu kadar, şehir plânlarını her türlü menfeat saldırmaları ve dar görüşlere karşı koruyacağına inancı vardı: Bu sebeble, kendisine, ilk bakışta ihtisası dışı *gibi gelen* Ankara İmâr Komüsyonu Baş kanlığı *ödevini verdi: Profesör Yansen - Falih Rıfkı - Prof. Holsmayster - Nevzat Tandoğan Ankarası ile, bugünkü* yaygın kasaba*'yı karşılaştıranlar, Başkent'in o* altın devrinin *hasretini içleri sızlıyarak anmamaları mümkün müdür?)*

Komüsyon raporunun TAM METNİ ön sahifededir ve bu rapor, bugüne kadar metin halinde neşredilmek şöyle dursun, kendisinden bahis dahi edilememiştir. Ne böyle bir imkân bulunmuş, ne böyle bir imkân aranmıştır. Yanda, sayın Falih Rıfkı Atay'ın, ULUS Gazetesi antetli kâğıda, el yazısı ile, raporun beş sahifelik müsveddesinden sonuncu sahifenin klişesini görüyorsunuz.

★ *CEVAP BEKLİYEN SUALLER :*

Raporun metnini okuduktan sonra hatıra, ister istemez şu sual gelmektedir: Aralarında, Atatürk'ün arzularını olduğu kadar, fikirleriyle de Anıt-Kabir'in yerini en geniş yetki ve isabetle tesbit edecek şahsiyetlerin bulunduğu yakınları ile, böyle bir konu üzerinde estetik, mimarî, güzel sanatlar bakımından söz götürmez otoritelerin de bulunduğu «mütehassıslar topluluğu» ısrarla ÇANKAYA üzerinde durduğu halde, Atatürk'ün ölüsünü, *Millî Mücadele hayatına sımsıkı bağlı ve bir ân ayrılmadığı çok sevdiği Çankaya*'dan hangi düşüncelerle kim veya kimler ayırmıştır?

Bu raporlar neden neşredilmemiştir?

Bugünkü Anıt-Kabir yerini tesbit eden rapor var mıdır, varsa nerededir?

Şüphesiz ki bu suallerin cevapları, neticelerden hiç birisini değiştirmez: Sadece Tarih'e hizmet eder... Böyle bir hizmetin değerini de küçümsemek elden gelmiyor. Çünkü bütün bunlar bir araya geldiği zaman, yarının aydınlığı veya karanlığını kendisine bağlıyacak ölçüde yurt ve millet varlığında yeri olduğuna gönülden inanılmış fikir ve şahsiyetleri iç yüzleriyle görebilmek mümkündür.

Kimbilir, belki bir gün...

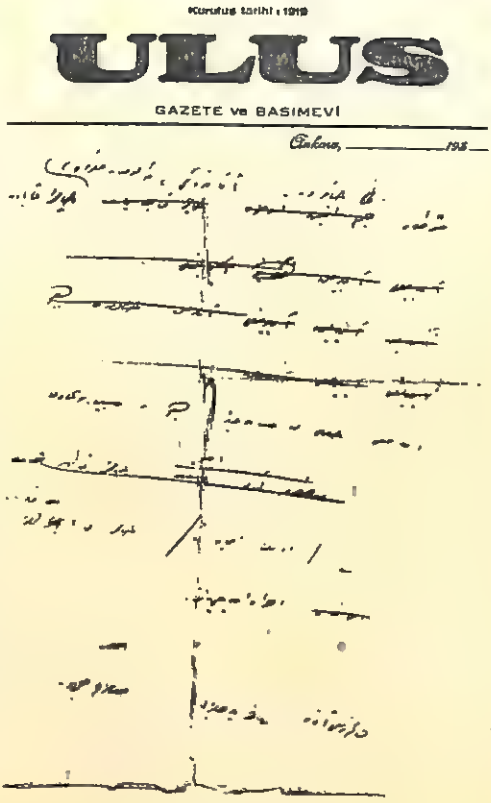
Kuruluş tarihi : 1919

ULUS

GAZETE ve BASIMEVİ

Ankara, _____ 193_

Falih Rıfkı Atay'ın ULUS gazetesi kâğıdına yazdığı «rapor» un aslının son sahifesi.

(Acaba aynı mevzu üzerinde bugün de fikri sorulsa ne der, ve bu RAPOR'u verdikten sonra karşılaştığı **«güçlük»** ve **«olay»** ları anlatabilir mi?)

KALMASIN ALLAHIM ÂLEMDE HİÇBİR HAKİKAT NİHÂN

BEŞİNCİ SULTAN MURAT KİMDİR?

Velihad, yâni, padişahın ölümü ile onun yerine geçecek saltanata namzet şehzade olarak, amcası Sultan Aziz'in tahttan indirilmesiyle padişah olan Beşinci Murat, 1840 senesinde doğdu. Babası Sultan Abdülmecid, annesi Şevkefzâ Valde Sultandır.

Abdülmecid, büyük oğlu olan Murad'ı çok severdi. Türkçe, Farsca ve Arabcayı meşhur Gerdankıran Ömer Efendiden, Fransızcayı M. Röno ve daha sonra sadrıâzam olan Ethem Paşadan öğrendi. Musiki muallimi İtalyan Guatelli ve Lombardi idi. Çok güzel piyano çalardı. Doğu ve Batı musikisi üzerinde besteleri vardır. Heykel ve mimarlığa da meraklıydı. Çok terbiyeli, nâzik, kibar, hakiki bir aydındı. Namık Kemal ve Ziya Paşanın yakın dostu idi.

Dolmabahçe sarayında geçen sıkıntılı ve adetâ mahbes hayatı, hassas bir ruhun sahibi olan şehzade Murad'ı içki iptilâsına sürüklemişti. Amcasının hal'i asabı üzerinde çok menfi tesir yaptı. 30 Mayıs 1876 da tahta çıkan Sultan Murad, Meşrutiyet ve Hürriyet ümitlerini de beraberinde sürükliyerek, doksan üç günlük bedbaht bir saltanattan sonra tahttan indirildi ve küçük kardeşi Hamid Efendi, İkinci Sultan Abdülhamid unvanıyla, 34 üncü Osmanlı Padişahı olarak tahta geçti.

Sultan Murad'ın iki yıl içinde, tamamen iyileştiği muhakkaktır. Mithat Paşaya, ağabeyisi iyileştiği takdirde tekrar Padişah olacağına dair teminat veren Sultan Hamid, böyle bir netice ile karşılaşmamak için Beşinci Murad'ı çok sıkı bir kontrol altında tuttu, hattâ ona her vesile ile ezâ çektirdiği de muhakkaktır. Ali Suavi ve Aziz Bey-Skaliyeri gibi, hapis hayatı yaşıyan Sultan Murad'ı kurtarma teşebbüslerinin başarısızlığından sonra, tam bir mahbes hayatı yaşıyan ve Çırağan sarayından yirmi yedi sene hiç bir yere çıkmasına müsaade edilmiyen bedbaht Padişah, büyük bir yeis ve keder içinde, 1904 senesi kışında, 64 yaşının içinde öldü, Yeni Camie gömüldü.

bir yabancı Hükümdara göstermedikleri çapta karşılama töreni hazırlamışlardı. Bu, sadece devletten gelen hareket değildi. Halkın zihnine hâkim hisler ve işitilenler, büyük bir merakla kucaklaşarak, İngiltereyi sokaklara dökmüştü.

«— BU MÜKEMMEL DELİKANLIYA HAYRANIM...»

Bu tarihte İngiltere tahtında Kraliçe Viktorya bulunuyordu...

Dokuz çocuk dünyaya getirerek vaktinden evvel çöken Kraliçe Viktorya, çok sevdiği kocası Prens Albert'in ölümünden sonra âdetâ hayattan uzaklaşmış, Vindsor sarayına çekilmiş, hiçbir merasime katılmaz olmuş, Londra'ya sadece Parlamentoyu açmak için gelmiye başlamıştı. Buna rağmen, haşmetli misafirini bizzat karşılamıştı.

Vindsor sarayındaki kabul resmi pek muhteşemdi: Prens Arthür ile Prens Lui of Hes'in arasında olan Kraliçe ilerlemiş, çok zârif bir reveransla haşmetlû misafirini selâmlamış, Sultan Aziz'in yüzüne hayranlıkla bakmıştı. Bu sırada otuz yedi yaşının içinde olan Pehlivan yapılı Türk Hakanı, babacan, fakat erkekçe bir hareketle Kraliçenin kolundan tutarak, onu teşrifat nazırının yol gösterdiği White Dravning-Room salonuna götürmüş. Hariciye Nazırı Fuad Paşanın ter-

Fuat Paşa ve Madam Şaben

Sultan Aziz'in Avrupa seyahati, Batı ülkelerinde cidden büyük ilgi ve merak uyandırmıştı. Padişahın maiyetindekilerin görülmemiş kıyafetleri, şahsiyetlerini tamamlıyor ve hayret, fakat daha çok hayranlık yaratıyordu.

Padişahın maiyetindeki kalabalık içinde Kebabcıbaşı, Pilâvcıbaşı, Kuşcubaşı, Esvabcıbaşı gibi hususî bendegânla maiyetleri bir bölüğe yakındı. Baştan nihayetine kadar sırma işlemeli elbiseleri, priyol saatleri, gümüş köstekleri, süslü silâhları, Trablus kuşakları ile birer Prens zarafet ve kıyafetinde olan bu seçkin delikanlılar, levend endâmları ile de halkı teshir etmişlerdi. Tulon Donanma Kumandanı General Şaben'in refikası Bonapart zırhlısında misafirlere ikramda bulunurken, bu hademe-i şâhane kalabalığının içine girmiş, onlardan ayrılamaz olmuştu. Genç kadın dayanamamış, burma bıyıklı bir gencin dimdik duran bıyıklarının o vaziyette nasıl durabildiğini merak ederek öğrenmek istemişti. Bu merak, Türk delikanlılarını bir taraftan mahcub etmiş, öte yandan etrafına çevrelenmişlerdi. Manzarayı gören Fuad Paşa bir pot kırılmasından korkarak Madam Şaben'in yanına yaklaşmış:

«— Geçen sene koleranın istilâsına uğramıştınız. Bu yıl da Türklerin hücumuna uğruyorsunuz...»

Lâtifesi ile kalabalığı dağıtmak isteyince, genç kadın, şûh bir tebessümle şu cevabı vermişti:

«— Oh, Ekselâns, bu hücum o istilâyı telâfi eder!..»

cümanlığı ile, şehzadeleri Kraliçeye takdim etmişti.

İşte, bu seyahatin en dikkatdeğer, ve belki imparatorluğumuzun kaderini değiştirecek hâdisesi bu sırada vukua gelmişti:

Kraliçe, kendisine tanıtılan şehzadeleri dikkatle süzerken, bakışları, o tarihte yirmi altı yaşında olan veliahd Murad Efendiye takılmıştı. Kraliçe, Fuad Paşaya veliahdın yaşını sorunca, Murad Efendi, Hariciye Nazırına cevap imkânı bırakmadan, mükemmel Fransızcasıyla cevap vermiş ve o ândan itibaren, hattâ İngiltere sarayının çok sıkı olan teşrifatının sınırları dışına çıkan anî samimiyetle Kraliçe ile Osmanlı veliahdı arasında görüşme başlamıştı. Bu karşılıklı konuşma, Tille'deki, İngilterenin meşhur **saat beş çayı**'nda devam etmiş, Murad Efendi, bilgisi, nezaketi, kibarlığı, bilhassa musiki ve güzel sanatların diğer dallarındaki malûmatı ile Kraliçe'yi hayran bırakmıştı. Bu konuşma sırasında Prens dö Gal de, Kraliçenin yanında idi. Padişahın yaklaşması üzerine, amcasından çok çekinen, hattâ çok korkan veliahd Murad Efendi, müsaade alarak Kraliçenin yanından uzaklaşırken, Viktorya, Prens dö Gal'e dönmüş: «— **Bu mükemmel delikanlıya hayranım..**» demişti.

★ PRENS DÖ GAL, FUAD PAŞAYA İNANILMAZ BİR TEKLİFTE BULUNUYOR :

Bilinen safhası sadece bu samimî iltifat olan Kraliçenin genç şehzadeye karşı sevgisi, Hariciye Nazırı Keçeci Zade Fuad Paşayı **—daha sonra bizzat Mustafa Fazıl Paşaya söylediği üzere—** hayatında en derin hayrete sürükliyen teklif karşısında bıraktı: Padişahın şerefine donanmanın hazırladığı şenlikler için görüşürlerken, Prens dö Gal, Fuad Paşaya şunları söylemişti:

«— Size gayri resmî olarak bir hâdiseden bahsedeceğim: Valiahdınız şehzade Murad Efendiyi, haşmetli Kaliçe, fevkalâde beğenmiştir. Biliyorsunuz ki İngiltere sarayında, aralarında bizzat Kraliçenin kerimeleri de olan çok prenses vardır. Bunları, Prenslerine alarak akrabalık tesis edebilmek, bütün dünya saraylarının en büyük arzu ve gayeleridir. Emin olunuz, şimdiye kadar İngiltere sarayı, hiçbir zaman böyle bir arzuyu kendisi tarafından izhar etmemiştir. Fakat Kraliçemizin ihsas ettiği arzu budur ki, veliahdınız için İngiltere sarayından bir Prenses verilebilir. Benim şahsî kanaatıma ve tercihime göre de, böyle bir izdivaç için yetişmiş birçok prensesler, meselâ bu meyanda Prenses Marie Of Mountbatten vardır.»

Fuad Paşa, hiç beklemediği bu teklif karşısında şaşırmıştı. Prens dö Gal'e, esir-

genmemiş itimad ve muhabbetten dolayı samimiyetle teşekkür etti ve **çok güç olan bu meselenin, kendi kararına kalsa, derhal kabulü ile ve şükranla neticeleneceğini** söyledikten sonra, Sultan Aziz'in asabî mizacını ve Osmanlı tahtındaki veraset ve saltanat rekabetlerini hatırlattı. Fakat, kendisine kısa bir zaman verilmesini, eğer İngiltereden ayrılmadan evvel netice alabilirse, kendisine hususî olarak bildireceğini arzetti. Hariciye Nazırı evvelâ, meseleyi gayet mahrem olarak Murad Efendiye açtı ve işte bundan sonradır ki, mesele neredeyse, Fuad Paşa için felâketle neticelenecek şekil alıverdi.

Çünkü Murad Efendi, Fuad Paşanın kendisine ilettiği «mahrem» haberi, uyandırdığı heyecan ve tesir ile, beraberce seyahat ettikleri kardeşi şehzade Hamid Efendiye **(yâni istikbalin İkinci Sultan Abdülhamid'i)** açmış, o da, daha İngiltere'den ayrılmadan önce, amcası Sultan Aziz'e gizlice anlatmıştı.

Bütün yolculuk boyunca, veliahdı olan yeğeninin devlet merkezlerinde gördüğü alâka Sultan Aziz'in dikkatinden kaçmıyor ve kendisini rahatsız ediyordu. Osmanlı Sarayının değişmez ananesine bağlı olan Padişah, veliahd'ın, bütün hareketlerini çok sıkı bir mürakabe altında bulunduruyordu. Meseleyi duyunca, sık sık tekrarlanan gazablarından birisine tutuldu, fakat bir «mesele» çıkarmayı memlekete dönmiye bırakarak, İngilteredeki seyahatin müddetini kısalttı.

Mevzu, Sultan Aziz'e o kadar dokunmuştu ki, meseleyi Mustafa Fazıl Paşaya açmış ve fikrini sormuştu. Mustafa Fazıl Paşa, ağabeyisi Mısır Hidivi İsmail Paşa ile olan mücadelesinde İsmail Paşayı iltizam etmiş olması dolayısiyle Fuad Paşaya kırgındı. Buna rağmen, Padişahın bu akrabalık dolayısiyle Murad Efendiyi tahta geçirmek için hâdisenin Fuad Paşa tarafından hazırlandığı yolundaki düşüncesini reddetmek cesaret ve faziletini gösterdi. Ebüzziya Tevfik Beyin **«Yeni Osmanlılar Tarihi»** nde kaydettiği üzere, Sultan Aziz'e dedi ki:

«— Padişahım.. Vezirleriniz içinde aşırı hırs sahibi olanlar çıkabilir. Fakat bütün mücadeleler, birbirleri arasındadır. Hiçbir ferd yoktur ki, Padişaha karşı intikam beslesin. Hususiyle Fuad Paşa gibi vicdan ve iz'an sahibi bir vezir, böyle bir şey düşünemez. Malûm-u şâhaneleridir ki, kendisi ile ihtilâfım vardır. Fakat hakikat budur. Kulunuzun devlet-i aliyyelerine ve zât-ı melûkânelerine olan sadakatım malûm-u şâhaneleridir. Buna binaen derim ki, eğer veliahdınız Murad Efendiye, İngiltere Kraliçesinin kerimelerinden birisi ve İngiltere Hanedanına mensup diğer bir prensesin alınması mümkün ise, hattâ şehzadeleri Yusuf İzzettin Efendi için dahi temin edilebilirse, bu, devletiniz için bir mesneddir. Çünkü Hanedan arasında akrabalık, devletlerin siyasetlerine de tesir eder. Hattâ bu politikaya istikamet verir. İngiltere gibi, bugün cihana hâkim bir devlet-i muazzamanın başında olan Kraliçenin kerimesi sarayımızdaki Sultanlardan birisi olursa, bu, memâlik-i şâha-

O günün veliahdı, yakın geleceğin de «Beşinci Sultan Murad» ına kızını vermek istiyen İngiltere Kraliçesi Viktorya.
(O günlerde donanmamız ve ordumuz, Rusya'ya baş kaldıramıyacak kuvvette idi. Acaba Hind yolunun korunması mı?)

İbret Aynası

1964 — 1830 = 0000

Sene 1830... Sultan İkinci Mahmut Devrinin en buhranlı zamanı: Edirneye kadar gelen Rus ordusu, ancak, İngiltere ve Fransanın müdahalesiyle geri çekilmiş. Hünkâr İskelesi anlaşmasıyla Moskoflara yeni imtiyazlar verilmiş. Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşanın açtığı dert, Vehabî ayaklanmasıyla elele vererek Doğu'da ufunetleşirken, İstiklâlini yeni almış olan Yunanistanda yine kaynaşma var.. Kısacası, huzursuzluk, kötü hâdiseler, menfi davranışlar birbirini kovalıyor...

Sultan Mahmut, hayatını ve tahtını bile tesadüfler içinde kurtarmış olmanın ibret duygusu içinde, çevresinde olan bitenleri olduğu gibi öğrenmek istiyor: Rusyadan başlıyarak!.. Ve, sözüne, fikrine, ahlâkına, irfanına güvenilecek adam arıyor. Kişisini karşı sahifede gördüğümüz Amiral Halil Paşayı buluyor: Halil Paşada böyle bir çetin vazife için aranılan bütün vasıflar, tam ve eksiksizdir. Buna rağmen Padişah kendisinden söz alıyor: Hakikatleri olduğu gibi anlatacaktır... Taşıdığı adlar arasında Allahın yer yüzündeki gölgesi unvanı da bulunan, ve içinde bu-

nenizin kuvvetlerinden madud olsa yeridir. Mamafih bendeniz bunun mümkün olamıyacağına, çünkü bizdeki usule göre birden fazla evlenmenin Avrupa Saraylarında tecviz edilmiyeceğine kaniim. Evvelce cedd-i mübarekleri Murad Hudavendigâr ve Fatih ecnebî zevce almış iseler de, ol zaman başka idi ve o tarihlerde Saraylarda bugünkü kadar Çerkes cariye yok idi.»

Ebüzziya Tevfik Bey der ki: «— Bunları Sultan Aziz'e söyliyebilmek elbette pek büyük cesaret idi. Fazıl Mustafa Paşa o tarihte, Avrupa'da yaşıyor ve Yeni Osmanlıların imkânlarını temin ediyordu. Nitekim Padişahın kendisini İstanbul'a beraber götürmek hususundaki arzusuna arz-ı şükran etmiş, fakat zatî işleri için iki ay müsaade istiyerek yine Paris'e avdet etmiş idi. Ancak bu ahval içinde söylemiye cesaret edebildiği hakikat Fuad Paşayı kurtarmış ve kapıda bunları dinliyen nöbetçi yaveri miralay Rauf Bey (daha sonra Sultan Hamid'in hassa müşiri olan Rauf Paşa) bunları Fuad Paşaya hemen yetiştirmiş, Fuad Paşa da, Mustafa Fazıl Paşayı görünce, boynuna sarılarak teşekkür etmiş ve ağlamıştı.»

Lütfen ikinci sahifemizi okumanızı rica ederiz.

★ «— TÜRKLER BİR FIRSAT DAHA KAÇIRDILAR..»

Hâdise, yabancı mahfillerce de duyulmuştu. Osmanlı devletini kendi siyasetî çevresinde görmek için aralarında mücadele olan İngiltere, Fransa ve Avusturya-Macaristan devletleri, Padişahın memleketlerine yaptığı ziyaretin muhasebesini yaparken, Kraliçe Viktoryanın teşebbüsünü «en cesaretli ve kestirmeden netice verecek hâdise» olarak karşıladılar. Fakat Kraliçenin Murad Efendiyi İngiliz sarayına «damad» yapmak arzusu sadece siyasî bir maksadla mı idi? Bu istekde, genç şehzadenin cidden nâzik ve kibar şahsiyetinin, az Osmanlı şehzadesinde rastlanan bilgi ve irfanının büyük tesiri yok mu idi?

Burası bilinemiyor... Bilinen odur ki, meseleye ön ayak olmuş bulunan Prens dö Gal şu cümlelerle mevzuu kapatmıştı: «— Türkler bir fırsat daha kaçırdılar...»

Bu hükümün doğruluğuna inanmak için birçok sebepler vardır: Çünkü o tarihler, kaybolmuş fırsatların birbirini kovaladığı bir devirdi.

Zannederiz ki bu «kaybolan fırsatlar hakikati», daha başka sahalarda da bugün de hâlâ devam edip durmaktadır...

lunduğu tehlikeli şartları yokedebilmek için cellâd kılıncına bağlanan Sultan Mahmud'a, tahtının ve milletinin ezelî ve ebedî düşmanın ülkesinde gördüklerini olduğu gibi söyliyebilmek!.. Bu, her insanın katlanacağı yiğitlik değildir...

Amiral Halil Paşa, beraberinde Padişahın kıymetli hediyeleri Rusyaya gidiyor: Yolunu uzatıyor, gidiş ve dönüşünde Rusyayı olduğu gibi tanımıya çalışıyor: Kendisi, dil bilen, zeki, malûmatlı, mükemmel bir insandır: Başta Çar olarak, Rusyayı idare edenlerin sevgisini ve hattâ saygısını kazanıyor. O zamanın Rusyası, meselâ, Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya'ya göre çok, pek çok geri bir ülke'dir: Her bakımdan... Buna rağmen, Halil Paşa, Rusya ile aramızdaki büyük fark'ı görüyor: Tam bir Step halkı olan Ruslar, Deli Petro'nun kendisine bu adı verdirecek kökten hareketiyle, Batıya dönmüşlerdir ve ülkede böylece bir kımıldama vardır.

Halil Paşa, Sultan Mahmud'a hakikatleri anlatırken, bir gerçek üzerinde duruyor ki, 1963 de de dâvâ olduğu gibi yerindedir.. Halil Paşa diyor ki: «— Şevketlûm... Sizin ülkelerinizde şehirlerde kadın, kafesin arkasındadır. Bu sebeple şehirdeki nüfus, yaşıyan halkın yarısıdır: Köylerde ise kadınlar tarlada, erkekler kahvededir. Bu sebeple oralarda da nüfus olanın yarısıdır. Bu dert böylece devam ettikçe, bizim halkımızın sayısı, Frenklerin daima yarısı olarak kalacaktır. Buna, onların ilim ve irfan, ticaret ve sanayi bahislerindeki ileriliğini, bizim de geriliğimizi ilâve ederseniz anlatacaklarımın esası meydana çıkar. Beni gıbta ve hattâ hicâbımdan dertlendiren gördüklerimin içyüzünde bu temel unsuru daima hatırlıyarak hüküm veriniz.»

∴

Halil Paşa'yı dertlendiren gerçeklerin tarihi nedir? 1830... Bugün hangi yıldayız?

Amiral Damad Halil Paşa.
(134 sene evvel Padişaha söyliyebildiğini, bugün, milletine söyliyebilecek bir Cumhuriyet Başvekilinin hasreti içindeyiz...)

1964... Arada 134 yıl var. Şimdi, Rusya yerine gerçek batı medeniyet ve hürriyetleri ni temsil edebilen herhangi bir ülkeye, Halil Paşa kadar hakikatleri söylemekten korkmıyacak çapta bir görebilen göz gitse, dönüşünde bize aynı şeyleri söylemez mi?

Onun içindir ki, fıkramızın başlığına hak veriniz:

1964 — 1830 = 0000

Yâni, medeniyet, hürriyet ve kendine gelme yolunda aldığımız gerçek not... Buna inanmıyanlar, yedikleri ekmeğin ununun kimin toprağından geldiği ile, ellerindeki paranın dünya borsasındaki değerini, okuma yazma nisbetini, atom ve füze devrinde Arab çölü televizyonla dolup taşarken bizim fazlaca yağmurda işlemiyen telefonları hatırlasınlar, sonra sahte demagoji köpürmelerine asrı, yıla sığdırmak masalının afyon uykusuna dalsınlar...

Millî Mücadelenin ilk mehter takımı memleket turnesinde, Ankara'da.
(An'aneler, mâzinin şan ve şeref devrinden sesler ve hâtıralar halinde mücadelelerde dayanak olursa, Tarih, en büyük vazifesini yapmış olur.)

Millî Mücadelenin ilk mehter takımı

Rahmetli Arif Oruç anlattı:

«— Eskişehirden Ankaraya göç etmek zaruretinin duyulduğu buhran günlerinde idi. Nizamettin Nazifle çıkardığımız gazetenin makinesini, kağnılara nasıl yükleteceğimizi düşünüyorduk. Millî kuvvetlerin yeni bir cephe kurmak için Ankara önlerine kadar gerilemeyi düşündüğü ânlardı. Bu, elbette bir bozgundu: Harb tekniğinin icab ettirdiği müdafaa sistemi olması izahına rağmen bir bozgun...

Hazırlıklarımızla meşguldük ve vakit öğleye yakındı ki, kulaklarımızın nağmesine ait hâtıraları kaybettiği ve şanlı günlerle beraber duyulan cenk ve ümit sesleri ile irkildik. Yerimden fırladığımı hatırlarım. Gördüğüm manzara beni olduğum yerde çiviledi diyebilirim: En önde, Osmanlı İmparatorluğumuzun kurucusu Osman Gaziye benzetilmiş ve tuvana bir at üzerine binmiş bir serdar, arkasında, yine o kuruluş ve ihyâ devrinin kıyafeti içinde mükemmel, kusursuz, hattâ mevcudu ancak Enderûn avlusu önünde, Cuma namazı sonrası rastlanabilecek çapta bir mehter takımı...

Gözlerime inanamıyordum.

Kalabalık, kadınlı, erkekli çığ gibi artıyordu. Nay-ı Türki'si, zurnası, borusu, nakkaresi, davulu, zilleri ile tam ve eksiksiz olan bu mehter takımının, artık ebediyen kapandığı zannedilen şan ve fütuhat devirlerinin hâtıralarını ihyâ eden nağmeleri, bir göç'ün acısı içindeki ruhlarda derin bir sükûn ve ümit yaratmıştı. Yanıma sokulan Hakkı Behiç Beye manzarayı gösterdim:

«— Bunu devlet yapmıyor. Milletin kendi

bağrından çıkardığı kıymetler yapıyor. Bunun bânisi, memleket umduğunu bulduğu zaman şahsiyetini ortadan kendiliğinden silecek, nefsine yeni meşgaleler bulacaktır. İşte Türk'ün büyük kaderi...» **dedim. Gözlerimiz dolmuştu. Akşam, Ali Fuad Paşayı ziyarete gitmiştim. O da, aynı şekilde duygulanmıştı. Dedi ki:**

«— Kendisini tanırım. Yavuz Nuri isimli genç bir mülâzım-ı evveldir. Daha evvel, Nazifpaşa-Pazarcık hattını düşmana karşı en ümitsiz ânımızda, topladığı ve başına geçtiği millî kuvvetlerle müdafaa etmiş, cephenin çökmesine mâni olmuştu. Şimdi de vazifesinin başında. Mehter takımını da kurmıya vakit bulmuş...»

Bulunan bu vaktin, bir cephe yaratmaktan daha çok mühim ve hayatî olduğunu bilmemek mümkün müydü? Ben o günlerin asıl bozgununun cephelerde değil, ruhlarda olduğunu iyi bilirim. Yavuz Nuri'nin mehter takımı, münhasıran cephelerin mâneviyatını değil, ümidini kaybetme felâketine doğru itilmiş bütün bir milletin enin ve ıstırap dolmuş yüreğine, mâzinin mefâhirini ve cenk türkülerini aşılıyordu. Ben bile heyecanlanmıştım. Hiç bir nutuk, beyanname, beyanat, vaaz, hattâ kanun maddesi, bu mehter takımının arkasına sıralanmış olan kalabalığı toplıyamazdı. Şimdi o genç mülâzım nerededir? Himmetlerinin nimetlerini cömertce almış ve yapılmış olanları nefsine topulamış olanlar içinde görülmediğine göre, ya şehid düştü, ya sakat kaldı, veya, isimsiz kahramanlar arasında kalabilmenin saadet ve mazhariyeti içinde emeğine devam ediyor.»

⁂

İşte bu sonuncu hüküm doğru idi...

Resmi künyesi ve malûm hüviyetiyle **Mülâzım-ı evvel Halil Nuri Bey,** Osmanlı İmparatorluğumuzun kurulduğu Söğüt çevresindeki, Yunan istilâsı bekliyen metrûk topraklarda, **yeni bir devlet**'in varlığına alem olacak hareketi, o günkü buhran içinde nasıl düşünmüş bilinmez, bir **mehter takımı**'nın varlığına bağladı: Davul, Tabl, Alem... Türk'ün İstiklâl ve «Yeni Devlet» varlığının tarihî sembolleri idi. Tarihe dönüş, politikanın ve maddenin son sözünü söylediği devrelerde milletlerin biricik kurtuluş yoludur. Bu dönüş de, çok zaman ikbal ve mevki, tecrübe ve yaş sahiplerinden gelmez: Millet, en lâyık evlâdını kendi sağduyusu ile çıkarır.. Esirgenmemiş himmetlerin bedel muhasebesini yapmamak da, bu mes'ut insanın ferdî faziletidir. Ki, **asıl kahraman**'ın tarifi de budur.

Mülâzım-ı evvel (Üsteğmen) **Halil Nuri Bey, o günlerde.**
(Geçmiş zaman olur ki hayâli cihan değer...)

Millî Mücadelenin ilk mehter takımının Ankara'da görünüşü de, kalblerin çok zayıf bir ümit tabakasıyla avunduğu o günlerde **asıl ruha dönüş**'ün cesur hamlelerinden birisi oldu: Tarihî kıyafet, tarihî gurur, tarihî ses... Bunlar, kapandığı dünya hakikati olan bir devirden sonra, **yeni bir devrin** gerçek alâ-

KIYAMET NE GÜN?

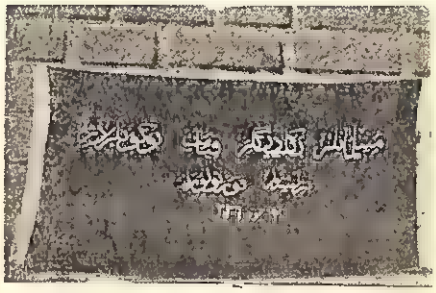

Malûmdur ki, dinî inançlarımıza göre KIYAMET, her şeyin bitmesi mânasındadır: Yandaki klişede gördüğünüz hüküm, Millî Mücadeleyi ne bahasına olursa olsun başarmak zorunda olduğunu Türkiye halkına haykıran sert bir hükümdür: Millî Mücadelenin ilk mehter takımının ümit nağmeleri içinde Halil Nuri Yurdakul, bu açık yürekliliği de gösterdi:

MÜSLÜMANLAR, BEKLEDİĞİNİZ KIYAMET BU GÜNLERDEDİR.. BİRLEŞELİM, KURTULURUZ!

2 Temmuz 1336 (1920)

***

Bütün Türklük dünyasının, cihan üzerinde müstakil bir devlet bırakmadan göçmesi kadar büyük KIYAMET olur muydu? Bu gerçeğin haykırıldığı tarihe lutfen dikkat ediniz: 1920 temmuzu!.. Ortada hiç bir zaferin güveni yok, memleket Kuvay-ı Ahmediye'lerin, Anvazur'ların, binbir ayrılık ve ihanet fırtınaları içinde inim inim inliyor. Genç bir mülâzım, en çetin buhranların dalgalandığı Bozüyük'te bu bayrağın altına şaşırmışları ve ümitsizleri topluyor: Apoletler, rütbeler, maaşlar ve makamların yüzlerine kapanmasına kadar «ihtiyatkâr» olanlar, Türkiye İstiklâl Harbine tehlikeli macera dedikleri günlerdir o günler...

Eğer bu hakikat, böyle erkekçe haykırılmasaydı ve hesabî'ler üstün gelseydi, kıyamet, elbette kopmuş olacaktı: Türklüğün sonu olan kıyamet...

İsrafil'in Sûr'u, bir dünya nizamı halinde hazırdı: Bir avuç yiğit, zalim bir kaderin hükmünü değiştirdi. Yukarıdaki klişedeki hüküm, bir DİN FETVASI değildir. Fakat emin olunuz, bu cesur seslenişler olmasa idi biz de, Sedom ve Gomore gibi, bir mâzi hâtırası olurduk: Ne Türklük kalırdı ne Müslümanlık...

***

Muhterem Halil Nuri Yurdakul... Elli yıldır, mes'ut ve Büyük Türkiye dâvâsına hiç bir şart düşünmeden vakfettiğin hayatının kemâl çağında yeni bir kıyamet'in kapıyı çaldığını Sen ve Senin gibilerden gayrısının haykırmasına ne imkân, ne ihtimal var... Birleşmez ve bu gönül ve kafa birliğini, hakka, adalete, hürriyete ve en çok haysiyete dayandırmazsak kopacak kıyametin ardında ne kalacağını haykırabilmek, yine de, Millî Mücadelenin hayattaki bir avuç emektarına kalmışa benzer...

****

metleri idiler. Himaye-i Etfal (bugünkü Çocuk Esirgeme Kurumu) nun çoğalttığı Millî Mücadelenin ilk mehter takımı fotoğrafları, bütün memlekete yayılmıştı. Resme bakanların gözleri mâzinin tâçlar alıp, taçlar verildiği şan ve haşmet devrinin hâtıralarına dalıyor, Mehter'in sesini duyanlar, Viyana kapılarını, Kalmuk Bozkırlarını, Hazar Sularını hatırlıyorlar, ümitle başlarını kaldırıyorlardı. Millî Mücadele ruhu, bu ümitle beslendi ve neticelerini verdi.

Mehter takımının taşıdığı bayrak üzerinde, Osmanlı Devletinin kuruluş tarihi vardı: 699 Hicrî... Yazı da, İstiklâl-i Osmanî diyor... Bozguna, Mondros'a, müstevli Yunan kuvvetlerinin vatanın kalbine kadar sokulmuş olmasına rağmen, İstiklâl ve O'nun tarihi.

Abdullah Çavuşlar, Itriler, Dede Efendiler, Gazi Giray Hanlar, hepsi, evet hepsi, dünya yüzünde son müstakil Türk devletinin var olması ve olacağı yolundaki bu tarihten şehadet sesinin bestelerini yaratabilmiş olmak ruh saadetini ve hazzını, normal devirlerin hangi mehter takımında, Millî Mücadelenin ilk mehter takımı nağmelerinde olduğu kadar bulabildiler?

İmparatorluğumuzun sonu olan bir devrin kapanışına ait tarihî bir vesika:

Sadrıazam Talât Paşa'nın, memleketi gizlice terk ederken Müşir Izzet Paşaya gönderdiği mektubun aslı

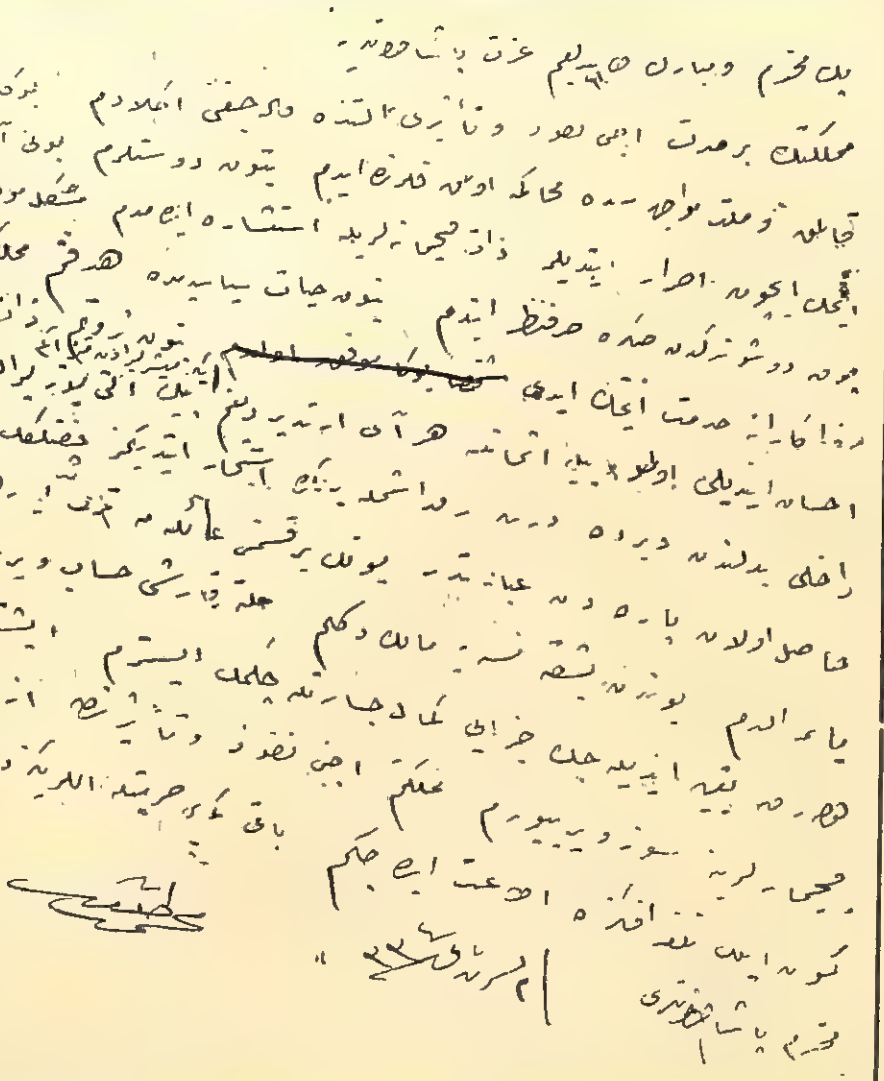

(Sayın Safvet Lûtfi Tozanın husust koleksiyonundan)

Bu vesika dünyada ve Türkiyede ilk defa elinizdeki mecmuada neşredilmektedir.

(Lütfen sayfayı çeviriniz)

Yıkılış günlerinin ibret vesikası :

Talât, Enver, Cemal Paşalar memleketi niçin ve nasıl terketmişlerdi?

Talât Paşanın, yeni Sadrıazam Ahmet İzzet Paşaya hazin vedâ mektubu

İttihad ve Terakki iktidarının, Sultan Beşinci Mehmet Reşad'ın veliahdı olan Vahüdittin Efendiyi «Padişah görmek istemedikleri» muhakkaktır: Vahüdittin Efendiden sonra, Osmanlı Hanedanının tahta geçecek şehzadesi olan Abdülmecid Efendi ile bu hususta temas ettiklerini Vahidüttin biliyordu. Sultan Reşadın son senelerinde, daima temasta olduğu eski Mebuslar Meclisi Reisi Ahmet Rıza Bey'in de İttihad ve Terakki ile arası açıldığından, bu mevzuda güvenilir kaynaklardan aldığı haberleri veliahda iletiyordu.

Öte yandan, içinde olduğumuz Birinci Dünya Harbinde de, safında dövüştüğümüz Almanya, Avusturya - Macaristan ve Bulgaristanda, harbin kaybedildiği ümidsizliği belirmişti. Gerçekten de öyleydi: Marn'da, Alman yarma hareketi durdurulmuştu. Vakia Rusyada ihtilâl olmuş, Bolşevikler Çarlığı devirerek Almanya ve daha sonra bizimle mütarekeyi imzalamışlar, Doğu illerimiz yine vatana kavuşmuştu. Fakat denizlere mutlak hâkim, Amerikanın da kendileriyle beraber harbe girmesi dolayısiyle geniş imkânlara sahib olan İngiliz - Fransız - İtalyan ittifakının Almanyayı sulhe mecbur edeceği günler pek uzakta gözükmüyordu.

برنجی محاکمه

پازار ایرتسی : ۲۷ نیسان ۳۳۵

برنجی جلسه

دقیقه	ساعت
۵۰	۱

وجاقلی محاکمسی اجرا ایدیلن مظنونلرك اسامیسی : سعید حلیم پاشا ، خلیل بك ، احمد نسیمی بك ، ابراهیم بك ، طلعت بك ، رضا بك ، مدحت شکری بك ، ضیا کوك آلپ بك ، کمال بك ، شکری بك ، جواد بك ، عاطف بك

غیاباً محاکمسی اجرا ایدیلن مظنونلرك اسامیسی : طلعت افندی ، انور افندی ، جمال افندی ، دوکتور ناظم افندی ، دوکتور بهاءالدین شاکر افندی ، دوکتور رضا افندی ، عزیز افندی

İttihad ve Terakki iktidarı mensuplarını muhakeme eden o garip yüce divan'ın ilk celsesi zaptında suçluların isimleri: Mahkemede bulunanlar: Sait Halim Paşa, Halil, Ahmet Nesimi, İbrahim, Rıza Talât, Mithat Şükrü, Ziya Gökalp, Kemal, Şükrü, Cevad Âtıf Beyler... Bulunmıyanlar: Talât EFENDİ, Enver EFENDİ, Cemal EFENDİ... PAŞA HAZRETLERİ unvanları, hemen EFENDİ olmuştu!

(... ve, bütün bunlara rağmen, politika, hâlâ revaç ve itibarda olan meslektir!)

Sultan Reşat 3 temmuz 1918 tarihinde ölmüş, yerine veliahdı olan Vahidüttin Efendi «MEHMED-İ SÂDİS = ALTINCI MEHMET» unvaniyle Padişah olmuştu. Yeni Padişahın ilk fırsatta, Talât Paşanın başında olduğu İttihad ve Terakki hükümetinden kurtulmak istiyeceğine şüphe yoktu. Nitekim, idareyi Saray'ında toplıyabilmek için harekete geçmiş, çevresine, İttihad ve Terakkiye muhalefeti bilinenleri derlemiye başlamıştı.

İlk çözüntü Bulgar cephesinde olmuştu: Selânik üzerinden bir yarma hareketi yapan Fransız generali Franşe-Despere, Sofya hükümetini mütareke talebine mecbur etmiş, bunu Avusturya - Macaristan takib etmişti. Vahidüttin için beklenen fırsat gelmişti: Osmanlı devletinin de mütareke istiyebilmesi için İttihad ve Terakki'nin iş başından uzaklaşmasının «zaruret» olduğu inancı umumîleşmişti. Bu gerçeğin Talât Paşaya ve bilhassa Enver Paşaya «hâdisesiz ve sessizce» kabul ettirilmesi gibi çetin bir meseleyi, bizzat Padişah üzerine almıştı.

★ *«— MEMLEKETİN ve ŞAHSINIZIN SELÂMETİ BUNU İCAB ETTİRİYOR...»*

Talât Paşa, gün geçtikçe tehlikeleşen vaziyeti yerinde görebilmek ümidiyle Berline gitmiş, 4 Ekim 1918 de Almanyadan yorgun ve ümitsiz dönmüş, hemen o gün, Padişahı ziyaret ederek vaziyetin ciddîliğini bütün açıklığı ile anlatmıştı. Bu izah, Vahidüddin'in kalbinde zamanlardır sakladığı arzusunu izhara imkân vermiş ve Baş mabeyinci Lütfi Simavî Beyin tâbiriyle: *«— Bu şayanı ehemmiyet meseleyi sühuletle halledererek, Talât Paşaya sadaret mevkiinden çekilmesinin vaziyet-i siyasiye ve askeriyenin ehven-i şer halli olduğunu maharetle iknâ...»* etmişti.

Talât Paşa Padişahla olan görüşmesini, evvelâ, Hariciye Nâzırı Halil Beye (rahmetli Halil Menteşe) anlatmıştı. Kabinedeki diğer arkadaşlarının hâdiseyi nisbeten tabiî bulma ümidi yanında, Enver Paşanın nasıl bir hareket tarzı takib edeceği merak ediliyordu. Padişah Talât Paşaya, kabinenin çekilmesinin mucib sebeblerini şu cümle ile tamamlamıştı:

«— Memleketin ve şahsınızın selâmeti bunu icab ettiriyor...»

Talât Paşa, Vahidüttinin Enver Paşanın hareket tarzından duyduğu endişeyi,

Birinci Dahiliye Nazırlığında Talât Paşa.
(Nezaret makam odasında yazın peynir, üzüm yemek ayıp olmasın diye, İttihat ve Terakki merkezine geldiği ilk günlerin heyecan ve feragat havası.)

mevzuu Harbiye Nâzırına kendisinin münasib göreceği bir zat tarafından «izah» şartına bağlanmasından anlamıştı: Duyduklarında ve aldığı tedbirlerde, politikanın icab ettirdiği ihtiyata hiç bir zaman değer vermiyen açık kalbli Enver Paşa, ertesi sabah erken saatlerde Talât Paşanın Alemdardaki evine bizzat gelerek, Hurşit Paşanın Padişah namına kendisine yaptığı telkinleri hikâye ederek, dudaklarında acı bir tebessümle:

«— İşte, demişti, cephelerdeki neticelerin Saray-ı Hümâyundaki ilk aksi se-

dası böyle oldu. Siz ne yapmayı düşünüyorsunuz?»

Artık meseleyi sükûnetle izah ve beklenen neticeyi almak kolaydı: Talât Paşa, genç Harbiye Nâzırı ve Başkumandana, Padişahın fikirlerinden bir çoğunu, kendi düşüncesi imiş gibi anlattı: O, senelerdir, bu aşırı atak, duygularını saklamasını bilmez, peşin hükümlü, fakat tertemiz bir vatansever olan kader arkadaşını böylece idare etmişti. Enver Paşanın sualine sükûnetle cevap verdi:

«— Bütün kabinenin istifasını düşünüyorum. Zaten bazı arkadaşlar bu fikri daha evvel ileri sürmüşlerdi. Aramızda başka türlü düşünen yok... Ben de bugün sana vaziyeti anlatacaktım. Haberin etrafa yayılmasından önce kat'î kararımızı Padişaha bildirsek daha muvafık olur.»

İkisi de bir müddet sustular: İkisi de hissediyordu ki, bu çekilme, sadece ne şahıslarının, ne de İttihad ve Terakki'nin siyaset sahnesinden çekilmesi değildir: Dünya yüzündeki son Türk İmparatorluğu, Batı Türklerinin kurduğu en büyük devlet hayat sahnesinden çekiliyordu... İkisinin de gözleri yaşlı idi.

★ *BUHRANLI YİRMİ YEDİ GÜN :*

Talât Paşa aynı gün, Dolmabahçe Sarayına giderek, Mabeyn başkâtibi Ali Fuad Bey vasıtasıyla, Padişaha, kabinenin istifasını arz etti.

Sultan Vahidüttin, zamanlardır kendisine «yeni bir sadrıâzam» arıyordu: Bulunacak olan devlet adamı, bundan sonra, Padişahın sahsî görüşlerini tatbik edecek «yeni bir siyasetçi tipi» idi. Evvelâ, Tevfik Paşa üzerinde durdu. Fakat Tevfik Paşa, hem çok aşırı ihtiyatkâr, hem de şahsına ait fikirleri olan ihtiyar vezirdi. Bu intikal devrinin adamı değildi. Ordunun da itimadını kazanmış bir şahsiyet lâzımdı: Nihayet, Balkan Harbinde bir müddet Harbiye Nazırlığı ve Birinci Dünya Harbi içinde İkinci Ordu kumandanlığı yapmış olan müşir ve yâver-i ekrem Ahmet İzzet Paşa sadrıazam (Başvekil) oldu. Tarih, 14 teşrinievvel (ekim) 1918 dir...

İttihad ve Terakki'nin sukutu demek olan bu değişiklik, memleketin umumî politikasında toptan bir değişme idi. Vakia Ahmet İzzet Paşa kabinesinde Cavit Bey Maliye, Ali Fethi Bey Dahiliye, Hüseyin Rauf Bey Bahriye Nazırı idiler ve bu üç şahsiyet de, koyu ittihadcı olarak tanınıyorlardı. Fakat hâdiselerin bugünden itibaren gelişmesi, kökden bir değişmenin acı ve ibretli binbir tecellisine sahne oldu.

Muhalefet, hemen harekete gelmişti: Memleket dışında bulunan ve kendi kendilerine uzaklaşmış olan şahsiyetler birer birer dönmiye başlamışlardı. Basın üzerindeki sansür kalkmış, yıllardır ruhların sıkıntısını derin bir nefes almasıyla boşaltan kalemler, ağızlara alınmıyan mevzuların muhasebesini yapmıya başlamışlardı. Bu arada en kesif faaliyet azınlıklarda idi: Rum, Ermeni, hattâ Musevî kişiler, İttihad ve Terâkkinin koyu merkeziyetçi siyaseti altında açığa vuramadıkları içyüzleri, Amerikan Devlet Başkanı Vilson'un meşhur «on dördüncü maddesi» içinde, devletten ayrılma vesikası olarak ele almışlar ve düşüncelerini tatbik ettikleri yığın halindeki sürgünler, kıyılardan uzaklaştırılmaların birer cinayet iddiası haline gelen kini ile, çekilen kabineye yüklenmiye başlamışlardı.

Yeni sadrıazam (başvekil) İzzet Paşa, Küt-ul-Emmarede esir edilmiş ve İstanbulda serbest bir hayat süren General Tavshend ile konuşmuş, İngilizlerin mütareke tekliflerini öğrenmek istemişti. Bu aracılık netice vermiş, Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf (sayın Orbay) ın reisliğindeki murahhas heyetimiz, İngiliz Liverpul harb gemisiyle Mondros'a giderek 30 Ekim 1918 günü, Agamemnon zırhlısında Mondros mütarekesini imzalamıştı.

Ertesi gün, yâni 31 ekimde İttihad ve Terâkki, beş gündür devam eden ve Talât Paşanın son konuşmasını yaptığı kongresini tamamlıyor, kendi kendisini feshediyor ve «teceddüt fırkası» ismini alıyordu.

★ *«— ÖLÜMDEN DAHA ACI HÂDİSELERLE KARŞILAŞMAMAK İÇİN MEMLEKETİ TERKEDİNİZ...»*

İttihad ve Terâkki dağılmış, 1908 İkinci Meşrutiyet inkılâbını başarmış, ve mütarekeye kadar devletin kaderine kısa fasılalarla kayıtsız şartsız hâkim olmuş bu siyasî teşekkülün «mutedil» sayılan mensupları, yeni kurulan Teceddüd fırkasının başına gelmişlerdi. Şimdi asıl düşünülen mesele ve sorulan sual, on yıllık hâdiselere istedikleri istikameti vermiş olanların «ne olacakları» idi...

Bu sualin cevabı, o günlerde Roma'da

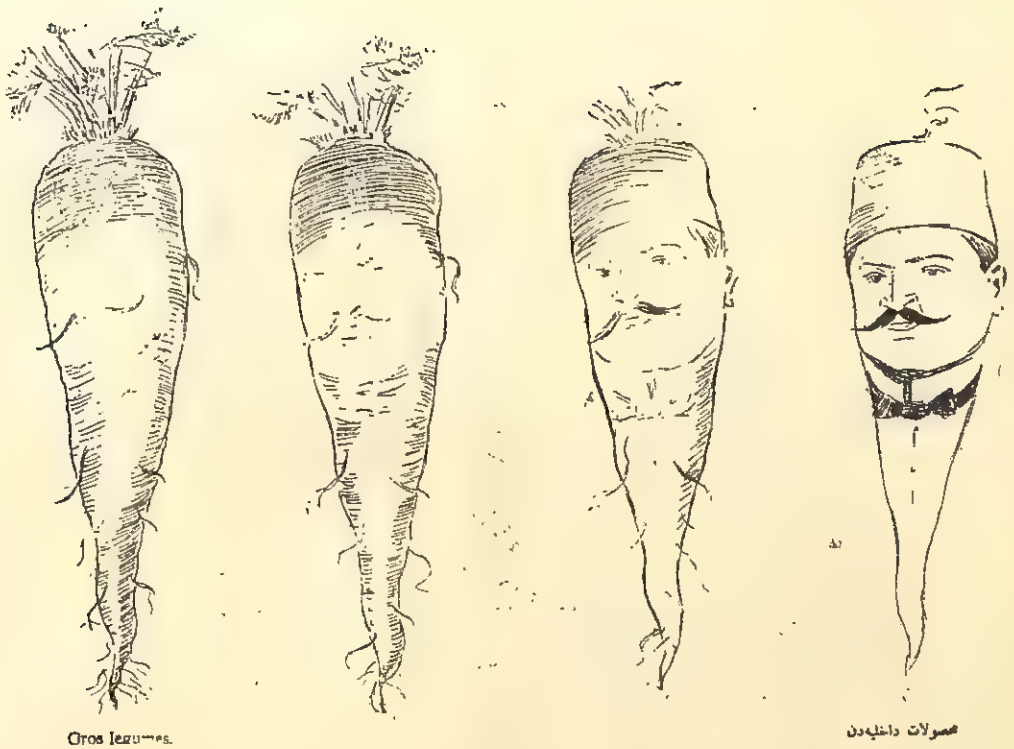

Talât Paşa, şahsı hakkındaki mizaha ve tenkide sabırlı, müsamahalı idi: Yukarıdaki karikatür, 11 Şubat 1325 (1910) tarihli Cem'de, üstad CEM'in karikatürüdür: Dahiliye Nazırını beyaz turp'a benzetmiş!.. Karikatürün altına koyduğu başlık da nefis: Dahili mahsulâtımız'dan diyor!

(Bugün böyle bir iğnelemenin âkıbeti nedir, ve ne olabilir? Düşünmesi bile tüyler ürpertiyor!)

olan İmparatorluğumuzun son Moskova sefiri Galib Kemalî Beyden, Talât Paşaya «hususî bir mektub» la geldi: Avrupa merkezlerinde şahsî dostları olan Osmanlı Hariciyecisi, bilhassa İngiltere ve Amerikada tesirli bir varlık gösterebilen Ermeni ve Rum şahsiyetlerinin İttihad ve Terâkki erkânı için beynelmilel bir mahkeme istediklerini, Hürriyet ve İtilâfa mensub bazı kimselerin böyle bir hesablaşmada yeni başlıyan siyasî cereyanı Türk devleti namına temsil etmiye hazırlandıkları, bilhassa bu ihtimal tahakkuk ederse muhakemenin bir adalet tecellisi olmaktan çıkarak kin ve intikam meşheri haline gelebileceğini bildiriyor ve şöyle diyordu:

«— Ölümden daha acı hâdiselerle karşılaşmamak için memleketi terkediniz.»

Bu mektub, sadece gerçek bir ikaz değildi: Talât Paşanın dört bir taraftan aldığı haberleri destekliyor, hattâ bu gelen diğer haberlere göre pek mütevazı kalıyordu. Polis, suikasıd hazırlıklarını bile haber vermişti. Talât Paşa şahsı adına böyle anî bir ölümden hakikaten korkmuyor, çekinmiyordu. Refikası Hayriye Hanım, zevcinin memleketi terketmesinden kısa zaman önce sık sık: «— Ne memleketi, ne kendimi bu halde göreceğime, ölüm, ne kadar güzel ve aranan netice imiş..» dediğini anlatır.

Enver Paşanın, memleketi terketmiye nasıl razı edildiği, ayrı ve uzun bir bahistir. Talât Paşa; Cemal Paşa, Dr. Bahattin Şakir, Cemal Azmi, Dr. Nâzım, Cavid, Ali Fethi, Hüseyin Rauf, İzmir valisi Rahmi

MEHMET TALÂT PAŞA KİMDİR?

1874 senesi 17 ağustosunda Edirnede doğdu. Babası, Kırcaalili müstantik (sorgu hâkimi) Ahmet Vasfi Efendidir. Fakir bir aile çocuğu olarak, Edirnede iptidaî ve rüştî (ilk ve orta) tahsillerinden sonra, hem hayatını kazandı, hem de Alyans İsrail mektebinde iki yıl Fransızca okudu. Zeki, hafızası kuvvetli, çalışkan bir gençti. Okul idaresi kendisine bir yıl kadar Türkçe öğretmenliği vazifesi verdi. Selânik'e geldi, telgrafhaneye maaşsız namzed memur olarak girdi ve Hukuk Mektebi (Fakültesi) ne kaydedildi. Bir yıl sonra, telgrafhane «mukayyit» i olarak maaşa geçti, yirmi yaşının içinde iken politikaya girdi. Jön-Türklerle muhabere ederken yakalandı. Üç sene sürgüne mahkûm oldu. Hukuku ikinci sınıfında terketti.

İki yıl sonra cezası affedildi. 1898 de Selânik ile Manastır arasında «gezici posta memur» u oldu. Bu vazifeyi, İttihad ve Terâkki teşkilâtı arasında haberleşmeyi emniyetle yapmak için almıştı. 1899 da Posta Telgraf Başmüdürlüğü kâtibliğine, 1903 de Bâşkâtibliğine getirildi. 1907 de, İttihad ve Terâkkinin «ihtilâl komitesi» nin sivil kadrosunun başında olduğu için azledildi ve tevkif edildi.

1908 İkinci Meşrutiyet Meclisine Edirne mebusu olarak seçildi. Meclis Reis vekilliğine seçildi. 1909 temmuzunda Dahiliye Nazırı, Mecliste İttihad ve Terâkki Fırkası Reisi, Posta Telgraf Nazırı, yine Dahiliye Nazırı oldu.

1916 da, Sait Halim Paşanın istifası üzerine Sadrıâzam (Başvekil) oldu. Elinizdeki yazıda, memleketi nasıl terke mecbur kaldığı görülecektir. 1921 senesi martının onbeşinci günü, Berlin'de, İran'ın Selmas şehrinde doğmuş, Türkiye ile aslâ alâkası olmıyan ve yetiştirilme tarzı ile Ermeni anarşistliğinin tipik misalini teşkil eden Salamon Telleyran adlı komiteci tarafından iki kurşunla öldürüldü. Şehid edildiği anda, kırk yedi yaşının içindeydi.

****

Beyler gibi yakın arkadaşlarıyla konuştuktan sonra kararını verdi: Ölümden daha acı hâdiselerle karşılaşmıyacaktı.

★ *TARİHE VERDİĞİMİZ VESİKA :*

Talât Paşa bu kararı verdikten sonra, Sadrıazam A. İzzet Paşa ile, yâni kendisinden iktidarı devir alan yeni Başvekille konuşmak istedi, fakat, şifahî bir izah yerine, tarih için de yazılı bir vesika bırakmayı tercih etti, ve aslı bu yazımızın birinci sahifesini teşkil eden el yazılı mektubunu İzzet Paşaya göndererek, 2 kasım'ı üç kasıma bağlıyan 3 Teşrinisani 1334 (1918), (27 muharrem 1337) gecesi bir Alman torpitosu ile, Enver ve Cemal Paşalarla birlikte memleketi terketti... Bu gidiş, son gidişti. Kalbinde vatan hasreti ile üç yıla yakın zaman geçecek, 15 mart 1921 de Berlinde öldürülecek, naaşı ancak, 25 şubat 1943 de getirilerek, Hürriyet-i Ebediye şehitliğinde toprağa verilecektir.

Aslı ilk defa elinizdeki mecmuanızda neşredilen bu «veda yazısı» nda Talât Paşa, iktidarı kendisinden devir alan halefine şöyle demektedir:

«— Pek muhterem ve mubarek tanıdığım İzzet Paşa Hazretlerine,

Memleketin bir müddet ecnebî nüfuz ve tesiri altında kalacağını anladım. Buna rağmen memlekette kalmak ve millet muvacehesinde muhakeme olmak fikrinde idim. Bütün dostlarım bunu âtiye tâlik etmek için ısrar ettiler. Zât-ı fahîmâneleriyle istişare edemedim. Müşkil mevkide kalacağınızdan çok düşündükten sonra sarfınazar ettim. Bütün hayat-ı siyasiyemde hedefim, memlekete nâmuskârane ve fedakârane hizmet etmek idi.

(Not : Burada, çizilmiş olan şu cümle bilhassa dikkatdeğer.. Talât Paşa daha sonra çizdiği bu cümlede şöyle devam ediyor:

«— Şahsen buna muvaffak oldum.» Bütün servetim, zât-ı şâhanenin ihsan ettiği otomobil esmanıyla her ay artırdığım yirmişer liradan müterakim bin altıyüz liralık istikraz-ı dahili bedelinden ve bir de dört arkadaşımla birlikte isticâr ettiğimiz çiftliğin devri icarından hâsıl olan paradan ibarettir. Bunun bir kısmını aileme terkederek bir kısmını yanıma aldım. Bundan başka bir nesneye mâlik değilim. Millete karşı hesab vermek ve muhakeme olarak tâyin edilecek cezayı kemal-i cesaretle çekmek isterim. İşte zât-ı fâhimanelerine söz veriyorum. Memleketim ecnebî nüfuz ve tesirinden azâde kaldığı gün ilk telgrafınıza itaat edeceğim. Bâki kemal-i hürmetle ellerinizden öperim muhterem Paşa hazretleri.

2 Teşrinisanî 334 MEHMET TALÂT

★ *ÖLÜMÜNE KADAR...*

Yağmurlu bir gecede, bir «kaçak» olarak vatandan ayrılan Talât Paşa, 3 kasım 1918 den 15 mart 1921 e, yâni, şehid edilmesine kadar geçen devre içinde, bir hesab günü bekledi: Evet... Bizim İkinci Meşrutiyetimizin tarihi asla yazılmamıştır. Doğrusunu kat'iyyen bilmiyoruz.. Çünkü İkinci Meşrutiyetin ardından gelen hâdiseler, çok zaman yapılmış olanları reddetmenin siyaseti üzerine kuruldu. Politika ki, tarihin hakikatleri bakımından çok vefasızdır: Acaba, 1908 de, ortada müstakil

Neşrettiğimiz tarihi mektubun sahibi olan Müşir Ahmet İzzet Paşa'nın vefatından sekiz ay evvel oğlu tarafından yapılan tablosunun kopyası.

(Kendisine yazılan mektubun muhtevasını tam bir anlayışla karşıladı ve Padişah Vahiddüttin'in tazyikine rağmen, hiçbir aşırı harekette bulunmadı. Karşı taraf ağır basınca da istifa etti...)

bir devlet var mıydı? İstibdadın nasıl bir mirası üzerinde, devrin târif ve ölçülerine göre «müstakil bir devlet» e sahib olabilirdik? Birinci Dünya Harbine neden ve nasıl girdik? Dış görünüşe göre, içi ufunetlerle dolu olan bu on sene nasıl geçti?

Talât Paşa bu on yılın büyük kısmının içinde, bazen de başında idi. Berlinde geçen günlerinde hâtıralarını yazdı. Sonra bunlardan bir kısmını yok etmek istedi... Ve, etti de.

Elde kalanların çoğu, notlar ve şahsen anlattıklarıdır. Bunları, kader imkân verdikçe neşredeceğiz. Berlindeki senelerin büyük kısmında yanından ayırmadığı çok

sevdiği Hamit Ortaç Beyefendiye anlattıkları, sadece şahsî yapısının değil, başında ve içinde bulunduğu devrin de içyüzüdür. Vatan hasreti, bütün benliğini kaplamıştı Bir gün Hamit Beye demişti ki:

«— Selânikde iken ikide bir sürgün cezasına çarpılan Bulgar komitecileriyle karşılaşırdık. Bunlar vatanlarından ayrılmadan evvel, jandarma nezaretinde bulundukları halde merasimle rıhtımın üzerinde toplanır ve içlerinden birisinin verdiği işaretle hep birden eğilip toprağı öperlerdi.

Bu, O'nlar için vatana dönüş ümidinin bir ifadesi idi: «— Öptüğümüz toprak bizimdir. Buraya yine geleceğiz..» demek istiyorlardı. Bir gün ben de vatana dönersem bilir misin ne yapaçağım?»

«— Siz de onlar gibi toprağı öpecek misiniz?»

Talât Paşanın gözlerinden yaşlar boşanıyordu:

«— Ne dersin sen.. Ne dersin sen... Ben öpmekle doyamam ki.. Yiyeceğim.. Vatan toprağını yiyeceğim...»

∴

1908 de, yâni İttihad ve Terâkki iktidara geldiği zaman, öpülecek vatan toprağı'nın büyüklüğü iki milyon kilometre kareyi çoook aşıyordu.

1918 de Talât Paşa, memleketi gizlice terkettiği zaman kaderi ne olacağı belli olmıyan bir avuç toprakçık vardı.

Asıl dâvâ, kaybedilmiş olanların ardından göz yaşı değildir: Kalanı elde tutabilmek ve onun için de ilk olarak millete hakikatleri haykırmak, dediklerinin revaçta olmadığını gördüğü ânda da: «— Ben bu emanetin bekçisi olamam..» diyebilmektedir.

Politika pazarının nerede o gerçek yiğiti?...

Not: Talât Paşanın, İzzet Paşaya gönderdiği mektubun aslı, bütün dikkatli araştırmalara rağmen bulunamamış ve neşredilememişti. Bu mektub ve muhtevası üzerindeki münakaşa günümüze kadar devam etmiştir.

Bize, hususî arşivinden bu tarihî vesikayı lutfeden muhterem Satvet Lutfi Tozan'a teşekkür ederiz. Politika, hattâ vatana hizmet anlayışı bahsinde zıd iki kutubda yer almış olan bu iki insanın, vatan derdde iken, birbirlerine nasıl güvendiklerine dair bir ibret hâtırasını önümüzdeki sayıda takdim edeceğiz: Birisi idam mahkûmu ve hapisanede.. Diğeri iktidar fırkasının başında ve nazır... Mahkûmu çağırtıyor, onu serbest bıraktırıyor, Parise Fransızlardan alınacak borç parayı temine göndertiyor, ve diyor ki:

«— Memlekete bu hizmeti yap, sonra gel ve hapisanedeki hücrene tıkıl!..»

Ve, böyle oluyor...

Hepsi hepsi, elli yıl öncesi... Fakat hayâl değil, zerrece mübalağası olmıyan sert hakikat... Sert ve haşîn, fakat bugünün mahrum olduğu bir yapısı var: Frenkçesi ideal, Osmanlıcası mefkûre, öztürkçesi ülkü!..

O günlerin bütün yoksullukları içinde, refahları değil, hayatları bile pazarlık mevzuu olmaktan çıkarmış olan varlık...

UNUTAMIYACAĞIMIZ SÖZLER

★ **Bir hükûmetin milletine** «benim milletim» **demesinden ziyade, bir milletin kendi hükûmetine** «benim hükûmetim» **demesi lâzımdır.**

★ **Tarihten ders değil, ibret alınız: Çünkü tarihî hâdiseler, zaman ile, muhit ile örülüdür.**

★ **Büyük Adam, ikbal mevkiinde ve iktidarda iken büyük, fakat düşme devrinde daha büyük olabilen adamdır.**

★ **Halkı devamlı olarak yukarı baktırmak tehlikelidir: Başı döner. Kitleye hoş görünmek için boylar, ortanın aşağısında olmalıdır. İkbali en çok devam edenler bunlardır.**

★ **Cemiyetler şehirler gibidir: Harab olsa da büyük ve sağlam parçaları ayakta kalır.**

★ **Dünkü fikir küflü, yarının fikri hamdır: Bugünün adamına, bugünün fikri yarar.**

Bu Kimdir ?

HAFIZANIZI,
VE
GÖZLERİNİZİ
HAKEM YAPARAK,
CEVAB VERİNİZ:

Bu Kimdir ?

Yandaki klişe, adı ve emekleri hafızalarımızda yaşıyan bugünün bir «meşhur» unu kırk yıl önceki kıyafeti ve çehresi ile gösteriyor.

O, bu kıyafeti ve havası içinde iken de bir **ümid** idi: Şimdi bu ümid devrinin ne ölçüde gerçekleşmiş olabileceğini ancak vefamız söyliyebilir.

Şimdi hafızanızı hakem yaparak ve O'nun vedâ çehresinin hatlarıyla kırk yıl öncesini kucaklaştırarak söyleyiniz:

Bu Kimdir ?

(Cevabı, bir başka çehreyi dünkü hüviyetiyle takdim edeceğimiz gelecek sayımızın bu sahifesinde.)

Yıkılan YENİÇERİ OCAĞını ihya gizli hazırlığının şiddetle bastırılması:

Müşavir Paşa, İstanbul'un o müthiş «ON BEŞ GÜN»ünü anlatıyor...

Sene 1826, Eylül ayının ilk haftası... Yeniçeri Ocağı yıkılalı üç ay olmuştur. Ruslarla devam eden savaş sona ermek üzeredir. Padişah Sultan İkinci Mahmut, Yunanistana istiklâl verilmesini hedef tutan Rus isteklerini ister istemez kabul etmiştir. Yüzyıllardır devletin varlığına temel kuvvet olarak hâkim olan Yeniçeri ocağının yıkılması, İmparatorluğumuzun merkezinde hoşnudsuzluk da uyandırmış, kapanan devrin menfaatçıları, yurdun varlığını paylaştıkları Medresecilerle gizlice işbirliği yaparak, Üçüncü Sultan Selim'in Nizam-ı Cedid devrini kapıyan Kabakçı Mustafanınkine benzer ihtilâl hazırlığına girişmişlerdir. Bu hazırlığı haber alan Padişah İkinci Mahmut, büyük bir azim ve şiddetle fesadcıları buldurmakta, kısa süren muhakemelerden sonra öldürtmekte, ölüler sokaklarda kalmaktadır. On beş gün süren bu müthiş devre, Sipahî isyanları, Yeniçerilerin çeşitli ayaklanmaları dahil, İstanbul'un gördüğü en korkunç kan ve tethiş devresidir.

Bu unutulmaz günlerin aşağıda okuyacağınız tablosunu, o senelerde donanmamızda vazife gören ve bir klişesi ile kişiliğini ilerideki sahifede kısaca bulacağımız İngiliz amirali «Sör Adolfus Slayt = Müşavir Paşa» anlatıyor. Üzerine bastığımız toprakların, ne günler gördüğünü hatırlama bakımından bu okuyacaklarımız, şüphesiz ki korkunç, fakat o nisbette ibret vericidir...

Sultan Mahmud, Ağustosun 27 nci günü Edirnedeki Rus komutanına sulh müzakereleri için murahhaslar heyeti göndermişti. Padişah bu murahhaslara Edirneye ağır ağır gitmelerini ve müzakereleri mümkün olduğu kadar uzatarak vakit kazanmağa çalışmalarını tenbih etmişti. Padişahın bunda başlıca iki maksadı vardı. Bu maksatlardan biri her ihtimale karşı İstanbulu müdafaa edecek bir kuvvet hazırlıyabilmek, ikincisi ve asıl en mühimmi İstanbulda eski devir taraftarlarının, yeniçerilik kalıntılarının yer yer hazırlamakta olduklarına şüphe edilmiyen fesat ve ihtilâli kökünden söküp atmak.

Sultan Mahmut gerek tabiat cihetile ve gerek uzun zamanların tecrübelerile ihtilâlleri teskin için müessir bir usûl öğrenmişti: Kan dökmek! Bu usûlü pek elverişli bulan padişah bu defa düşmanlarından biri olan Rusların kanını dökmeğe kudret bulamamışsa da düşmanlarının en tehlikelisi saydığı gayrı memnun tebaasının kanını dökmeğe karar vermişti.

İşte bu karara ve zamanın tabiat ve icabına ilk kurban düşen adam Boğaz hisarları nazırı ve Büyükdere ağası Hamit ağa idi.

★ *HAMİT AĞANIN ÖLDÜRÜLMESİ:*

Hamit ağa herkesin, her sınıf halkın sevdiği ve muamelâtında, idaresinde âdil, halim tabiatli bir Osmanlı centilmeni idi. Hamit böyle iyi bir zat, padişahının takdirile yüksek mevkie getirilmiş bir şahsiyet olmakla beraber prensipçe, bir yeniçeri olduğundan mutlaka öldürülmesi lâzımgeliyordu. Gariptir ki; bu adam hakkında Ruslarla muhaberede bulunduğu hakkında da bir şayia vardı. Yine söylendiğine göre bir Rum kadınının aşkına, zevkine bağlanmış

Kesilen başların çok zaman, başsız vücutların göğüsleri üzerine konularak teşhir edildiği Ayasofya çeşme meydanı.

(Ve, kesik başın kanı henüz akarken, O'ndan boşalmış yer için gizli, açık, sert mücadeleler başlardı. İkbal hırsı, başka tecellilerle bugün de devam etmiyor mu?)

olduğundan birçok gecelerini de memuriyet mevkiinden uzakta geçiriyordu.

Zavallı Hamit Ağa! Tanrı taksiratını affetsin!

Ben kendisini pek iyi tanıyordum. Neş'eli, tatlı bakışlı, nazik bir adamdı. Gerçek bir Osmanlı ve Müslüman idi, şu kadar ki; tatlı şerbetten çok punç'u ve cennetteki hurilerden ziyade dünyadaki Havva anamız kızlarını seviyordu.

Müthiş, felâketten bir gece, akşamüstü onunla beraber bulunmuş, karşı karşıya çubuklarımızı içmiştik; o sırada azrailin kanatlarının yüzümüze serin bir rüzgâr göndermekte olduğunu aklımıza getirebilir mi idik?

Yine bu akşam gecenin geç saatinde Kaptan Paşa sarayda bir devlet meclisi toplantısında bulunduktan sonra Büyükdereye dönmüştü; lâkin koynunda Hamit Ağanın idam fermanı da bulunuyordu!..

Sabahleyin güneş boğazın Anadolu tepeleri üzerinde yeni görünmüş idi ki; Kaptan Paşa gemisinden bir filikanın ayrıldığını ve büyük bir hızla yol alarak Hamit Ağanın denize doğru çıkıntılı yalısı önüne yaklaştığını gördüm. Gönlüme garip bir merak gelmişti. Benim pencerenin önünden geçerken filika subayına nereye gittiğini sordum. Birşey söylemiyerek başını salladı. Filika yalıya yanıştığı sırada hisarlar nazırı daha uyuyormuş, kalkınca subay şu haberi vermiş:

«— Kaptan Paşa sizi görmek istiyor, gideceğiz!»

«— Paşa acaba beni ne için görecek?»

«— Şimdi gidince öğrenirsiniz, kalkınız...»

Hamit Ağa hemen abdest alıp sabah namazını kıldı, şöylece tualetini yaptı ve kimseye birşey söylemeden subay ile filikaya girdi.

Bu sırada ben de giyinmiş, rıhtım iskelesine yaklaşmıştım. Hamit Ağa beni rıhtımda görünce elini salladı ve birşeyler seslendi. Söylediklerini pek iyi anlıyamadımsa da bir veda sözü gibi geldiğinden orada bulunan kayıklardan birine bindim ve kayıkçıya Paşa gemisine doğru çekmesini söyledim.

Hamit Ağanın macerası şöyle devam etti:

Hamit Ağa Kaptan Paşa gemisinin kıçüstüne çıktığı zaman donanmanın büyük subayları orada bulunuyorlardı. Hamit Ağa Kaptan Paşa ile teklifsiz dost olduğu için bu subaylar bir gün önce ona saygı gösteriyorlar, onun kendilerine gülümsemesini iltifat sayıyorlardı. Halbuki; bu sabah bazıları ağayı hakaretle karşıladılar. Piyale Hasan Bey ona ayağı ile vurdu. Hamit Ağa bu muameleye uğrar uğramız ellerini göğsü üzerine çaprazlıyarak:

«— Şimdi anladım!»

Dedi...

Sonra güverteden palavraya indirildi, idam fermanı kendisine okundu, ittihamların içinde, hiç te doğru ve haklı olmıyan, fukaraya zulüm ittihamı da sayılıyordu. Bu kadar yalan olan bir ittihamı, tekzip ve tashih kudreti olmaksızın dinlemek mahkûmun ölüm ıstırabını bir kat daha çoğaltmış olsa gerektir. Lâkin Hamit Ağa bu ıstırabı duydu mu? Eğer duydu ise onu zerre kadar bile belli etmemişti. İhtimâl hakikî Türk tahammül ve kahramanlığı ile tek bir kelime söylemeden can verecekti. Lâkin o sırada Kaptan Paşa eski dostuna bir kere daha bakmak için kamarasından çıkıp geldi. Bunu gören Hamit Ağa, ihtimal son bir ümide sarılarak:

«— Aman!»

Dedi. Nefesini israf etmese daha iyi olurdu. Paşa bu son ve tek söze elinin bir işaretile - yani bu işlerde verilmesi âdet olan işaretle - cevap verdi. Kavaslar Paşanın ne demek istediğini anladılar, hemen Hamit Ağanın kollarından tutarak aşağı hapishaneye indirmeğe başladılar.

Ben de Hamit Ağadan sonra Paşa gemisinin güvertesine çıkmış olduğumdan bütün bu hâdiselerin şahidi oluyordum. Hamit Ağa aşağı indirilirken doğrudan doğruya ölüme götürülmekte olduğu hiç aklına gelmedi. Belki bana bir söyliyeceği olur diye arkasından gitmeğe kalkıştım... Bu hareketimde bir merhamet duygusu, bir merak saikası da var mı idi?.. Lâkin hemen o sırada Kaptan Paşa beni çağırdı ve yanına alarak kamarasına götürdü.

Cellât, aşağıda vazifesini çabucak yapmıştı. Zavallı Hamit Ağanın başı (çehresi uyuyormuş gibi sakin olarak) saraya gönderilmeden önce görmesi için Paşaya getirildi. Birkaç dakika evvel sapa sağlam olarak bir merdivenden inen adamın başının o merdivenden bir tabağa konulmuş çıkarıldığını görmek ne garip bir duygu veriyor!.

Bu manzara kıç kamarası altında duran sert tavırlı, vekarlı Osmanlılara bile tesir etti ve hepsinden sanki bir raşe geçti.. Bu bir hal idi ki; habersizce içlerinden herhangi birine gelebilirdi. İnsan felâketin ne zaman geleceğini bilemediği zaman gönlünde korku başlar...

Yine bu sırada Hamit Ağanın emval ve eşyasına el koymak, kâtibini de bulup getirmek üzere bir subay gönderilmiş bulunuyordu...

İskeleye ayağını bastığı zaman orada pek acıklı bir manzara vardı: Hamit Ağanın kâtibinin karısı küçük çocukları etrafında ve saçı başı perişan bir halde ağlıyor. Paşanın ayaklarına kapanarak hiçbir kabahati olmadan hapsedilen kocasının bırakılması için yalvarıyordu.. Kaptan paşa kadına bakmağa tenezzül etmez görünerek geçip konağına gitti... Lâkin ben ertesi gün kâtibin serbest bırakılmış olduğunu görerek büyük sevinç duydum. Bu da kâtipten ne öğrenilecek sır, ne hesabı sorulacak para olmadığını anlatıyordu.

Zavallı Hamit... Para ve mal olarak göze çarpacak birşey de bırakmadı... Evinde olan bir cariyesini Kaptan Paşanın adamlarından birine nikâhladılar, geri kalan eşyası da mezatta satıldı.

★ *DEHŞET İSTANBULA YAYILIYOR:*

Bu hâdise İstanbul halkının yüreklerini kara bir korku ile dolduran tedhiş devresinin bir habercisi oldu. Bu halktan her gece birtakım adamlar boğulup Marmara denizine atılıyor ve her gün belli başlı fesatçılardan birçoklarının kafası, herkese

ibret olsun diye, sokaklarda kesiliyordu. Bu fesat başları Rus ordusunun İstanbula çabucak gelip gireceğine o kadar güvenmişlerdi ki; Diyebic (1) Edirnede kalınca bütün hesaplarını şaşırdılar, plânları karma karışık oldu, bir mukavemet bile teşkilâtlandırmıyarak köpekler gibi İstanbul sokaklarında öldürüldüler.

Her sokak tüyler ürpertici bir hal gösteriyordu. Kesilmiş başları sağ koltukları altına konulmuş olduğu halde arkası üstü yol ortasında yatan cesetlerin göğüslerine yaftaları yapıştırılmış ve bu kâğıtlar uçmasın diye üzerlerine taşlar konmuştu. Bu işe bilmem ne suretle karışmış olan bir Ermeninin kesilmiş kafası da bacaklarının arasında idi.

Yine bu dehşet devrine başlangıç olan son derece acınılacak hâdiselerden biri İstanbul Balıkpazarında en meşhur kahvehanelerden birinin sahibinin başına geldi. Anlaşıldığına göre Yeniçeriliği tekrar kurmak dâvasında olanlardan birtakım adamlar buranın müşterilerinden idiler ve ihtimal kahvehane sahibinin dükkânına gelen müşterilere kahve pişirip nargile doldurmaktan başka suçu da yoktu... Lâkin bir gün zerzevatçı dükkânından evi için sebze alırken zabıta memurları karşısına dikildiler ve âdet olan iki kelimeyi söylediler:

«— Adın ne?»

Kahveci kim olduğunu söyler söylemez hemen oraya diz çöktürüldü ve talihsiz adamın başı sabah yiyeceğini tedarik etmek üzere geldiği noktada toprağa yuvarlandı. Çünkü; burası herkesin gelip geçtiği bir yer olduğu için idam hükmünün tatbikatına daha uygundu!

Kahveciye ölüm cezası verildikten sonra daha ileri gidilmiş, fesatcılara ibret olmak üzere - ve eskidenberi mevcut bir Şark âdetine göre - zavallının kahvehanesi de yıkılıp yerle beraber edilmişti..

Halk, bu kan ve şiddet sahnelerinden, görünüşte lâkayt olarak geçip gitmekte idiler. Nadiren bunlardan biri başsız cesedin göğsünde duran yaftayı okuyor, lâkin hiç kimsenin bir söz söylediği, bir tenkitte bulunduğu görülmüyordu. Buna zaten cesaret edemezdi: Bu tarzda ufak bir duygu gösterilmesi bile insanın kafasını kestirmeğe kâfi idi. Hattâ bundan daha az birşey bile ölümü mucip olabilirdi, meselâ; hükûmet hakkında iyi fikir beslemediğinizden şüphe olunması başınızın uçurulmasına vesile oluyordu. Şüphe ve ittiham altında bulunanlar büyük bir şiddetle aranılıyor, eğer herkesin görebileceği bir yerde yakalanırsa hemen oracıkta, eğer tenha bir yerde yakalanırsa oraya en yakın geçit yerine götürülerek bir dakika içinde kafası kesiliyordu...

Bir «İSTEMEZÜK!..» feryadının Moltke'nin hâtıraları kitabından temsilî sahnesi.

(Yerli tesbitlerimizin bu sahneyi ne yazı, ne fırça vasıtasiyle belirtmeleri mümkün değildi: Ah, o neme lâzım korkusu!.. Bizim hâlâ da en çetin düşmanımız kendi avârelik duygumuz değil midir?)

Eski kan dökücü Serasker, (2) yine mütehassıs olduğu işe, yani padişah salhanesinin kasap başılığına memur edilmişti ve bu yeni işinde de eski şöhretine leke getirmedi; bilâkis yeni işkence usulleri icat etmekle eski şöhretini çoğalttı bile... Bununla beraber Seraskerin işkencesini görenlerden fazla bir şey öğrenilemiyor, hafiyelikten, tebdil gezen memurlardan istifade ediliyordu. [Sözün doğrusunu söylemek lâzımgelirse Türkler İranlıların aksine olarak müttehimlere işkence yapmağa meyleden, böyle şeyden zevk alan bir millet değildir. Türk (Osmanlı) tarihinde pek sayı-

---

(1) Edirneye kadar gelen Rus ordusunun kumandanı.

(2) Müşavir Paşanın bahsettiği zat, Husrev Paşadır. Daha sonra sadrıazam yâni Başvekil olmuştur.

Müşavir Paşa kimdir?

Kişesini karşı tarafta gördüğümüz Sör Adolfus Slayt, İskoçyalı asîl bir İngiliz ailesinin denizcilik tahsil etmiş ve memleketinde binbaşılığa kadar yükselmiş, İkinci Sultan Mahmud'un saltanatının ilk yıllarında yurdumuza gelerek kısa bir fasıla ile on yedi yıl hizmet etmiş değerli şahsiyetidir. Donanmamızda, Koramiralliğe kadar yükseldi. NAVARİN deniz faciası ile donanmamızı, âniden ve alçakçasına bastırarak yakan İngiliz - Fransız - Rus donanmasının hücumu ile kaybolan deniz kuvvetlerimizin yeniden kurulmasında büyük hizmeti oldu. Tarihimize adı Müşavir Paşa olarak geçen Sör Adolfus Slayt, memleketine döndükten sonra İmparatorluğumuzda geçirdiği senelerin hâtıralarını neşretti.

İngiliz amiralinin memleketimizde geçirdiği hizmet yılları, Üçüncü Sultan Selimin giriştiği ıslâhat hareketinin, bu cidden çok değerli Padişahın şehit edilmesiyle neticelenen kanlı ve korkunç Kabakçı isyanını takip eden Sultan İkinci Mahmud'un buhranlı saltanat yıllarına rastlar: Kavalalı Mehmet Ali Paşanın Mısır hâdisesi, Türk - Rus harbi, Yunan ayaklanması, Navarin felâketi ve bütün bunların üstünde bitmez tükenmez iç isyanlar... Müşavir Paşa çoğu acı kayıplarla biten hâdiselerin içinde bulundu, Yeniçeri ocağının yokedilişine şahit oldu, nihayet Kırım Harbinde Osmanlı Ordularının İngiliz ve Fransız kuvvetleriyle yanyana, Ruslara karşı savaştığını gördü, Türk zaferi ona derin bir haz verdi. Hâtıratında bu sevincini uzun ve duygulu anlatır.

Bu sahifelerde okuyacağınız ibretli hâtırasında, haksız hükümler yok değildir. Bir yabancı olan Sör Adolfus Slayt, bizim, devrini tamamlamış ve artık vatanın başına dert olmuş müesseselerden kurtulmamız için, onların yüzyıllarca evvel ve daha kanlı, hattâ daha çok büyük haksızlıklar ve şiddetler içinde yaptıklarına benziyenleri tekrarlamaya mecbur kalmamızı zarurî bulması lâzımdı.

****

lı hâdiselerden başka işkenceye rastlanmaz.]

Hükûmet bu sırada hafiye kullanıyorsa da zannederim ki; bu çok tehlikeli bir memuriyetti, çünkü; hafiyelikle ve âdi kıyafetle büyük ve gayrı memnun şehrin köşe ve bucaklarına sokulmağa cesaret edenlerin öldürülmesi tehlikesi vardı. Ben bir gün Padişah yakınlarından Salih Beyi kalyoncu eri kıyafetine girmiş olarak halk arasında gördüm. Bu devlet hafiyeleri kahvehanelere, meyhanelere, halkın bütün toplandığı yerlere girip yeni idare aleyhinde olan sözleri dinlemeğe, cereyanları öğrenmeğe çalışıyorlardı. Bunlara rastlıyan ve eski bir Türk ata sözünün dediği gibi «Aklındaki dilinde bulunan» adamın vay haline! Bu hafiyelerin haber verdikleri zavallılar için ölümden kurtuluş yoktu. Bu suretle sırf şahsî garez ve intikam duyguları yüzünden yüzlerce suçsuzun da kurban gittiğine şüphe yoktur.

Lâkin bu da zamanın müstesna durumundan çıkan tabiî bir netice idi. İşte bu müstesna mücazatın yalnız erkeklere değil, kadınlara da tatbik edilmesine sebep oluyordu.

★ ÇUVAL İÇİNDE ASILAN KADIN!

Oğulları, kocaları, yahut baba ve kardeşleri öldürülmüş olduğu için bunların matemini açıkça tutan ve hükûmetin icraatını pervasızca tenkide cesaret eden bazı kadınların çuvallara tıkılarak denize atıldığı da söyleniyordu. İbret ve korku tesirini daha çoğaltmak, kadınların dilini tutmak için bunlardan biri aşikâr olarak asıldı; ancak bu hâdisede dahi şarklılarda kadınlara ait edep ve mesturiyete riayet edilmiş olmak üzere bu kadın ihtilâlci bir çuvalın içinde asılmıştı!...

Yine bu sıralarda bir Müslüman kadınla lüzumundan fazla sıkı fıkı olan bir Yahudi de kendi kapısının önünde asılıp kabahatli kadın da Marmaranın dalgalı akıntılarına bırakıldı. Kadın böyle bir zevksizlik, tenezzül gösterdiği için ihtimal uğradığı cezayı hak etmişti...

Sözün kısası bu korkunç on beş günlük devre içinde İstanbulun bütün sokaklarında ölüm, türlü türlü şekillere girmiş olduğu halde, hâkim ve muzaffer dolaştı. Beylerbeyi sarayını tutuşturmağa çalıştıkları söylenilen iki bedbaht kazığa vuruldular. Bunlardan biri cezanın tatbikinden bir gün sonra hâlâ nefes alıyordu...

Bu cezalar ve hâdiseler bir Türkün, Osmanlının seciyesinde en anlıyamadığımız noktayı, en korkunç zamanlarda onların gösterebildikleri tahammül kudretini, menfî şecaati bize izah edebilir. Bu millet efradı hayatında en aziz olan şeylerin kendilerinden birdenbire alınıvermesine, hattâ hayatlarının sebepsizce kaybolmasına alışmışlardır. (3).

Türklerin korkunç son anda, idam bıçağı altında gösterdikleri asilâne tavır ve şecaat insanda gerçekten derin bir takdir ve hayret heyecanı uyandıracak mahiyettedir. Bu tavır ve necabetin seyircileri bu derece kolay ve âli bir ölüme imrendireceğini söylersem belki de mübalâğa etmiş olmam!...

★ ÖLÜME KARŞI TÜRKLER :

Lâkin bu dediklerim tabiî duygudur. Başı kesilmek üzere olan bir Türkün o anda gösterdiği yüksek vekar, necibâne cesaret, etrafa toplanmış milletdaşlarında kuvvetli bir intiba yapıyordu; fakat bu intiba, bu duygu, hükûmetin seyircilerin yüreğinde uyandırmak istediği korku ve zillet duygusu değil, ölümden korkmamak,

İkinci Sultan Mahmut, Yeniçeri ocağını kaldırdığı günlerde.

(Bu çetin duvarı yıktıktan sonra, giriştiği kıyafet değişikliğine önce kendisi uyacak, üzerine pelerin alacak, başına MAHMUDİYE giyecektir...)

---

(3) Müşavir Paşanın bu düşüncesini biz doğru bulamıyoruz, fakat Garplılar arasında bu düşünce yanlışlığına düşen yalnız o değildir. Birçok kudretli garp tarihçilerinde bu yanlışlığı gördük. Türk milletinin şecaat ve tahammülünü onların dillerine doladıkları «Kader ve Kısmet» sözüne de atfetmek doğru değildir. Eğer bu izah doğru olsaydı Türk metanetinin ve şecaatinin bütün İslâm milletlerinde bulunması lâzım gelirdi. Kaldı ki; kader ve Kısmet felsefesinin Müslüman milletlere haş olmayıp eski Yunanlılardan, Hintlilerdenberi bugüne kadar her Avrupa milletinde mevcut bulunduğunu ispat edebiliriz. Lâkin bu sahifeler o münakaşaların yeri değildir. Türkün metaneti, gösterişsiz, vekarlı şecaati sırf yüce milletimizin fıtrî vasıflarıdır.

vekarı ve yiğitliği takdir etmek ve sevmek duygusu oluyordu...

Lâkin bir cihet var: Zulüm ve istibdat, tatbik edildiği milletin yüreğini, dimağını yıldıramazsa, onları titretemezse çirkinliğinin, korkunçluğunun en büyük kısmını kaybeder ve böylece on kat fazla kuvvetle tatbik edilmek fırsatını bulur. Başı kesilmekte olan korkak bir zavallı, kendisini kurtarmak için faydası olsun olmasın, haykırarak, feryatlar ederek ölürse seyirci olan halk kütlesinin yüreğinde tabiî bir acı, zulümden iğrenme ve isyan hissi uyandırır, lâkin on kişi necibane bir tahammül ve metanetle idam edilse halk onlardan yüreğinde isyan ve iğrenme duygusundan fazla şecaat ve tahammülü takdir duygusu olarak ayrılır... Ölen bir adamın ağzından havalara yükselen keskin yeisli ve acı feryat uzun zamanlar kulağımızda dalgalanır durur. Lâkin metin bir başa inen kısa, sessiz bir satır darbesi çabucak unutulur...

Bu ruh hâletinin bir örneğine Fransa ihtilâlinde rastlıyoruz:

İhtilâlcilerin sürü sürü idam ettikleri insanların hiçbiri Giyotine çıkarıldığı zaman korku ile haykırıp bağırmadığı için bu idamları seyreden Paris halkının gönüllerinde uyanması lâzımgelen merhametin yerini mahkûmların metanetini takdir duygusu doldurmuştur; lâkin Madam Dubarri'nin idam sehpası üzerinde attığı çığlıklar Paris ahalisinin yüreğini titretti ve o yürekteki uyuşukluk, gaflet hastalığını giderdi.

★ BİR TÜRK NASIL ÖLÜYOR?...

Bu sıralarda bir Türkün başı kesildiğini gördüm. Bir sabah sokakta yürürken sokağın üst başında bir kalabalık seçtim. Orada birini tutmuşlardı ve halk ta bu hâdiseden dolayı toplanmıştı. Ben işin ne olduğunu anlıyamadığımdan olduğum yerde durdum. Bir dakika sonra adamı tutmuş olan hükûmet kavasları benim tarafıma geldiler ve sokağın en geniş noktasında, halkı geriye iterek, yuvarlak bir boşluk açtılar. Etrafımdaki Türklerin bana sert sert baktıklarını, orada bulunmaklığımdan kızmış olduklarını anladığım halde, son derece sıkışmış olan halkın ön safından çıkıp uzaklaşmaklığıma imkân yoktu...

Birdenbire ortada kalan boş kavasların arasından iki kişi ayrılıp geldi. Bunlardan biri ihtiyarca, çirkin ve kötü giyinmiş bir herifti.

Öndeki ise genç, çok yakışıklı ve eski usûl Türk kıyafetinde olup sırtında süslü ve kıymettar elbise vardı.

İhtiyar ve pis kılıklı herifin memuriyeti ne olduğunu elinde tuttuğu uzun ve çıplak yatağan bıçağı pek iyi gösteriyordu. Genç adamın, serbest adımlarını, etrafa pervasızca ve tamamile kayıtsız baktığını görenler ise onu bu zabıta heyetinin âmiri sanırlardı. Lâkin bu delikanlı orada zabıta âmirliğinden çok daha mühim bir vazife yapacaktı ve kendisinin de bunu pek iyi bildiği anlaşılıyordu. Çünkü; açık yerin ortasına gelince, kendisine kimse bir söz söylemeden oraya diz çöktü, ellerini arkasına götürdü, cellât onun idam ameliyesine, istemiyerek lâkin tabiî sevk ile; engel olabilmesi ihtimalile, bileklerini arkasından ince bir sicim ile bağladı.

Korkunç herif sonra, delikanlının başındaki sarığı aldı, tepesinde uzun bırakılmış saçı bir düğümle kısalttı, kafa kesmekte ustalığını tamamile gösterebilmek için elile başı düzelttikten sonra mahkûma oynatmaksızın öyle, sıkı tutmasını tenbih etti!...

Bizim gibi yüksek değil, pek alçak bir yakası bile olmıyan Şark ve Türk esvabı, insanın başı kesilmesi için o kadar uygundur ki; acaba vezirleri bu biçimi, hükümdarlarının bir fermanile boyunlarının her zaman kesilmeğe hazır olduğunu anlatmak için mi kabul etmişlerdir diye düşünmemek mümkün olmaz...

Bu yukarıdaki söylediğim hazırlık iki dakika bile sürmemişti ve bu iki dakika içinde önümüzdeki iki kişiden hangisinin, yani cellâdın mı, yoksa ölecek olanın mı daha fazla soğukkanlılık gösterdiğini söylemek güçtü.

Sonra cellât yatağan bıçağını yukarı kaldırdı ve bu vaziyette delikanlının suçunu söyledi:

Padişaha karşı isyan... ilâh...

Bu çok korkunç, yürek titretici bir saniye, bütün seyircilerin heyecanla nefes bile alamadıkları bir saniye idi...

Yalnız faciayı oynayan iki aktör gay-

Lûtfen ikinci sahifemizi okumanızı rica ederiz.

ri müteessir bulunuyor ve bunlardan en yakın alâkalısı olan ölüm mahkûmu cellâttan daha kayıtsız, soğukkanlı görünüyordu...

Delikanlının yanında bulunduğumdan, hiç istemediğim halde onu en büyük dikkatle seyrediyordum. Ne yakışıklı çehresinde en küçük bir değişiklik, ne de el ve ayaklarında en hafif bir titreme görebildim. Halbuki; insan hayatının bu büyük buhran anında, yüzü biraz değişse, ayağı, elleri biraz titrese dünyanın en kahraman adamında bile elbette mazur görülürdü.

Delikanlı suçlarını sayan fermanın okunmasını dinledikten sonra yüksek sesle yalnız:

«— Ey Mahmut, ben hiçbir suçum olmadan ölüyorum, günahım boynuna olsun!»

Dedi ve birkaç söz daha ilâve etti... Lâkin cellât sabırsızlandı:

«— Haydi hazır mısın?»

Yiğit genç, cennette kara gözlü huriler şimdiden görüyormuş gibi kuvvetli bir sesle hemen cevap verdi:

«— Hazırım!»

Bir an sonra, tek yatağan darbesile kesilen baş toprağın üstüne yuvarlandı. Cesetten bir kan çeşmesi fışkırdı, kesilen boyunda bir iki titreme göründükten sonra hayat büsbütün uçup gitti...

Bu işi yapmış olan vahşi, yatağan bıçağının demirini ölünün esvaplarına sürerek temizledi, sonra kaldırıp güneşin ışığına tuttu, lâkin demirin üzerinde bazı lekeler kalmış olmalı ki; tekrar o esvaplara sürüp kınına koydu...

Cellât cesedi düzeltip başını koltuğunun altına koydu, yamağı gelip yoldaki kan gölünü temizler gibi birşeyler yaptı... Ahali ağır, elemli bir bakışla dağıldı... Hasanın ölüsü de, gelip geçenler ve sokak köpekleri tarafından yirmi dört saat seyredilmek üzere oracıkta yalnız kaldı.

Beş dakika içinde ne büyük değişiklik! Dimağımda hiçbir manzaranın bu derece acı, derin bir tesir yaptığını bilmiyorum. Ne asma, ne el ve ayak kırarak öldürme, ne kazığa vurma, hâsılı «Sureti rahman» (God's Imagel) da yaratılmış olan insanı öldürmekte kullanılan usullerden hiçbiri, alışmamış olan bir seyirci üzerin-

Yeniçeri kışlasının Karacehennem İbrahim'in bataryası tarafından tahribi.
(Devrini tamamlayan, fakat direnip dert olan varlıkların değişmez âkibeti.)

Kaptan Paşa ile beraber, Amiral gemisi Piyâle'nin güvertesinde.
(Batılı ressam, anlatılanı çiziyordu. Fakat başka türlüsüne de imkân yoktu...)

de bu baş kesmeden daha derin ve acı bir tesir yapamaz. Öteki usullerde önceden yapılmağa başlanan hazırlıklar, bu hazırlıkları çevreliyen gürültü patırdı seyircisinin ruh hâletini yavaş yavaş acıklı, feci neticeye alıştırır, insan bu gürültü içinde âletlerin getirildiğini, hazırlandığını görürken haberi olmaksızın her halde fevkalâde ve çok feci birşey olacağına inanmıştır. Hâdise olunca korkunç bir inanmamazlık içinde çırpınmazsınız...

Faciaya sonsuz büyüklüğü veren, seyircinin yüreğini büsbütün yaralayan bir şey daha var! O seyirci pek iyi biliyor ki; beş dakika içinde kendi gözü önünde yakalanan, itham edilen, hüküm yiyen ve idam olunan bu insan belki de masumdur!

Bu hâdiseyi seyretmek korkunçtur, lâkin iki düşünceyi birbirine bağlayabilmek kudretini kazandığı andanberi dinî ve hayatî bakımdan ölümü daima gözünün önünde tutmağa, kendine yakın bilmeğe alışmış bir Türk için bir mahbesin ıssızlığında uzun uzun beklemektense, kadehî böyle birdenbire dibine kadar içivermek daha iyi görülür. Şüphesiz ki, bu tarz müstesna ve büyük bir azim, metanet ister. İnsan ne kadar büyük bir cezaya çarpılacak olursa olsun, önünde bir düşünce devresi bulunursa bu devre içinde muhakemesini toplayıp kendisini imtihan anı için hazırlıyabilir ve sahneye bütün cesareti ile çıkar, imtihanı epeyce iyi geçirir. Lâkin ölüm insanın bir anda yakasına yapışınca çok güç bir iştir.

Bizim Avrupalılar bu tarz ölümde bir sinir sağlamlığı, metanet meselesinden başka meseleler de bulmak isterler, meselâ, papaslar zavallı adamın günahlarına nâdim olup tövbe etmeğe, itirafta bulunmağa vakti kalmıyacağından şikâyet edebilirler. Lâkin bir Müslüman, bir Türk her gün dua eder, günde beş kere Allahının huzurunda bulunur, onun için bu hayatı bırakmağa her an hazırdır ve son din merasimini vicdanında da yapabilir...»

Ne mutlu Türküm diyene

(Kendi el yazısı ile)
ATATÜRK

TÜRK ŞECERESİ

(Şecere-i Türk)

Yadigâr Han oğlu Ebül' Gazi Bahadır Han'ın ölümsüz eseri

ESERİN SAHİBİ:

1605 de, Hive Hanlığının büyük şehirlerinden Örgenç'de doğdu. Babası Mehmet Yadigâr Handır. Annesi Mihir Banû Begüm'dür. İsfendiyar'ın ölümü üzerine 19 yaşında Hive Hanlığına seçildi. 1643'e kadar, yirmi yıl Hanlık yaptı, sonra, kendi arzusuyla çekilerek, ölmez eseri, TÜRK ŞECERESİ'ni yazdı. Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusca, İtalyanca, Arabça, Farsça ve Prof. Thomson tarafından uzun izahlarla İsveç'çeye çevrilen eserinde, Türklüğün tarihi, bütün mitolojik ve destanî anlatılışı ile yer alır. Büyük Soy'unun engin heyecanı içinde, halkın dilinde dolaşan destanları sıralar. Ve, bunlar, şu tarih gerçeğini ortaya koyar: Eski Yunanın o göz kamaştıran Mitolojisi içinde, Türk Ana Yurdunda, ninelerin torunlarına yüz yıllardır söyledikleri, daha kadîm, daha eski ve daha derin köklüdür. Hive Hanı, Hanlık tahtından ayrılarak tarihin tahtına ebedî adını yazarken, ırkına bir de böyle gerçek bir üstünlüğün şerefini getirdi.

1665 de öldü. Oğlu Ebül Muzaffer Mehmet Bahadır Han'a, kendi hayatının da yazılmasını vasiyet etmişti. Böylece ata'ları için derlediği gerçeklerin içine kendi kişiliğini karıştırmak istemedi.

Mitoloji'nin yurdumuzdaki söz götürmez üstadı Salih Zeki Aktay hocamız: «— Yunanca Mythas kelimesi «yalan» demektir. Mitoloji, hakikatler taşıyan yalanların hikâyesidir..» der. Dr. Rıza Nur, Türk Mitolojisi için Arabların «Esâtir» tâbirini kullanmaz: Türk Mitbilik'i sözünü tercih eder. Kendi varlığına, gönülden inanmanın, dünya yüzündeki son müstakil Türk devleti olan «TÜRKİYE CUMHURİYETİ»ni şeref ve yeterlikle devam ettirebilmenin biricik şart haline geldiği bir buhran devri içindeyiz: Maddî ve mânevî bir buhran devri.. Bunu inkâr edenler, gafil değillerse haindirler ve maksatlıdırlar... Dünyanın kuruluşundan medeniyet ve şan devirlerinin yaratılışına kadar geçmiş zamanı, Mitolojinin zenginliği içinde kendisine mal etmek, bütün milletlerin hülyası idi. Biz ki, buna gerçekten sahibiz. Şimdi bu duygu içinde Ebül'Gazi Bahadır Han'ı dinliyelim:

****

«— İlk insan Âdemdir. Bin yıl yaşadı. Sağlığında zürriyetinden kırk bin kişi gördü. Ölümünde yerine oğlu Şit'i bıraktı. Şit, peygamber oldu. Dokuz yüz on iki yıl yaşadı O da ölürken oğlu Anuş'u bıraktı. Anuş 912 yıl yaşadı. Torunu Mehlâil zamanında Âdem

oğulları çoğaldılar. Bâbil ülkesinde Sûs ismiyle bir şehir kurdu. Üstü örtülü evler ve etrafında köyler yaptırdı. Ondan evvel ev yok idi. İnsanlar dağlarda, mağaralarda ve ormanlarda otururlardı. 960 yıl yaşadı, öldü. Süryanî dilinde Aknuh olan oğluna Arablar İdris dediler, Tanrı onu halka peygamber yaptı. Seksen iki yıl Peygamberlik edip halka doğru yolu gösterdi. Nihayet Tanrının emriyle Azrail onu kanadının üzerine koyup cennete götürdü. İdris'ten sonra oğlu Matoşalah yerine geçti. Adaletle hüküm sürdü. Ölürken oğlu Nuh'u yerine bıraktı. Nuh, 250 yaşında Peygamber oldu. Yedi yüz yıl halkı hak dinine sevketti. Bu kadar zaman içinde ancak erkek, kadın seksen kişi imân etti. Nuh da kızıp beddua etti. Cebrail gelip dedi ki:

«— Tanrı Tealâ duanı kabul etti. Bütün yeryüzü suya boğulacak. Sen bir gemi yap, imân ehlini oraya topla.»

Gerçekten de yerden su çıktı, tufan yağmurları yağdı, Nuh bütün hayvanlardan birer çift aldı, seksen kişi ile gemiye bindi, diğer canlı mahlûkların hepsi boğuldu. Ondan sonra Tanrı'nın iradesi ile su çekildi. Gemi, Musul yakınında Cudî dağının üstüne oturdu. Altı ay on gün gemide kalmışlardı. Hepsi hastalandılar. Nuh ile karısı, üç oğlu, üç gelini iyi oldular. Öbürleri öldü. Nuh

ÖNÜ ve SONU

Türk Ocaklarının unutulmaz reisi Hamdullah Suphi Tanrıöver, ünlü İngiliz Türkolog'u Ramsey'e sormuş :

«— Anadoluda Türklüğün yerleşme ve devlet kurma süresini hangi çağa bağlarsınız?»

Karşısındaki, sağ elinin üç parmağını işaretlemiş:

«— Üç bin yıl...»

Sonra izah etmiş:

«— Bir İngiliz şilebi, beni İzmir kıyılarına çıkardığı zaman yirmi iki yaşında idim. Kırk yıl, bu gerçeği araştırdım. Şimdiye kadar, tarihin ışığı beni üç bin yıllık geçmişe götürdü. Türklüğü orada da buldum. Benden sonrakiler nereye erişecekler, bilemem...»

∴

On beş milyonluk Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında, 276 Türk Ocağında 34.000 aydın kafayı millî ülküye bağlamak gibi, ogün bugün hayâl olmuş mucizenin yaratıcısı olan, Ocakların o unutulmaz reisi, Türk epopelerindeki tanrısal ozan'ın tâcı kadar aklaşmış başını hayıfla salladı:

«— Biz, Osmanlı Türklerinden bir kuşak önceki Selçuk Türklerinin tarihini bile okumamıştık...» dedi.

∴

Boşluk hâlâ yerinde... Amma üç

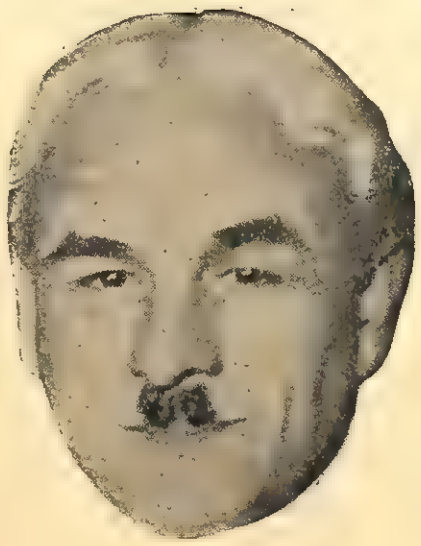

çeyrek asırlık hayata yetmemiş himmetin dolmamış çilesi içinde, yarının Tanrıöverleri - eğer bu çapta vatan adamı çıkarabilirsek.. - kendilerinden sonrakilere aynı bahtsızlık içinde başlarını sallıyacaklar:

«— Biz Cumhuriyet devrinden bir kuşak ötesi, Osmanlı tarihini de okumadık..» diyecekler.

Hislere uydurulmuş tarihten değil, gerçek ve ibret tarihden bahsediyoruz!

Pazarlık kazılarında çıkarılan bir duvar süsünde inanılmaz haşmet içinde bir aile.
(Rahmetli Mehmet Emin Yurdakul şöyle haykırır :
NUH idik yer yüzünde, köpüren her Tufan'da,
MEDENİYET tâcını giyen biziz Turfan'da..)

her oğlunu bir yere gönderdi. HÂM adlı oğlunu Hind yurduna, SAM adlı oğlunu İran'a YAFES adlı oğlunu Kuzey Kutbu tarafına gönderdi.

Yafes babasının emriyle Cudî dağından gidip İdil (Volga) ve Yayık (Ural) suları yakalarına varıp iki yüz elli yıl oralarda oturdu, sonra öldü. Sekiz oğlu vardı. Nesli çoğaldıkça çoğaldı. Oğullarının adları şuydu: Türk, Hazar, Saklab, İrus, Ming, Çin, Kimar, Tarih.

Yafes ölürken büyük oğlu Türk'ü yerine koyup diğer oğullarına: «— **Türk'ü kendinize Hakan bilip O'nun sözünden çıkmayınız..**» dedi. Türk pek bilgili, akıllı, haktanır. idi. Babasının ölümünden sonra bütün yurdu dolaşıp, pek beğendiği Isığ Göl çevresine yerleşti. Çadırı ilk önce yapan Hakan budur.

Dört oğlundan Totok'u yerine Han yaptı. Totok bir gün avladığı geyik etinden kebap yerken yere bir parça düştü. Aldı, tattı ki, lezzetli olmuş. Yer tuzlu idi. Tuzu o buldu. Uzun yaşadı. Yerine oğlu İlce Han geçti. Onu Bakoy Han, onu Kuyuk Han takip etti. Daha sonra Alınca Han Başbuğ oldu.

Nuh'dan Alınca Han'a kadar bütün Türkler, hak dininde idiler. Zamanla, sevdiklerinin heykel (korçak) ları önünde eğilmiye başladılar. Ölü sevdiklerine saygıdan başlayan bu hasret ve vefa duygusu, zaman oldu ki, puta tapmak oluverdi: Ölmüş sevgililerin, evlâtların, ataların, kardeşlerin (korçak) heykelleri önüne konulan ilk lokmalar, değerli giyecekler, onlar için unutulmaz anılar, farkında olmaksızın putperestliği getirdi.

Alınca Han'ın iki oğlu vardı. İkiz doğmuşlardı. Büyüğünün adı Tatar, küçüğünün adı Moğol idi. Alınca Han kocayınca ülkesini iki oğlu arasında böldü. Oğullar ve onlardan sonra gelen kuşaklar hoşça geçindiler. Adlı Han, sonra Atsız Han, Bayduk Han devirleri güleryüzlü idi. Rakı ve kımız içip, Hitay'ın değerli kumaşlarını giyen Bayduk ve oğlu Sevinç Han zamanlarında Moğollarla Tatarlar savaşa girdiler. Öyle kan döküldü

ki, Amu Deryâ suyu bile temizlemezdi.

Moğul'un aslı MONGOL'dur. MONG, Türkçede kaygu, Arabça endişe, vehim anlamına gelir. OL ise, bildiğimiz OLMAK fiilinden emir'dir. Böylelikle, MONGOL, Kaygusuz anlamınadır. Halk dilinde Moğul haline gelmiştir. İlk Han'ın adı Moğul Han'dı. Aradan dokuz Han geçti. Sonuncusu İlhan'dır.

Moğul Han'ın dört oğlu oldu: Kara Han, Öz Han, Göz Han, Gür Han. Moğul Han'ın yerine büyük oğlu Kara Han geçti. Şimdi isimleri Ulu Dağ ve Küççük Dağ olan Ar Dağ ve Kar Dağ, yazlıkları idi. Kışın Kara Kurum ovasına inerlerdi. Kara Han zamanında bütün Moğullar kâfir idiler. İçlerinde hak dinini güden bir kişi bile yoktu.

★ **OĞUZ HAN :**

Kara Han'ın bir oğlu oldu ki aydan, güneşden güzeldi. Üç gün, üç gece annesinin sütünü emmedi. Her gece annesinin rüyasına girer:

«— **Hak dinine gel!.. Gelmezsen sütünü emmem!..**» derdi. Anası oğluna dayanamadı. Tanrının birliğine imân getirdi. Amma ne rüyasını, ne hak dinini kabul ettiğini kimseye söylemedi. Çünkü Türk halkı, Yafes'ten Alınca Han'a kadar Tanrının birliğine imân ederlerken, Alınca Han'dan beri halk aşırı zengin olmuş, servete ve hırsa tapmıya başlamıştı. Tanrı'yı unutup bütün memleket kâfir oldu. Hele Kara Han zamanında öyle küfre dalmışlardı ki, baba, oğullarından birisi bile olsa, hak dinini kabul edeni hemen öldürürdü.

O zaman Moğul âdeti öyle idi ki, erkek çocuğa bir yaşını tamamlamadan isim konulmazdı. Oğlu bir yaşına basınca Kara Han bütün ülkeye haber saldı, büyük bir şölen yaptı. Ziyafet günü Kara Han çoçuğu konukların yanına getirip şöyle dedi:

«— **Şimdi oğluma bir isim koymak gerek. Ne ad korsunuz?**»

Beyler, daha cevap vermeden çocuk dile geldi: «—**Benim adım Oğuzdur.**» dedi. Herkes hayran kalmıştı: «— **Madem çocuk kendi adını kendi koydu. Bundan güzeli olmaz.**» dediler, falına bakıldı, uzun ömürlü, şanlı, şerefli bir hayatın sahibi idi. Konuklar yemekten sonra yerlerine dağılmadan çocuğun «— **Allah, Allah...**» diye bağırdığı duyuldu. İşitenler: «— **Ne der? Bu ne kelimedir? Çocuk ne dediğini bilmez..**» diyorlardı. Çünkü ALLAH kelimesi Arabça idi ve hiçbir Moğul bu kelimeyi bilmiyordu. Cenab-ı Hak OĞUZ'u velî yaratmış, mübarek adını onun gönlüne koymuştu.

Oğuz büyüyünce babası, küçük kardeşi Öz Han'ın kızını oğluna aldı. Oğuz, amca kızına eğer Hak dinini kabul ederse kendisi ile evleneceğini söyledi. Kız kabul etmedi, Oğuz da ondan ayrı yaşadı. Olayı babası haber aldı. Oğluna öbür kardeşi Göz Hanın kızını almak istedi. Oğuz ona dedi ki: «— **Seni, beni, dünyayı yaratan var. Adı ALLAH'dır. Birdir ve büyüklerin yücesidir. Onu bil ve tanı..**» Kız kabul etmedi, Oğuz onu da istemedi. Ayrı yaşadı. Bir gün ava çıkmıştı. Dönüşte su kenarında en küçük amcası Gür Hanın kızını gördü. Kanı kaynadı. Kızı bir köşeye çekti: «— **Hak dinini kabul eder, bir ve yüce Allaha imân edersen sana gönül verdim.**» dedi. Kız: «— **Sen kötü yolda olamazsın. Peki..**» dedi. Oğuz Han babasına, amcası Gür Hanın kızını almak istediğini söyledi. Büyük bir şölen yapıldı. Evlendiler. Oğuz onu pek severdi.

Türk'ten bahsediyorum

«Deviren, kırıp döken, silip süpüren, kasırgayı seher yeli gibi yumuşaklaştırmak mümkün müdür? Korkunç dalgaları kabarta kabarta ürüyen bir denizi birden sakinleştirmek kabil midir? Yıldırımı güle çevirmek imkânı var mıdır? İnsanlar ve hattâ tabiat bu sorulara:

«Hayır, hayır, hayır» demekte tereddüt etmez, değil mi?.. Halbuki ben kasırganın seher yeline, coşmuş denizin sevimli bir göle, yıldırımın güle inkılâp ettiğini gördüm!»

«Türkten bahsediyorum. Düşmana saldırırken amansız bir kasırgaya, korkunç bir denize ve insafsız bir yıldırıma benziyen Türk, dost yanında ve silâhsız kalmış düşman karşısında bir seher yelidir, berrak bir göldür. Gönül açan bu yeli kasırgaya, göz kamaştıran bu gölü coşkun bir deniz, fırtında asalet uçan bu gülü yıldırıma çevirmek, tabiatı da inciten bir gaflet olur.»

TASSE

İngiliz ressamı H. M. Burton'a göre, Rusya fethinde Krum Han.
(Doğu'dan gelmişiz Batı'ya doğru, Bize yol göstermiş güneş'le ay.)

Böylece seneler geçti.

Bir gün Oğuz uzak bir yere ava gitmişti. Kara Han bütün yakınlarını davet etti, yemek yenirdi. Konuşurlarken karısına Oğuz Hanın neden ilk iki kızı sevmediğini, Gür Hanın kızını aldığını sordu. Kadın bir şey demedi. Kızları çağırdı. Onlar gerçeği söylediler:

«— Oğlunuz bir Tanrı var dedi, ona bağlı olacaksınız. İmân edeceksiniz.» dedi, biz kabul etmedik. Gür Hanın kızı kabullendi. Şimdi onu sever.»

Kara Han, ülkenin büyüklerini topladı. Kurultayda herkes bu inancı reddetti. Oğuz Hanın ardından adamlar gönderilip avda iken öldürülmesine karar verildi. Gür Hanın kızı, bu acı haberi alınca Oğuza pek bağlı bir delikanlıyı kuş gibi uçurttu, haber saldı. Oğuz kendisini sevenleri ardına topladı. Kanlı bir cenk oldu. Savaşta üstün geldi, Kara Han nereden geldiği bilinmez bir ok yiyerek öldü. Oğuz, Hanlığa geçti. Halkı hak dinine çağırdı. Kabul etmiyenleri yurttan sürdü. Birliği kurdu, çevresindeki küçük hanlıkları bayrağı altına topladı. Çorçit'lerin üzerine yürüdü. Buraya Hindliler ve Tacikler ÇİN derlerdi. Tatarları buyruğuna aldıktan sonra ÇİN'i ele geçirdi. Öyle kanlı savaşlar oldu ki, sular günlerce insan kanından kırmızı aktı. Öyle mal aldı ki, taşınamadı. **«— Bir akıllı kişi çıkıp bunları taşıtabilse..»** dedi. Kangl adlı birisi «araba» yı yaptı. **(Not: Anadoluda hâlâ, manda ve öküzlerin çektiği iki tekerlekli arabalara kağnı derler. Türk millî mücadelesinin temel taşıma aracı bu kağnılardı. Moğollar da bu arabalara Kangı derler.)** Bu nesilden gelenler, Türk Ana Vatanında hâlâ yaşıyan Kanglı oymağını kurdular.

Oğuz Han, yirmi iki yıl, kâfirlikte ayak diriyen Moğollar ve Tatarlarla vuruştu. Nihayet hepsini hak dini bayrağı altında topladı. Bundan sonra ÇİN, TİBET, HİTAY illerini ele geçirdi. Kara Hitay üzerine yürüdü. Burası, Hindistanla Hitay arasında, bir ucu

Okyanusa dayanan koskoca kıt'a idi. Başında Barak Han vardı. Oğuz Han yenildi. Geri çekilirken, o zamanın geleneğince savaşa beraber giden karılarından bir Bey'inin hanımı, ordu yerinde doğum sancısı tuttu. Kapalı yer yoktu. Büyük bir ağaç kovuğunun içinde bir oğlan dünyaya getirdi. Babası savaşta ölen bu çocuğu Oğuz Han evlât edindi. Ona «boş ağaç» anlamına KIPÇAK dedi. Oğuz Han, Kıpçağı öz evlâtlarından üstün sevdi, savaş boylarında yiğit kişi olarak büyüttü, yetiştirdi. Ruslar, Ulahlar, Macarlar, Başkurtlar daha hüküm altına girmemişlerdi. Yanına seçkin askerlerini verdi. Kıpçağı onlar üzerine gönderdi. Bütün bu uçsuz bucaksız ülkeler ele geçirildi. Kıpçak orada üç yüz yıl süren büyük bir devlet kurdu. Kıpcak soyu ondan üredi. İdil Urallar böylelikle Türklerin ana kaynaklarından birisi oldu. Oğuz Han on yedi yıl sonra Barak Hanın üstüne yürüdü, bu sefer yenip Kara Hıtay ülkesini de aldı, ulusa hak dinini kabul ettirdi.»

★ **TÜRK YURDUNUN SINIRLARI :**

Ebül Gazi Bahadır Han «Türk Şeceresi» nde, Oğuz Han destanını anlatırken, bir coğrafya gerçeği olarak da, **Türk yurdunun sınırlarını** çizmiş olur. Devam edelim:

«— Oğuz Han Taşkend, Semerkand, Buhara, Endican'ı elde etti. Gur beldesine yürüdü **(Bugünkü Afganistan)**. Mevsim kıştı. Aşılmaz dağlar karla örtülü idi. Han, en önde gidiyordu. Çetin savaşlardan sonra buraları da Türk ülkesine kattı. Keşmir ve Gazne önlerinde bir sene uğraştı. Dönüş pek haşmetli idi. Ordu bir yıl dinlendi. Amu-Derya aşıldı, İran topraklarına girildi. Horasan, Irak, Azerbaycan, Ermenistanı aldı, güneye döndü, Şam ve bugünkü Suriyenin diğer şehirlerini ele geçirdi. Mısır'a uzandı. Yukarı Nil'e kadar çıktı.

Oğuz Han Suriyede iken birgün gizlice bir subay (zabit) ine bir altın yay ile üç ok verdi:

«— **Doğuya git. Çölde henüz insan ayağı basmamış bir yere yayı göm. Fakat bir ucunu dışarıda bırak... Sonra Batıya dön. Yayı gömdüğün gibi okları da orada göm.»** dedi. Subay, Hanın emrini yerine getirdi. Bir yıl sonra üç büyük oğlu **Gün, Ay,** ve **Yıldız'ı** çağırıp dedi ki:

«— **Bir yad yurda** (yâni ecnebî diyarına) **geldik. İşim çok, av avlamıya vaktim yok. Doğudaki çölde av çokmuş. Subaylarınızı alıp oraya gidin, avlanıp gelin..»**

Bundan sonra adları **Gök, Dağ** ve **Deniz** olan üç oğlunu çağırtıp onlara da aynı sözleri söyledi ve Batı tarafına gönderdi. Bir nice günden sonra büyük oğulları bir altın yay ve bir çok av ile, küçükleri de üç altın ok ve yine bir çok avlarla döndüler. Oğuz Han bu av etleriyle büyük bir şölen (ziyafet) verdi. Yay ve okların bulunmasının anlamını araştırdı ve onları oğullarına verdi. Üç Büyük Oğlu, yayı üçe kırıp birer parçasını aldılar. Küçüklerin her biri de birer ok aldılar. Oğuz Han, fethettiği memleketlerde bir çok seneler oturup düşmanlarını yokettikten ve dostlarını memnun ettikten sonra bu geniş ülkelere değerli vâliler koyup yurduna döndü.

Bu zaferler için Tanrıya şükranını iletmek için sayısız hayırlar yaptı, armağanlar dağıttı, beldeleri şenlendirdi, altı oğluna çok öğütler verip yarar bilikler öğretti:

«— **Siz üç büyük oğlum... Altın Yay bulup getirdiniz ve kırıp bozarak paylaştınız. Sizin adınız BOZOK olsun ve neslinize BOZOK desinler. Siz küçükler, ÜÇ OK buldunuz. Sizin ve neslinizin adı da ÜÇOK olsun. Bu Ok ve Yayın bulunması insandan değil, Tanrı'dandır. Öyle emretti. Bizden evvel geçen milletler yayı Hakan belgesi bilirler, okları da Hakan'ın elçisi sayarlardı. Çünkü Yay, Oku hangi tarafa yollarsa o tarafa gider. Yâni Hakan'ın elçisi gibidir. Size emrediyorum: Ben ölünce yerime büyük oğlum GÜN geçsin ve O'nun yerine de geçecek olanlar içlerinde tahta lâyık biri bulundukça daima ve dünya durdukça BOZOK'lardan seçilsin. Diğer BOZOK'lar onun sağında oturusun. ÜÇOK'lar da son olsunlar. Kıyamet gününe kadar hepsi vazifelerini yapsınlar.»**

Oğuz Han 116 yıl Hakanlık edip Hakkın rahmetine gitti...»

* * *

Bunlar, elbetteki **«Gerçek Tarihin Kendisi»** değildir: Fakat anlatılanlar, **«Tarihin bizzat kendisi»** dir. Çünkü hakiki tarih, milletlerin hâfızalarında yaşıyandır. Hive Hanı Ebül Gazi Bahadır Han'ın **«Türk Şeceresi»** nden başlıbaşına müstakil birer devre olan anlattıklarını önümüzdeki sayıda okumıya devam edeceğiz: HAN TAHTI'nı, Milletinin Şeceresini arayıp bulmıya tercih eden 350 yıl önce yaşamış değerli Türk Hakanını minnetle anarak...

Siz de yazacaksınız !

Düşününüz: Millî Mücadeleyi başaran «Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi» ni teşkil eden 136 mebusdan bugün hayatta kaç kişi kaldı: Demek ki meselâ yirmi yıl sonra, değil onlar, onları görebilmiş, konuşabilmiş olanlar da parmakla gösterilecek...

Ya imparatorluğumuzda vazife almış olanlar? Nazırlık, Sefirlik, Kumandanlık, Valilik, Siyasî Partilerde baş vazifeler almış olanlar arasında kimler var hayatta?

Acaba bunların arasında, çocukları, hattâ torunlarının Tarihe anlatacakları hiçbir şey yok mudur?

Çeşitli vesile ve sebeplerle, İmparatorluğumuzun son devir varlığına karışmış, hâdiselere istikamet vermiş olanları tanıdınız mı? Aileniz içinde böyleleri var mıdır? Bir dost delâleti, hattâ bir mes'ut tesadüf, Sizleri onların önüne çıkarabildi mi? Neler konuştunuz? Onları nasıl düşünüyorsunuz, nasıl buldunuz?

Biraz daha zamanımıza yaklaşalım: Atatürk'ü, Mareşal Çakmak'ı, Kâzım Karabekir'i, Cafer Tayyar'ı, Ali Fethi Okyar'ı, onlarla çağdaş olan İmparatorluğumuzun son sadrıâzamları Müşir İzzet, Salih, Ali Rıza, Tevfik Paşaları, birbirleriyle on yıl farkla kucaklaşmış İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde ön-plâna geçebilmiş olanlardan kimleri görebildiniz? Onlara ait dinlediğiniz hiç bir hâtıra yok mu?

Aileniz içinde, dostlarınız içinde, hattâ sokakta rastgeldikleriniz içinde göğüslerinde İstiklâl Madalyası gördüklerinizin, buna nasıl sahip olduklarını dinlediniz mi? Yaşadığınız muhitte, şu kimse, böyle bir vatan hizmetinin, şöyle bir hâdisenin kahramanıdır, diye duymuşsunuzdur: Tarih, kendi haline bırakıldığı vakit çok zaman kaybolan bu ferdî hâdiselerin doğru ve yanlışsız, onları yapabilen ve yaratabilenlerin hayatlarında tesbit edilmiş, onların hepsi hayatta iken münakaşa edilebilmiş olmasıyla hatalardan kurtulur. Onlarla konuşmak, dinlemek ve millî vicdanın önünde tarihe mal etmek, sadece kalem sahiplerinin değil hepimizin vazifesidir.

İşte hepinizi, yukarıda özetlemiye çalıştığımız vazifeleri yapmıya dâvet ediyor ve her ay, DÖRT sahifeyi Sizlere ayırıyoruz: Aileniz, dostlarınız arasında, tanıdıklarınız içinde, bu âna kadar aşinânız değillerse bile, hatırlattığımız bu vazifenin şevki içinde önlerine çıkacağınız imparatorluğumuzun son seneleri, Millî Mücadele, Cumhuriyet devirlerinde emeği geçmiş kimselerden dinliyeceklerinizi yazacaksınız. Kuvvetle tahmin ediyoruz ki, bir çoklarınız, gördüklerinizi, duyduklarınızı, işittiklerinizi tarihe emanet etme'nin hasreti içindesiniz: Kalemlerinizi ele alınız!

Dahası var: Mânevî hayatımız, fazilet ve ahlâk yapımız bakımından değerli olan nice nice menkibe, destan, hikâye, hâdise dinlemişsinizdir: Hattâ bunları anlatacak takvâ ve fazilet erbabı ile tanışma şerefi içindesinizdir: Bunları da lûtfen yazacak ve Sizi aydınlatan ışıktan elinizdeki dergiyi okuyanları mahrum bırakmıyacaksınız.

Her ay dört sahife Sizlerin'dir!

★ NASIL YAZMANIZI RİCA EDİYORUZ?

1 Yazınız uzun olmasın. Elinizdeki mecmuanın bir sütununu, yâni ortalama 300 kelimeyi geçmesin. Mümkünse, yazınıza, resim, klişe, vesika ekleyiniz ve yine mümkünse lûtfen daktilo ile yazınız.

2 Üzerinde yaşadığımız topraklarda, medeniyetler, birbirinin üzerinde yükselmektedir. Her devir, üzerinde kendi damgası olan şaheserler bırakıp.. Bunlar, çeşitli sebeplerle yıkık, harâb, bitiktir. Mümkünse, çevrenizdeki, bu mâzi olmuş devirleri hatırlatan eski eserlerin net fotoğraflarını da ekleyin. Nesilleri tarihe bağlıyan bu ecdâd yadigârlarıdır.

3 şu gerçeği lûtfen hatırlatınız: Tarih, kendisine eğilmiş fikir ve kalemlere, ilhamını ve hakikatleri konuşma hakkını, kendi öz varlığından verir. Bu sebeple: «— Ben yazı yazma insanı değilim..» yersiz inancını atınız ve Sizlere ayrılmış sahifelerdeki yerinizi almıya başlayınız.

Batının ileri ülkelerinde, Tarih dergilerinin okurlarına ayırdığı ve inanılmaz müsbet sonuçlar veren, birçok tarihî hâdiseleri meçhullerden kurtaran bu yolu, yurdumuzda, İLK DEFA sizler açacaksınız.

Yüce Tanrı yardımcınız olsun...

Namık Kemal'in kedi'ye (iktidar'a) mersiyesi

Başlığının küçültülmüş klişesini yanda gördüğümüz vatanımızın ilk mizâh gazetesidir: «Diyojen». Bu Yunan filozofunun adını alan mizah gazetesini çıkaran da, vatan şairi Namık Kemalle, şahsiyeti haksız yere kaybedilmiş olan Teodor Kasab'tır.

DİYOJEN'in ilk sayısı, 3 Mart 1287 de çıktı: Yâni, doksan iki yıl önce!.. Öyle yazılar var ki, sadece uslûbu değiştirmek gerek, o kadar!.. Bu, sadece Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine intikal eden hâdiselerin «aynı derecede mizâha, yâni alaya elverişli olduğunu» isbatla kalmaz: Vatan şairinin ağlanacak hâdiselere tebessüm ettirebilmek konusundaki müstesna kıymetini de ortaya koyar...

Aşağıda okuyacağımız hiciv, Namık Kemal'indir, ve klişesini bu satırların içinde gördüğümüz Sadrıâzam (Başvekil) Mahmut Nedim Paşanın başvekillikten düşmesi günlerinde çıkmıştır. Mahmut Nedim Paşa, Nedimof dedirtecek kadar Rus siyaseti taraflısı idi. Rus elçisi meşhur İğnatyef'in mutlak tesiri altında bulunurdu. Harîs, müstebit, Padişah Abdülâziz'e karşı aşırı müdahaneci idi. Sultan Aziz'in tahttan indirilme felâketine, bu zatın sebeb olduğunda devrin yerli yabancı tarihçileri müttefiktirler.

Namık Kemal, Mahmut Nedim Paşayı azgın bir kediye benzetirdi. İktidardan düşmesini de, hudutsuz ihtirasında, hırçınlığında, müstebit ruhunda bulurdu. Vatan Şairi ile Mahmut Nedim Paşa arasındaki çekişme, şair'in ölümüne kadar devam etti. Çünkü, Sultan Aziz'in son zamanlarında köşesine çekilmiş olan Mahmut Nedim Paşa, Sultan Hamid'in saltanatında yine itibar ve ikbale getirilmişti.

KEDİYE MERSİYE, doksan iki senelik mazisine rağmen, her iktidar için bütün vasıtaları mubah görenler hatırlanarak, bugün de zevkle okunabilir.

Kedimin her gece böbrekle dolardı sepeti,
Yok idi nimetinin, rahatının hiç adedi,
Çeşm-i şehlâ nigehi fârik idi nik-ü bed'i (1)
Sardı etrafını bin türlü adûvlar (2) türedi
Kedimi gaflet ile fâre-i idbâr yedi (3)
Buna yandı yüreğim, ah kedi, vah kedi.

Keyfi gelse bıyığın oynatarak mırlar iken,
Kızdırırsan yüzüne atlıyarak hırlar iken,
Kuyruğu geçse ele dırlanarak sızlar iken,
Sofradan her kedinin def'ini hazırlar iken
Kedimi gaflet ile fâre-i idbâr yedi
Buna yandı yüreğim, ah kedi, vah kedi.

Keseyi kapsa dökerdi yere hep pâreleri,
Ciğere işler idi tırnağının yâreleri,
Koşturur oynar idi kukla gibi fâreleri,
Deliğe sokmaz idi bir gün o avâreleri,
Kedimi gaflet ile fâre-i idbâr yedi
Buna yandı yüreğim, ah kedi, vah kedi.

Ne zaman bir tarafa hışm ile saldırsa eğer,
Başı kaplan kesilir, kuyruğu güyâ ejder,
Hasmını yan bakışı eyler idi zir-ü zeber (4)
Yanına uğramamıştır kedimin havf-ü hazer (5)
Kedimi gaflet ile fare-i idbâr yedi,
Buna yandı yüreğim ah kedi, vah kedi,

Ürperip tüyleri bir kerre deyince mırnav,
Korkudan başlar idi lerzişe (6) bakkalla manav,
Saldırırdı adama, bulmaz ise başka bir av,
Yüzünü görse köpekler diyemez iken hav hav,
Kedimi gaflet ile fare-i idbâr yedi,
Buna yandı yüreğim ah kedi, vah kedi,

Sokulunca yatağa, koğmak ile gıtmez idi,
Okşamakla tokadı tekmeyi farketmez idi,
Yiyecek görse gözü hırlaması bitmez idi,
Neylemezdi daha kalsaydı eğer, nitmez idi
Kedimi gaflet ile fare-i idbâr yedi,
Buna yandı yüreğim ah kedi, vah kedi,

Etmedik yer mi kodu savleti dünyada harâb,
Ne imâret, ne kebabcı, ne salaş ve ne kasab,
Hep şaşıp kalmış iken bahtına akrân-ı etraf,
Akibet eyledi devrân onu da mahv-ü harâb,
Kedimi gaflet ile fare-i idbâr yedi,
Buna yandı yüreğim ah kedi, vah kedi.

NAMIK KEMAL

---

(1) — Mahmut Nedim Paşa şaşıca idi. Namık Kemal buna rağmen, iyiyi kötüyü şaşı gözleriyle bile ayırırdı diyor.

(2) — Adûvlar: Düşmanlar.

(3) — Burada çok zarif, üstadâne bir (cinâs) vardır: Namık Kemal, **fâre-i idbâr** tâbiriyle, iktidardan düşme'yi kasdediyor. Mahmut Nedim Paşa, gafleti sonunda iktidardan düşünce, ikbal mevkii fâre olmuş da kedi'yi yiyivermiş!.. Yâni siyasî sukut öyle berbattır ki, düşen kedi bile olsa, fare, kediyi de yer!.. Tabiat kanunlarını çiğniyerek!...

(4) — Zir-ü zeber: **altını üstüne getirmek.**

(5) — Havf-ü hazer: korkma ve ürkme.

(6) — Lerziş: titreme.

İçyüzü bilinenden gayri

bir cinayetin sır perdesi:

Sadrıâzam Sait Halim Paşayı kimler öldürdü?

KIRK YIL SONRA

Bilinen şudur: Osmanlı İmparatorluğunun, sonuncudan, yâni Talât Paşadan bir önceki Sadrıâzamı (Başvekili) Mehmet Said Halim Paşayı 1921 senesinde Roma'da öldüren bir Ermeni komitecisidir. Bu cinayetle, Ermeniler, İttihad ve Terakki iktidarının üç Lider'ini, Talât, Cemal ve Sait Halim Paşaları öldürmek suretiyle «intikam» larını tamamlamışlardır: Listenin başında olan Enver Paşa, Türk Ana-Vatanında Ruslarla savaşırken şehid olmuştu.

Bilinen buydu ve Tarihlerimiz, Sait Halim Paşanın katillerinin Ermeni Taşnaksutyun komitecileri olduğunda birleşmişlerdir.

Fakat HAYIR!... Sait Halim Paşanın katilleri, yıllar sonunda bir duygu ve hattâ vicdan azabı muhasebesinde meydana vurulduğuna göre, Amca çocuğu, Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın adamlarıdır.

Hedefi tamamen «siyasî» ve tarihte kanlı bir iz bırakmış olan cinayetin perde arkasını, İmparatorluğumuzun Teşkilât-ı Mahsusa Reisi muhterem Eşref Sencer Kuşçubaşı'nın, elimizdeki «TARİHE BENDEN HABERLER» dosyalarından alıyoruz.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa oğullarından İbrahim ve Halim Paşalar, babalarının ölümünden sonra, aralarında, Mısır Hidivliği makamı için çetin bir mücadeleye girişmişlerdi. Makam kavgası ve diğer sebepler, anlaşmazlığı babalardan evlâtlara miras olarak geçirtmiş ve ailenin «Halim Kolu» nu temsil eden Said Halim Paşa ile, «İbrahim» kolunu temsil eden düşmanlık derecesini bulmuştu.

Bilhassa, 1914 senesinde Sait Halim Paşa Osmanlı İmparatorluğunun en büyük makamı olan Sadrıâzamlığa (yani Başvekilliğine) getirilince, yine o tarihte Mısır Hidivi sıfatiyle İstanbulda bulunan ve devletimizin Birinci Dünya Harbinde Almanların safında harbe girmesi dolayısiyle Mısır'a gitmiyerek Türkiyede kalan Abbas Hilmi Paşa için bu vaziyet, ayrılık hislerini büsbütün arttırmıştı.

Osmanlı İmparatorluğunda teşrifat merasimine göre, Mısır Hidiviyeti Makamı, sadrıâzam ve şeyhülislâmı takiben gelen ve Nazırların önünde yer alan ileri bir mevki idi.

İki taraf arasında soğukluk ve ayrılık mâlûm olmakla beraber, iki taraf da, vaziyeti elinden geldiği kadar idare ediyordu. Sait Halim Paşa sadrıâzam olunca, amca torunu Hidiv Abbas Hilmi Paşa sadrıâzamı ziyaret etmek durumu hâsıl oldu ve Miralay (Albay) Zeki Selçuk Beyi Sait Halim Paşaya göndererek ziyarete geleceğini, protokol mucibince kendisine yapılacak merasimin malûm olduğunu, aralarındaki ailevî mevzuların bu resmî ziyarete tesir etmiyeceğini ümid ettiğini bildirdi. Cidden nâzik, kibar ve centilmen bir zat olan Sait Halim Paşa, amca torununa şu cevabı gönderdi:

«— Ben hâlen Osmanlı Devletinin Sadrıâzamıyım. Kendileri de Mısır Hidividirler. Devletin mümtâz bir müşiridirler. Pro-

Sait Halim Paşa kimdir?

1873 de Kahire'de doğdu. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Halim Paşanın oğludur. Çok iyi bir tahsil gördü. 1911 de Mahmut Şevket Paşa kabinesinde Şûrây-ı Devlet Reisi, 1913 de Mahmut Şevket Paşanın öldürülmesi üzerine Sadrıâzam (Başvekil) oldu. Birinci Dünya Harbine, Sait Halim Paşanın sadrıâzamlığı zamanında girdik.

Mütarekede İngilizler tarafından tevkif ve Malta adasına sürüldü. 1921 de, bu yazıda anlatıldığı şekilde Roma'da öldürüldü. Cenazesi İstanbul'a getirilerek, Sultan Mahmut türbesinde, babasının yanına gömüldü.

Âlim, dört dil bilen, musiki ve güzel sanatlarla alâkalı, nâzik, samimî bir Türk-Müslüman'dı. Hidiv ailesi içinde, Türklüğünü unutmamış olanların tipik nümunesi idi. Vasiyetinde, İstanbul'da bir sanat mektebi ve yetimler evi için vakıflar yapma arzusu dikkati çekmişti.

****

tokolde hususî mevkileri vardır. Karşılamanın bu tâzim ve saygı şartları içinde cereyan edeceğinden emin olabilirler.»

Ve, ziyaret günü tesbit ediliyor: 25 Temmuz 1914 Cumartesi.

★ *HİDİV HALİFE OLMAK İSTİYORDU:*

Bu ziyareti bir ân bırakarak, Hidiv Abbas Hilmi Paşanın daha Birinci Dünya Harbi çıkmadan evvelki gizli ve maharetle yürüttüğü bir emelini bilmiş olalım: Abbas Hilmi Paşa HALİFE olmak arzusunda idi ve teşebbüsleri, Devletimizin emniyetini, devletimiz aleyhindeki gizli faaliyetleri öğrenmek, bunları tesirsiz bırakmak kuruluşu hizmetlerinden birisi olan Teşkilât-ı Mahsusamız, Hidiv'in maksadını öğrenmiş, kendisini adım adım takibe başlamıştı.

O günlerde Hidiv, Asîr'de ordumuzu isyanıyla meşgul eden Seyyit İdris'e, meşhur Arab ayırıcısı Doktor İzzet El-Cündî eliyle Arab Hilâfet Sancağı, kılıçlar, para ve propaganda risaleleri göndermek üzeredir. Bu «hediye» ler, Doktor İzzet'in kardeşi eczacı Cevdet El-Cündî'nin kalmakta olduğu Kahire'deki Otel Ruvayaldaki dairesinden, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Mısır şubesi tarafından kaçırılıyor. Ele geçen vesikalardan birisinde, istikbale ait hazırlıkları da ifşa eden geniş bir plân vardır. Bu iki yüzlü ve tehlikeli siyaset, Teşkilât-ı Mahsusanın mes'ul makam sahiblerine, Abbas Hilmi Paşayı menfi faaliyetinden alıkoyacak bir çare bulmalarını zarurî kılıyor. Ne yapmak lâzım? Teşkilât-ı Mahsusa'mızın Mısır şubesinde vazifeli olan meşhur âlim ve İslâm Birliği hareketinin müs-

Bâb-ı âlî önündeki sulkasıtta yaralanan, Hidiv'in damadı ve sadrıâzam Avlonyalı Ferit Paşanın oğlu Celâlettin Paşa, Hidiv'in kızı Prenses Atiyye Hanımefendi ile evlendiği gün. (Sayın Celâlettin Vlora, Lozan anlaşmasına kadar, Mısır Kapı Kethüdalığı vazifesini ifa etti.)

tesna şahsiyeti olan Abdülâziz Çâviş ile doktor Ahmet Fuad, Hidiv'in şahsen siyaset sahnesinden çektirilmesinde ısrar etmektedir. Nihayet şöyle bir tedbir düşünülüyor: Hidiv'e bir suikast tertib edilecektir. Hidiv öldürülmiyecek, yaralı olarak bir müddet faaliyetten alıkoydurulacaktır. Bunu da, o tarihte İstanbul'da sayıları çok olan Mısırlı yüksek tahsil talebelerinden Mahmut Mazhar üzerine aldı. Karar ve hazırlıktan ne Said Halim Paşanın, ne de, Teşkilât-ı Mahsusanın doğrudan doğruya kendisine şeklen bağlı olan Harbiye Nazırı Enver Paşanın, ne de İttihad ve Terakki'nin nüfuzlu lideri Talât Paşanın malûmatı yoktu. Böyle bir haber verme neticesinde, işe mâni olunacağını bilen Teşkilât-ı Mahsusa'nın bilhassa Mısır Kolu, bu mevzuu, kendisine ait bir hâdise saymış, hazırlığını tam bir gizlilik içinde tamamlamıştı.

★ *HİDİV BAB-I ÂLİDE VURULUYOR:*

Şimdi yine, ziyaret tarihi olan 25 Temmuz 1914 Cumartesi gününe dönelim.

Hidiv, Çubuklu'daki sahil sarayından istimbotla Sirkeciye geldi. Yanında, damadı ve Mısır Kapı Kethüdası olan, Avlonyalı Sadrıâzam Ferit Paşa'nın oğlu Celâlettin Paşa (muhterem Celâlettin Vlora), mihmandarı İstanbul Askerlik Daireleri Reisi Hilmi Paşa bulunuyordu. İskeleden açık bir saray arabasına binmişler, Bab-ı âlide sadrıâzamlık muhafız bölüğü süvarisiyle Jandarma ve Polis kıt'aları tarafından karşılanmışlardı. Hidivle Sadrıâzam Sait Paşanın görüşmesinde Dahiliye Nazırı Talât Bey (Paşa) da bulunmuş ve Hidiv'i arabasına kadar uğurlamıştı. Bab-ı âliden, Şeyhülislâm kapısına gitmek üzere ayrılan Hidiv'in arabası cümle kapısından çıktığı sırada, kendisini görmek üzere yolun iki tarafını dolduran kalabalığın içinden elinde bir brovning tabancasiyle birisi fırlamış ve arabaya beş el ateş etmiştir. Kurşunlardan ilk ikisi, ilk silâh sesi üzerine ayağa kalkan Abbas Hilmi Paşanın sağ yanağı ile sağ bileğine isabet etmiş, üçüncü kurşun damadı Celâlettin Paşanın baldırına, beşin kurşun yine Celâlettin Paşanın kasığına isabet etmiş, soğukkanlılığını kaybetmiyen Hilmi Paşa kılıcını çekerek süvari ile jandarma ve polise mütecavizi tepelemelerini emretmiş, itidalini muhafaza eden arabacı da hayvanları kamçılıyarak yaralanmış Mısır Hükümdarını Cağaloğluna doğru kaçırtmıştır.

ABBAS HİLMİ PAŞA KİMDİR?

1877 de Kahire'de doğdu. Hidiv Tevfik Paşa'nın oğludur. 1892 de, babasının ölümü üzerine Sultan Hamid tarafından Mısır Hidiv'i ilân edildi. Hayatının büyük kısmı İstanbul'da geçti. Birinci Dünya Harbinde İngilizlerle işbirliği yapmadığından, harbin sonunda Hidivlikten düşürüldü. İsviçre ve Fransa'da yaşadı. 1944 de öldü.

İngiliz idaresinde olmamak şartiyle, Arab Birliğini kurmak ve bu birleşik devletin başına geçmek arzusunda idi. Bu yazıya mevzu olan İstanbul'daki suikasdın asıl sebebi de bu idi.

Yukarıdaki klişe, 1892 de, on sekiz yaşında HİDİV ilân edildiği zaman, Fransız İllüstrasyon mecmuası Ocak 1892 tarihli sayısında çıkmıştı.

Suikasdcı ile asker ve jandarma arasındaki müsademe çok kısa sürmüştü. Kollarını arkasından tutmıya muvaffak olan Salih Efendi isimli bir sivil polis memurunu da yaralıyan Mazhar, biri sol memesi üzerinden, diğeri yanağından iki kurşun yarası almış, ağır yaralı olarak orada-

Sadrıâzamlığının son günlerinde Sait Halim Paşa.
(Cinayet kurşunlarına asla lâyık olmamış hayatın muhasebesi.)

ki berber dükkânının önüne çökmüş, bir kaç dakika içinde ölmüştü. Vak'a İstanbulda büyük bir heyecan yaratmıştı. Abbas Hilmi Paşanın ilk tedavisi, o zaman İran sefarethanesinin karşısında bulunan Birinci Kolordu karargâhında operatör Orhan Bey tarafından yapılmış ve yaraların tehlikeli olmadığı görülmüştü. Sultan Reşat, Başmâbeyincisi Tevfik Beyi göndererek hatır sordurmuş, Sait Halim Paşa da bizzat gelerek yaraları sarılmış olan amca torunu Hidivi otomobiliyle Gülhane parkı rıhtımına, oradan da istimbotla Çubuklu'daki sahil sarayına götürmüştü. Akşam üzeri Enver Paşa beraberinde Kolordu Başdoktoru olduğu halde geçmiş olsuna gelmişti.

«Resmî» tahkikat, cinayetin siyasî olmadığını ilân etmiş, katilin Ticaret-i Bahriye (Denizcilik Yüksek Okulu) talebesinden, dört sene evvel ölmüş Mısır hâkimlerinden Mazhar Efendinin oğlu olduğu, Kadıköyde Cevizlikde Bakla sokağında oturduğu, sinir buhranına müptelâ ve bir kaç defa intihara teşebbüs ettiği bildirilmişti. Tevkif edilen bazı «şüpheli» Mısırlılar bir müddet sonra, hâdise ile alâkadar olmadıkları anlaşılıdığından serbest bırakılmışlardı.

Hâdise sırasında ve daha sonra, sadrıâzam Sait Halim Paşa, o kadar samimî bir alâka göstermişti ki, aradaki kırgınlığın giderildiği inancı vardı.

★ *AİLE KİNİ ALEVLENİYOR :*

Bütün bu şeklî gösterilere rağmen, Hidiv'in sahil sarayında, bilhassa kadınlar ve Harem Ağaları arasındaki inanç, Efendilerine suikasdın, sadrıâzam Sait Halim Paşa tarafından yapıldığıdır. Öyle ki, Hidiv yaralı olarak sahil sarayına geldiği zaman içerden:

«— Efendinâ'ya kıydılar... Ah, Efendimiz... Said Halim'in sadrıâzam olduğu binaya girilir mi?» feryatları yükselmişti. Bebek'deki sahil sarayında oturan Hidiv'in annesi vak'ayı haber alınca hemen Çubuklu'ya gelmiş, o da, aynı kanaatte bulunmuş, Prenses Fatma Hanımefendi ise, hâdisede Sait Halim Paşanın alâkası olduğunu açıkça söylemişti. Halbuki ne Sait Halim Paşanın, ne Enver ve Talât Paşaların suikastdan kat'iyyen haberleri yoktu. Meseleyi, kendi selâhiyetleri içinde gören Teşkilât-ı Mahsusa'nın Mısır Kolu, Hidiv'i öldürmek değil, yaralatmak ve bir müddet için faaliyet sahasından çekmek kararını vermiş ve bu kararı tatbik de etmişti. Ne çâre ki, mes'ele böylè olduğu halde küllenmiş gözüken aile kini yeniden ve bu sefer pek derinden alevlenmişti.

★ *SENELER SONRA... SAİT HALİM PAŞA DA ÖLDÜRÜLÜYOR :*

Aradan seneler geçti... Birinci Dünya Harbinde mağlûp olduk. İttihad ve Terakki iktidardan düştü. Harbin mes'ulü olarak Said Halim ve Talât Paşa kabineleri Divan-ı Âliye sevkedildi. Mondros mütarekesi imzalandı. Düşmanlarımız İstanbulu işgal ettiler. Bir çok tanınmış devlet adamları arasında sadrıâzam Sait Halim Paşa da, İngilizler tarafından, siyasî mah-

kûmlar Adası haline getirilen Malta adasına sürüldü.

Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Bey de, Hayber'deki o meşhur muharebede yaralı olarak ele geçirilmiş, bir sene evvel Maltaya getirilmişti. İki dost, bir sürgünde bile olsa, buluşmuş olmanın tesellisi içinde daima beraber idiler.

Sait Halim Paşa bir gün, Abbas Hilmi Paşanın yaralanması hâdisesini bahis konusu ederek demişti ki:

«— *Bu mes'elede bir esrarlı taraf vardır. Bunu pekâlâ hissediyoruz. Fakat ne olabileceğini tahmin edebiliyorum. Kalbimde bir ukde var. Hiç bir alâkam olmadığı halde, ailemin Hilmi kolu, bu menfur ve aslâ tasvib etmediğim suikastta beni alâkalı addetmektedir. Bundan dolayı çok mükedder ve meyusum.*»

Eşref Bey, bu çok faziletli, namuslu, vatanperver, cidden münevver olan yaşlı zatın çektiği istirab karşısında dayanamamış, isim vermeden, hâdisenin Teşkilât-ı Mahsusanın Mısır kolunun bilgisi ile hazırlandığını söylemişti. Bu itiraf Said Halim Paşaya çok dokunmuş, büyük bir teessürle başını sallıyarak:

«— *Ah... Bu ne elîm hâdisedir. Mısırlılar, ailenin iki kolu arasındaki münafereti bilmiyorlar mı? Hidiv'e böyle bir suikast için beni ziyaretini seçmiş olanlar, ailemizin iki kolu arasındaki ihtilâfı doldurulmaz hale getirdiler. Çok yazık...*» diye sızlanmıştı.

Ve, Sait Halim Paşa, İngilizler tarafından tahliye edildikten sonra, Roma'da, 1921 senesinde «— Bir Ermeni komitecisi tarafından...» öldürüldü. Hâlâ da, ölüm sebebinin, Taşnaksutyun komitesinin eseri olduğu bilinmektedir. İtalyan hükûmetinin resmî tebliği ve Roma adliyesinin ilâmında da bu kayıt vardır.

★ *YİNE SENELER SONRA...*

Aradan yine seneler geçmiştir.

Sene 1931... Eşref Bey, Atina'dadır. Hayatının biricik zevki olan durub dinlenmeden seyahat sıtmasıyla içinde, refikasının İzmirden gelmesini beklemektedir. İşte bu günlerde, Hidiv Abbas Hilmi Paşanın en yakın adamı ve mutemedi Nafi Bey, kendisini ziyarete gelmiştir ve hayretle karşıladığı beklenmedik bir de haber getirmiştir: Hidiv, Akdenizde uzun bir seyahat yapacak olan El-Mahrusa yatına Eşref Beyi şeref misafiri olarak davet etmektedir...

Halbuki, merhum Said Halim Paşa ile olan yakın dostluğu ve kendisinin vaktiyle takib ettiği «Hilâfet Siyaseti ve Arab Birliğinin başına geçmek plânı» dolayısiyle, Teşkilât-ı Mahsusa Reisi ile arası açıktır. Buna rağmen bu beklenilmeyen davetin bir gizli maksadı olsa yeridir. Eşref Bey, bu maksadı öğrenmek gayesiyle, Hidiv'in çok yakını ve bütün gizli işlerde «el» i olan Nafi Beye karşı mülâyim tavır alıyor. Trablusgarb'e Türk mücadelecileri giderken, Mısır'daki teşkilâtta vazife görmüş olarak, Eşref Beye büyük güveni olan ve onun faaliyet sınırları bahsinde doğru fikirlere sahib bulunan Nafi Bey, sohbet sırasında sözü, Eşref Beyin arzuladığı mecraya sokuyor:

«— *Eşref Beyefendi... Hidiv Hazretlerinin sizden öğrenmek ihtiyacında olduğu bir mesele var. Bu mevzu bir bilmece halinde senelerdir çözülmedi. Zât-ı âlinizin bu mevzuu bilen bir kaç insandan birisi olduğunuz kendisince malûmdur. Sizden hiç bir şeyi saklıyamam: Atinaya kadar arkanızdan gelmemin asıl sebebi de budur. Sizi davet etmesi de seyahat sırasında belki bu mevzua gelebilme ihtimalidir. Çok rica ederim, yalvarırım, Hidiv Hazretlerine Bab-ı âlide yapılan suikastda merhum Sait Halim Paşanın tesiri var mı idi? Hattâ bu suikastı biliyor mu idi?*»

★ «— *VAH, VAH... BİR MASUMUN KANINA GİRİLDİ!...*»

Eşref Bey, Hidiv'in müşavirini temin ediyor: Şerefiyle teminat veriyor ki, hâdiseden ne Sait Halim Paşanın, ne Enver Paşanın, ne Talât Paşanın, hattâ ne de hükümetin resmî mes'ul bir makamının haberi vardır.

«— *Hâdisenin asıl sebebini, Hidiv Hazretleri, kendilerinin o senelerdeki gizli faaliyetinde ve siyasî plânında arasınlar. Suikast, bizzat Mısırlılar tarafından hazırlanmıştır. Bu şahsiyetlerin temsil ettikleri politika cereyanı da, Hidiv Hazretlerince malûmdur.*»

Bunun üzerine Nafi Bey, anî bir teessüre kapılıyor, adetâ sayıklar gibi söyleniyor:

«— *Vah, vah... Bir masumun kanına girildi... Yazık oldu... Hatâ ettik...*»

Bu itiraf ve heyecanın gerçek içyüzü-

Hidiv Abbas Hilmi Paşayı yaraladıktan sonra, kılınç ve kurşun darbeleriyle yere yıkılan Mahmut Mazhar, Bab-ı âli karşısındaki berber dükkânının kaldırımları üzerinde.
(Neden, ne için, kimler için hayatını verdiğini acaba içyüzü ile biliyor mu idi?)

nü, Eşref Bey, seneler sonra Mısır'ın tanınmış gazeteci ve siyaset adamı, Malta'da kendisiyle beraber sürgün hayatı yaşamış olan Mehmet El-Sabahî Beyden öğreniyor. Feci hakikat şudur: Sait Halim Paşayı öldüren Ermeni komitecileri değil, bir İtalyan anarşistidir. Bu kiralık katili de bulan, bizzat Nafi'dir. Katil, aslen Bulgar'dı. İtalyan tabiiyetine girmiş ve milletlerarası bir teşkilât olan İtalyan Karbonari'leri tarafından yetiştirilmişti. Nafi Bey, kendisine tavsiye edilen katille değil, onun «menajer» i ile temas etmiş, hattâ paranın bir kısmı Bulgaristanda verilmişti. Cinayet işlendikten sonra, Hidiv'e vaktile Bab-ı âli'de yapılan suikastta Sait Halim Paşanın alâkası olmadığı üzerinde ısrarlı telkinler yapılmış, Hidiv hakikatin aslını öğrenmek ihtiyacı içinde, hâdiseyi tertib etmiş olan Nafi Beyi, meseleyi bütün gizli ve hakikî safhalariyle bilebilecek yegâne şahsiyet olarak tanıdığı Eşref Beye göndermiş, kanlı hâdisenin üzerindeki sır perdesi kalkmıştı. Nafi Bey, Atinada geçirdiği günler içinde hiç bir şeyle avunamamış, kendisi bir çok karanlık işlere karışmış bir insan olmasına rağmen, bu sebepsiz ve mesnetsiz cinayetin yükünü taşıyarak, Hidiv'in yanına dönmüştü.

★ *BİR CİNAYETİN DEHŞET HAVASINI BENİMSEMEK :*

Hatıra şu gelmektedir: Ermeniler, Sait Halim Paşanın katilinin kendileri olmadığı halde bu cinayetin mes'uliyetini neden üzerlerinden atmak için harekete geçmek ihtiyacını duymadılar?

O günlerin umumî havası içinde, mazlum bir millet rolünde olan Ermeniler, kendi intikamlarını kendilerinin alacağı yolunda bir kanaat uyandırmak ihtiyacında idiler. Talât Paşayı vuran onlardı. Fakat Cemal Paşanın öldürülmesinde, Rusların da hissesi vardı. Sait Halim Paşayı da kendilerinin vurduğu zannı ile, bir terör havası yaratmış olmayı tercih ettiler, cinayeti üzerlerine aldılar. Tahkikat sırasında da ortada büyük paralar ve siyasî nüfuz tesirleri oldu, hâdisenin içyüzü anlaşılmadan devirler geçti.

Mısır Hidiviyet ailesinin iki kolu, İBRAHİM'ler ve HALİM'ler arasındaki nefret ve anlaşmazlığın, böyle kanlı bir netice vermiş olması, iki tarafın da açıklanmasında fayda görmediği feci bir hatanın üzerinden sır perdesini zamanlardır kaldırmamıştı. Cinayetin hazırlanış şeklinden acaba Hidiv şahsen haberdar mı idi? Muvafakatini bildirmiş mi idi? Nafi Beyin kendisine yakınlığı ve mevkii, bu sualin cevabını vermiye kâfi midir? Hâdisede rol almış olanlardan daha bir çokları hayattadır ve zannediyoruz ki bu açıklamalardan sonra konuşacaklar veya, evet, veya tamamen susacaklardır...

Doksan sene yaşamak ve bunun elli beş yılını, dünyanın dört bir yanından yığın yığın kopup gelen minnet duyguları içinde geçirmiş olmak!... Ve, kendisine «şefkat meleği» anlamına «lâmbalı kadın» denilmek... Hasta bakıcılık gibi, bugün insanlığın sağlığı ve şefkati adına en saygıdeğer mesleği kurmuş olmak...

Selimiye Kışlasının Unutulmaz Misafiri :

LÂMBALI KADIN

niltiler, O'nun ayak sesleri ile kesilirdi: Çünkü gelen şefkat meleği idi: Güzel yüzü hastanın üzerine beşerî duyguların en asîli ile eğildiği zaman, ıstırab susar, onun yerine derdin yenileceğini fısıldıyan ümid, bünyeyi kaplardı. Elindeki lâmba ile karanlıkları delerek yürüyen bu zarif kadının hayatı fetheden ruhu, Azrail'i çok zaman yener, sevgililer, kaybedilmiş aziz vücutların eleminden uzak kalırlardı.

Kırım Harbinin kayıpları içinde insanlığın kazancı, Florans Naytingel oldu.

Bugün, Selimiye kışlasının Boğaz'a kadar hâkim sağ kulesinin içinde, müze haline getirilmiş bir oda vardır. Burası, 110 sene evvel, 1854 de, dünya yüzünde Hasta bakıcılığı bir ordu, yâni vatan hizmeti halinde cephelerin ön safına kadar ilk defa götürmüş olan asîl ve aydın İngiliz kızı Florans Naytingel'in çetin ve meşakkatli hizmetini gördüğü yerdir: Çalışma masası, yatağı, mektub müsveddeleri, kahvesini içtiği fincan, mütevazi iskemlesi, üzerinde çok gecelerini geçirdiği şezlong'u ve kendi devrinde, çoğu kendisinin yaptırdığı bakım araçları...

1820 de İtalyanın Floransa şehrinde doğdu. Babası zengin bir ailenin seyahati seven, kültürlü, güzel sanatlar âşıkı ferdi idi. Annesi de aydın bir kadındı. Kendisinden iki yaş büyük ablası Pate ile, ailesinin Embley Hampshir'deki mâlikânesinde geçen çocukluk senelerinde, kuvvetli bir tahsil gördü. Sporu seviyor, on yaşında iken Şetland midillisine maharetle biniyor, dolaştığı yerlerde insanların hayatı ile yakından ilgileniyordu. Onda, insanların istirablarıyla meşgul olmak, yaradılış nimeti idi. Ana dili İngilizceden başka, Lâtince, Yunanca, Fransızca, Almanca, İtalyanca da öğrendi. Müzik zevki derindi.

Bugünlerde, pek sevdiği Kap adındaki köpeğinin ayağı kırılmıştı. O günlerin geleneğine göre, hayvan acı çekmesin diye onu götürüp öldürmek istediler. Florans mâni oldu, kırığı bağladı, tedavi etti, öyle ihtimam gösterdi ki, hayvan iyileşti. Bu, O'nun, canlı mahlûkların acılarına karşı duyduğu şefkatin tipik tecellisi oldu. Memleketi içinde yaptığı uzun seyahatlerde hastabakıcılığın iptidaî ve perişan halini gördü. Onda, kendisini bu metrûk ve kimsesiz hizmete adamak duygusu, inanmak lâzımdır ki, bir ilham konusudur: Çünkü, O'nun gibi güzel, zengin, her arzusunu yerine getirebilecek bir genç kızın hayatını acı çekenlere şifa ve ümid getirmiye vakfetmesi, kolay kolay izah edilecek hâdiselerden değildi.

★ *FRANSADAKİ YILLAR VE KARAR...*

O tarihte İngiliz zenginleri, kızlarını Avrupa'nın diğer bölgelerinde, bilhassa Fransada okuturlardı. Florans da Parise geldi. On sekiz yaşında idi. Yüksek tahsilini yaparken, Şato Briyan, Ballanş gibi edebî şöhretleri tanıdı. Çok güzel piyano

çalması, zarafeti ve güzelliği ile Paris sosyetesinin ilgisini üzerinde topladı. Bir arkadaşı onu şöyle tarif eder:

«— Güzelliği herkesin üzerinde tesir ve heyecan uyandırırdı. Uzun, ince ve zarifti. Kestane rengi saçları gürdü. Hoş bir teni vardı. Kapakları inik gri gözleri çok zaman dalgın, fakat daima ışıltılı parlaklık içinde idi. İnsanın yüzüne derin ve mânalı bakar ve karşısındaki kim olursa olsun tesir altında bırakırdı.»

Bu müstesna vasıflarıyla çevresi, hayranlarla dolu idi: Bir çok talibi vardı. Bunlar, İngiltere ve Fransanın en tanınmış ailelerinin çocukları idiler. Hepsini nezaketle reddediyordu. O, kararını vermişti. Annesinin, İngilterenin en asil ve zengin ailelerinden genç ve güzel bir Lord'un evlenme teklifini kabul etmesi ısrarı üzerine hakikati açıkladı:

«— Hayat, Allaha karşı olan vazifeleri yapmak demektir. Bu yolda yürüyeceğim ve hastabakıcı olacağım...»

Bu, aile için acı bir sürprizdi: Çünkü o tarihte İngiltere ve hemen hemen bütün Avrupada, hastabakıcılık fakir halkın, kimsesizlerin ve elinden başka iş gelmiyenlerin tercih ettikleri geçim yolu idi. Hastabakıcıların yetişmesi de basitti. Bu sebeple de itibarı yoktu. Annesinin dehşet ve hayret bakışları içinde dedi ki:

«— Vè, sevgili anneciğim, bir gün gelecek beni siz de takdir edeceksiniz. Çünkü sizin de kalbinize ve insanlık duygularınıza güveniyorum. Evet... Biliyorum, bugün hastabakıcılık memleketimde hiç de saygı değer seviyede değil... Fakat bu bizim hatamızdır. İstırab çekenlerin bunda günahı ne?»

İngilterede hastabakıcılık o devirde Şarl Dikens'in «Martin Şuzlevit» romanındaki hastabakıcı Sarah Kamp'ı anlattığı üzere felâketti: *«— Fevkalâde çirkin, kirli, pis, iğrenç, tütün kokulu ve hastalara bakmaktan çok paralarını çalmayı düşünen bir kadın...»*

Florans Naytingel, hastabakıcı olmıya karar verdiği zaman, seçtiği meslek, bu halde idi.

★ *1853... ÇETİN YILLAR...*

Ailesi O'nu, bu fikrinden vazgeçirtmek için seyahatlere gönderdi: Bir aile büyüğü ile beraber, İtalya, Yunanistan, Mısır, Türkiyeyi gezdi: Vaziyet hep ayni idi ve

İşte, Florans Naytingel... Selimiye kışlasında, insanlığa şefkat yollarından birisini açan koruyucu melek hizmetinin başında.. Bu klişe, kendisinden iki yaş büyük ablası Pate'nin çizgisidir.

(Yaşadığı aşrı şereflendiren ölmez çehrelerden birisinin sahibesi.)

gördükleri ona, üzerine kendi iradesiyle aldığı vazifeye (hemen başlamak) azmini kuvvetlendirdi.

Roma'da tanıştığı yaşlı fakat aydın İngiliz siyaset adamı Sör Sidney Herbert, genç kızın fikirlerini kucakladı. Onunla devamlı muhabere etti... Bu mektuplar, birer duygu şâheseri idiler.

İngiltereye döndüğü zaman annesiyle daha sert münakaşa ettiler. Baba, daha mülâyim ve anlayışlı idi: Nihayet, 1852 de,

ACABA?

Bu yazıyı okuduktan sonra, içimizde, sanırız ki şöyle düşünenler olacaktır: Florans Naytingel insanlık savaşının en çetin yıllarını İstanbulda, Üsküdarda, Selimiye kışlasında verdi: O'nun yüz on yıl önceki hayatı, müze hâline getirilmiş odasında, taze ve canlı olarak muhafaza ediliyor: Yatağı, yazı masası, iskemlesi, şezlongu, hattâ mektuplarının müsveddeleri...

Bir artist, şarkıcı, modacı, falan ve filân için yollara dökülen kadınlarımız ve genç kızlarımız arasında kaçı bu fazilet ve feragatin, şefkat ve insaniyetin ilk ışıklarından birisinin duygulandırıcı hâtırasını anabilmek, onun canlı hâtırasını paylaşabilmek için ücra ve kendi âlemindeki Selimiyenin, kurucusu ve mimarı Üçüncü Sultan Selim zamanındanberi Belediye himmeti görmemiş sokaklarını hatırladı? Hangi Türk annesi, yavrusunun elinden tutarak:

«— İşte çocuğum!.. İşte sana insanlığın ıstıraplarını dindirmek için kendisini vakfetmiş bir hayat, en çetin, fakat en şerefli mücadelesini senin vatanında, bu ecdad yadigârında yaptı... Gör, ve örnek al!..» dedi? Kaç anne?..

Hâtırasından utanıyoruz. Eğer hicâb duygumuz kalmışsa... Eğer moda'dan, süs'ten, lüks'den, avârelik'ten arta kalan bir duyguya sahip isek...

****

★ *KIRIM HARBİ BAŞLIYOR:*

Avrupanın siyasî dengesinde, inanılmaz bir değişme olmuştu: Osmanlı Devleti, en büyük batılı iki devletle, İngiltere ve Fransa ile müttefik olarak, tarihî ve ebedî düşmanı Ruslara karşı dövüşüyordu.

İngiliz Başkumandanı Lord Raglandan iyi haberler geliyordu: Alma'da büyük bir zafer kazanılmıştı. Ne faide ki, sıhhiye ve levazım servisi berbattı. Yaralılar ölüyorlardı. Bakım yoktu. Pansıman ve yatak takımları eksikti. Gazetelerde hasta ve yaralıların acı şikâyet mektupları çıkıyordu. Kayıp, gün geçtikçe korkunçlaşmıya başlamıştı. Yarıya yakın kayıp, tüfüs'ten, kolera'dan, gangren'dendi. İngilterede, her şeye hâkim olan halkın sesi yükselmekte, devlet güç duruma düşmekte idi. İşte, Florans Naytingel'in bu elem verici sahneye kurtarıcı melek hüviyetiyle çıkışı bu hava içindedir.

Savunma Bakanı, onun Romada tanıştığı Sör Sidney Herbert idi. Bakanı ziyaret etti, düşündüğü «fahrî hemşireler yurdu» projesini anlattı. Öylesine inandırıcı, öylesine insanî, öylesine asîl ve câzib idi ki, Bakan, daha sonra itiraf ettiği üzere, biraz da O'nun kırılamıyan hatırı için «— E v e t...» dedi.

Tam yetki ile işe başladı. İngiliz halkı, vatandaşlarının akibetinden elemli ve kalbleri yaralı idi. Halkın ianesiyle hemen 500 yataklık tam bir hastahane hazırlığı yaptı. Vagonlarca pamuk, sargı bezi, ameliyat âlet ve vasıtaları aldı. Gece gündüz çalışıyor, hiç yorgunluk duymuyordu. Milletinin genç kızlarına çağrıda bulundu: Yüzlerce müracaatla karşılaştı. Otuz sekiz öncüyü seçti. Bunları kısa bir kurstan geçirdi. Bu devre içinde hepsini günde on iki saat çalıştırmıştı.

20 Ekim 1854 de otuz sekiz kişilik kadrosuyla yola çıktı. Geçtiği yerlerde coşkunca karşılandı ve uğurlandı. Bu yolculuğun insanlığın hayatında yeni bir devre olduğunu anlamıyan yoktu. Kadrosu içinde, Katolik rahibeler, lâik düşünceli sosyete genç kızları vardı. Bütün bu ayrı inançları, O'nun şahsiyeti bir tek ülküde birleştiriyordu: Acıları dindirmek... İnsanlığın sağlığına bilgi ve şefkati sokmak...

Yolda irkilmeler, yola çıkanlar arasında bocalamalar olmuyor değildi. Genç ve güzel bir Leydi, ilk yaralı kafilesi karşısında şaşırınca ona koşmuş:

«— Yalvarırım Miss Naytingel... Beni yalnız hastaları teselliye memur ediniz. Başkasını yapamıyacağım...» deyince, Florans, onu elinden tutmuş, mutfağa götürmüş, dezenfekte edilmelerini bekliyen bulaşık yığınlarını göstererek:

«— İnsanlardan yorulursanız, sizi burada da işler bekliyor. Gençsiniz, kuvvetlisiniz. Yapacağınız çok iş var!...»
demişti. Bir mektubunda şu itirafta bulunur:

«— Bir ordunun başında general olabilir miyim diye düşündüğüm zamanlar oldu. Çünkü, birbirinden böylece farklı

düşünen kırk kadını böyle bir iş üzerinde idare etmek, kırk bin erkeğe kumanda etmekten daha kolaydır denilemez...»

★ *SELİMİYE KIŞLASINDA :*

Florans ve arkadaşları, İstanbula nefis bir sonbahar sabahı geldiler. Üçüncü Selim'in ne tatlı ümidlerle yaptırdığı o devrin en büyük dünya kışlalarından birisi olan Selimiyeye geldikleri zaman, buranın üst iki katını «hastahane» halinde buldular. Amma ne hastahane!... Türkler, İngilizler, Fransızlar, Sardunyalılar, bütün müttefik yaralıları, bu upuzun koridor üzerinde iki sıra halinde dizilmiş yüksek tavanlı koskoca odalara gelişi güzel sıralanmışlardı. En iyi niyetler içinde, bilgisizlik, tertemiz didinmeleri yok ediyordu: Fareler bile ayrı bir dertti.

Türk personel, gelenleri evvelâ yadırgadılar... Naytingel, İngilizce «Bülbül» demekti... Türkler, bu mânayı bilmiyorlardı ama, gelenlerin iyilikseverlikeri, güler yüzleri, feragatle didinmeleri, şefkat ve merhameti çok iyi bilen bu insanları minnettar etti. Levazımcıların aksiliği, kırtasiyecilerin alışkanlıkları, hırsızlığa alışmış olanların kapılarının kapanması, hepsi birer mesele idi. Florans, Sör Sidney Herbert'e dertlerini bildirdi: İngilterenin kendi yapabileceklerinden başkası, müttefiki Osmanlı devletinden istendi. Florans Naytingel'le yanındakiler, artık, cerrah yardımcısı, hastabakıcı, lâğımcı, cenazeci, hizmetçi, vekilharç, çamaşırcı, bakkal... hepsi idiler.

O'na «Başkan Hanım» diyorlardı. Çoğu doktorlar, güzelliğine hayran idiler. Daha ciddî ve düşünür olanlar, O'ndaki insaniyetçi şefkate minnettar ve bağlı kaldılar. İşler yıldırım hızıyla düzeliyordu: Yüzde elli olan ölüm nisbeti yüzde ona düşmüştü.

Hastalar, yaralılardan ayrılmışlardı. Florans, hastabakıcılarını üçer kişilik gruplar halinde yirmi dört saatin her ânında, hastalarının baş ucunda bulundu-

Florans Naytingel'in Kırım savaş cephesini ziyaretinden sonra başlıyan yaralılara yardım hareketi, hastabakıcı ve doktorları ön saflara kadar soktu.

(Bizim Hilâl-i Ahmer = Kızılay'ımızın kurulması da Selimiye kışlasında başlayan bu insanî himmetten sonradır.)

Kırım Harbinin en çetin safhası olan Sivastapol istihkâmlarında Osmanlı - İngiliz - Fransız müttefik kuvvetleri.

(Bu savaş bize, Florans Naytingel'in insanlık mücadelesini olduğu kadar, Batılı Demokrasilerle ilk defa beraberce, aynı safta dövüşmenin hususiyetini de getirmişti.)

ruyordu. Ya kendisi? Artık kış gelmişti. Denizin rutubeti, o koskoca imparatorluk yapısının duvarlarından içeri sızar, Marmaranın rüzgârlarının serin havasını getirirken, O, elinde hafif, okşıyan ışıklı bir lâmba, her yatağın önünde duruyor, hastasının hayat ve sıhhatle olan yakınlığını kendininmişçesine bilen bir yakınlıkla üzerine eğiliyor, ya bir kaç kelime söylüyor, ya tebessüm ediyor, yahut yaşlı gözlerle bakıyordu... Kaç insan, çoğu bahar çağında, bu gri, güzel gözlere bakarak son nefeslerini huzurla vermişlerdi.

Lâmbalı kadın!.. Şair Longfellov, bu başlıklı güzel seslenişi ile onu övüyordu. Bu bestelenmiş şiir, gözlerin ve kalblerin O'na ilettiği minnetlerin yanında ne de mütevazı idi... Aleksi Soyer isimli bir Fransız asılzadesini mutfak işlerine memur etti. Yanındakilere, öyle vazife aşkı telkin ediyordu ki, Pariste mükemmel bir evi ve geliri olan bu Fransız asılzadesi, fırının başında öldü.

★ *KIRIM OVALARINDA :*

Selimi'yedeki işler yoluna girince, himmetini, sınır boylarında, kendisinin İstanbulda bulduğu perişanlık içinde olan hastahanelere uzatabilmek duygusuyla, yanına, artık «yetiştirmiş olduğu» yardımcılarından beşini alarak 1855 ilkbaharında Kırım Yarımadasında karaya ayak bastı. Başkumandan Lord Raglan'ın karargâhına gitti: Bir amazon gibi giyinmiş, saf kan bir Osmanlı atına binmişti. İsteklerini anlattı ve Selimiyede başardıklarını orada tekrara koyuldu. Kısa bir zaman sonra, ah ne yazık, o korkunç Kırım Sıtması'na yakalandı. Kırım Han ailesine ait, zarif mimâriye sahib bir sahil yalısında bitkin yatarken, üzerinde çamurlu bir asker, evet, sadece er elbisesi olan kibar bir kişi, kapıya yaklaştı ve kendisine kim olduğunu soran nöbetçiye:

«— Sadece bir asker!.. Kendimin ve bütün Ordu arkadaşlarımın minnetini ilet-

miye gelmiştim...» dedi, kır çiçeklerinden bir buket bıraktı: Bu, Başkumandan Lord Raglan'dı... General elbisesi ve üniforması ile değil, bir er kılığı içinde gelmişti: Taşıdığı rütbenin ve mevkiin, ziyarete gelinen önünde tevazuunu gösterebilmek için!

Kraliçe Viktorya, Prens Albert ve bütün dünya O'nun sağlığı ile alâkadar idi. Padişah Abdülmecid namına serdar-ı ekrem Ömer Paşa hastayı bizzat ziyaret etti. Dualar, Allahın kullarına nasibesi olan şefkati böylecesine cömertçe dağıtmış olan Florans'ı ölümden kurtardı. Kısa süren nekahat devresinden sonra yine Selimiyeye döndü. Yanında olanlar, odasına girince, Marmaranın o eşsiz manzarasına dalarak derin bir nefes aldığını söylerler...

★ *ZAFERİN DÖNÜŞÜ :*

Nihayet harb bitti...

Florans Naytingel'in vatanına dönüşü, bir zaferin yürüyüşü oldu: Hastaların gönderilmesini düzenledi. Kendisi sona kaldı. İstanbulda bir kaç gün basit sebeblerle oturmasını uzattı. Çünkü, memleketine sessiz, patırdısız dönmek istiyordu. Yanında Vilyams isimli iki ayağı kesik bir denizci ile, Kırım'da bir sahrada rastladığı Peters isimli hiç kimsesiz bir Rus çocuğu vardı. Selimiye'de kendisine alıştırdığı büyük bir çoban köpeğini de alarak, Miss Smayt takma adıyla vatanına döndü.

Dönüşü, evine yerleşmesinden kısa zaman sonra duyuldu ve gelişinde yapılacağından daha büyük coşkunluklar oldu: Balmoral şatosunda Kraliçe Viktorya kendisini kabul etti. Lâmbalı Kadın'ın anlattıklarını dikkat ve ibretle dinledi: İngiltere ordusunda yapılan sıhhî ıslâhat, kısa zamanda bütün medenî memleketlerce kabul edildi. Hemşirelik ve Hastabakıcılık, hekimliğin ihmal edilmez vazifeleri halinde yerleşti. Hükumete bir «rapor» verdi. Berraklık ve fikir vahdetti, ifade stili bakımından bir şâheser olan bu anlatışla, cephelerde vatan için giden milyonlar, arkalarında, tıb'bı ve şefkat'i buluyorlardı: Seksen yaşına kadar, evet, seksen yaşına kadar, durup dinlenmeden söylediklerinin tatbikine çalıştı. 1820 de doğan Lâmbalı kadın, 1900 de seksen yaşında, köşesine çekildi: Bu uzun ömür, insanlığın hayrına vakfedilmenin yorgunluğu içinde aziz sahibesine donukluk getirmişti.. Sekseninden doksanına kadar, artık bembeyaz bir yığın olan o kestane renkli saçların hâleleştirdiği nurani çehresinde, hiç değişmemiş olan gözleri idi: Gri gözler, berraklığını ve safiyetini hâlâ muhafaza ediyordu. Son bir yılında, görme hassası zayıfladı ve üç çeyrek yüz yıl insanlığın hayrına koşan bacakları romatizmadan vücudünü çekmez oldu. Kızılay Kızılhaç, Kızılarslan gibi hayır ve şefkat müesseseleri, O'na büyük şeref mükâfatlarını verdiler. Bunlar, birer şükrandı amma, gerçek minneti elbet ifade edemiyordu.

Lâmbalı Kadın, 3 Ağustos 1910 da, doksanıncı yaşını tamamlamış olarak hayata gözlerini kapadı. Arzusu, sessiz bir vedâ idi. Zaten bütün hayatında, sadeliği tercih etmişti. Bu dileği yerine getirildi: Tabutunun arkasında büyük kalabalıklar yoktu. Fakat O, bir şefkat devrini açan melek olarak, dertlilerin üzerine eğilen her hemşire ve hastabakıcının gözünde ve emeğinde yaşıyor. Yaktığı ışık, beşeriyetin ayrılmaz arkadaşı olan ıstırabların tesellisidir.

Şüphe yoktur ki, On Dokuzuncu Yüz Yılı, tarihe işliyen şahsiyetler arasında Lâmbalı Kadın, bu karma karışık asıra renk ve ışık veriyor.

UNUTAMIYACAĞINIZ SÖZLER

★ **Ölümün acılığını sevdiklerimizin ölümünde tadarız.**

★ **Herkes parlamak ister ama tutuşmak tehlikesi olmasa!**

★ **Allahın rahmetleri arasında en verimlisi, alın teridir.**

★ **Korku, her zaman karşısında cesareti bulur.**

★ **Yalnız kendi nefsini düşünerek dost arıyan hizmetçi arıyor demektir.**

★ **Tabiatın güzelliklerini seyrederken insanlığa muhabbetin artıyorsa kâinatı anladığına inanabilirsin.**

Halife Abdülmecid Efendiye İngiliz ve Fransızların gizli teklifleri

İSVİÇRE'YE GELEN ZİYARETÇİLER ★ NOEL ROCER'İN KEHANETİ ★ PARİS'E GELİŞ ★ HİND HİLÂFET KOMİTESİNİN ISRARLI TEKLİFLERİ ★ ABDÜLMECİD EFENDİNİN ALİ FETHİ BEYE SÖYLEDİKLERİ..

Hiç şüphe yok ki, Hilâfetin ilgası ve Osmanlı Hanedanının kadınlar, damadlar, Sultanlardan doğanlar dahil olarak hepsinin genç Türkiye Cumhuriyeti hudutlarından çıkarılması, son halife Abdülmecid Efendi için sürpriz olmuştu. O tarihte İstanbul Valisi olan merhum Haydar Bey, Büyük Millet Meclisi kararını kendisine bildirdikleri zaman, Abdülmecid Efendinin şaşkınlığının ve hayretinin «samimi» olduğunu söyler.

Abdülmecid Efendi, 3 Mart 1924 gecesi İstanbul'u terkederek hususî trende beraberinde olan İstanbul Emniyet Müdürü Sadettin Beyle Edirne'ye geldiği zaman, İsviçre'ye gitmek ve orada yerleşmek arzusunu bildirmiş, İsviçre'nin Fransız bölgesinde Territe şehrine gelip Grand Hotel'e yerleşmişti.

Hâdise, bütün dünyada en geniş şekilde ve çeşitli tefsirlere yol açmıştı. Kış sporları mevsiminin sonu olmakla beraber, İsviçre'ye bir akın başlamıştı. İsviçre resmî makamlarının, sabık Halife nezdinde nâzikâne bir ikazda bulunduklarını, Abdülmecid Efendinin beraberinde olan oğlu Ömer Faruk Efendi söylemişti. Halife, Edirne'den ayrılmadan evvel Sadettin Beye:

Sâbık Halife Abdülmecid Efendi, memleketi terkettikten sonra, İsviçre'nin Territe şehrinde Grand Otel balkonunda, sağında oğlu Ömer Faruk Efendi, solunda kızı Dürrüşehvar Sultan.
(Bir devrenin ebedî kapanışı)

«— Bütün alâkadarlar emin olsunlar.. Bilhassa millet emin olsun. Bundan sonra yegâne meşgalem, milletimin saadet ve refahına duahân olmaktır. Siyaseti zaten sevmem. Bütün olanlar, mukadderatın eseridir. Her hâdisenin olduğu gibi bana ve Hanedan-ı Al-i Osmana münasip görülenin de mülk-ü millete faideli olmasını Cenab-ı Hakdan niyâz etmekteyim. Sizlere de buralara kadar zahmet ettiğiniz için teşekkür ederim.»

Demişti. O günlerde İtalya'nın San-Remo

Abdülmecid Efendi kimdir?

Osmanlı Padişahlarının otuz ikincisi olan Sultan Abdülaziz'in oğludur. 1868 de doğdu. Annesi Hayrandil Sultandır. İyi bir tahsil gördü. Fransızcası, Arabçası, Farsçası kuvvetli idi. Güzel sanatlarla yakın ilgisi vardı. Ressamlık kudretinin kendilerinden aşağı olmadığını, Çallı İbrahim ve Namık İsmail gibi üstadlar söylemişlerdir. Şehzadeliği ve veliahtlığı devrinde Bağlarbaşındaki konağı, devrinin sanat ve edebiyat şahsiyetlerinin uğrağı idi.

Ağabeyisi Yusuf İzzettin Efendinin intiharı ile, Sultan Abdülmecid'in en küçük oğlu Vahidettin Efendinin veliahd olması dolayısiyle saltanatın kıdemli şehzadesi olarak, 1916 dan sonra politika ve devlet işlerine daha yakın alâka gösterdi, ve kendisine, Talât Paşa tarafından, Sultan Reşad'ın yerine geçmesi teklif edildi. İttihad ve Terakki'nin Vahidettin Efendiye emniyet etmemeleri sebebiyle yapılan bu teklifi kabul etmedi. Sultan Reşad'ın ölümü ile Vahidettin Padişah, kendisi de veliahd oldu.

Millî Mücadelenin tabiî neticesi olarak, Vahidettin vatanını terk ve Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1922 de saltanatı kaldırınca, 18 Kasımda «Müslümanların dinî reisi» olarak «HALİFE» liğe intihab edildi. Cumhuriyetin ilânından sonra ve 3 Mart 1924 tarihinde, hilâfetin de kaldırılması ve Osmanlı Hanedanının sınır dışı edilmeleri kanunu hükmüne göre, aynı gece, ailesi ile birlikte memleketi terketti.

Evvelâ İsviçre'ye gitti, sonra Paris'te yerleşti ve 1944 senesinde, İkinci Dünya Harbinde Almanların işgal ettiği Paris'in müttefik kuvvetleri tarafından kurtarıldığı günde 76 yaşının içinde öldü.

Yandaki klişe, Meşrutiyet devrinin büyük sanatkârı üstad Cem'in 24 Aralık 1910 tarihli mecmuasında çıkmıştır.

şehrinde olan sonuncu Osmanlı Padişahı ve Abdülmecid Efendi ile araları hiç iyi olmıyan Altıncı Mehmet Vahidettin, Abdülmecid Efendiye bir mektup göndererek, üzüntülerini bildiriyor, kendisini İtalyaya dâvet ediyordu. Yine Ömer Faruk Efendinin söylediklerine göre, babası, mektuba cevap vermediği gibi, Vahidettin'in ölüm tarihi olan 1926 ya kadar da, kendisiyle temas etmemişti.

★ İSVİÇRE'YE GELEN ZİYARETÇİLER:

İngiltere'nin, o zaman daha «domünvon» vasfını da almamış olan Hindistan'daki yüz milyona yakın Müslüman ile, bütün Arab âlemi ve dünyanın dört bir tarafına yaygın muazzam Müslüman kitlesi üzerinde mânevî hâkimiyet kurmak arzu ve hasretiyle, Hilâfeti vermek istedikleri asî ve hain Mekke Şerifi Hüseyin'in üzerindeki arzularının ifâsından sonra, Abdülmecid Efendinin Türkiye Cumhuriyetinden hudut dışı edilmesi yeni bir ümid olmuş ve sâbık halifenin vaziyeti ile yakından alâkadar olarak İsviçre'ye hususî bir mümessil göndermişlerdi. Bu İngiltere'nin tanınmış siyaset ve devlet adamlarından Sör Nevil Henderson'du. İsviçreye şeklen başka bir vesile ile gelmiş olan İngiliz siyasetçisinin sâbık halife ile temasından nasıl bir netice aldığı malûm olmamakla beraber, kısa bir zaman sonra Hind Hilâfet Komitesinin meşhur siması Emir Ali İsviçre'ye gelmiş ve Abdülmecid Efendi ile bir kaç kere görüşmüştü.

Sabık Halifenin Hindistan'ı ziyarete dâveti, bu görüşmelerden sonradır. Hind Hilâ-

fet Komitesinin ve İsmailiye mezhebinin reisi olan Ağa Han'ın hilâfet meselesi ile olan alâkası, Türkiye Başvekili İsmet Paşaya gönderilen iki mektubun, sahibinin eline geçmesinden önce İstanbul gazetelerinden Tevhid-i Efkâr, Tanin ve İkdam ile neşri ve gazetelerin İstiklâl Mahkemesine verilmesiyle malûm olduğundan, Emir Ali'nin ziyareti çeşitli yorumlara yol açmış, hattâ sâbık halifenin Hindistan'a gitmeyi prensip olarak kabul ettiği bildirilmişti. Fakat, tek taraflı olan bu tebliğ, Abdülmecid Efendi tarafından doğrulanmamıştı.

★ **NOEL ROCER'İN KEHANETİ :**

O tarihte, Tunus, Cezair, Fas, Senegal başta olarak, çoğu halkı Müslüman olan büyük bir sömürge imparatorluğuna sahip olan Fransa'nın, İngiltere'nin **«hilâfet siyaseti»** karşısında kayıtsız kalmasına elbette imkân yoktu. Nitekim Fransa da, İsviçre'ye Mösyö Bompar'ı gönderdi ve sâbık halife ile temas imkânlarını aradı. Abdülmecid Efendinin şehzadeliği ve veliahtlığı zamanında İstanbul'a gelmiş olan tanınmış Fransız ressamlarından Ernest Lömol, Abdülmecid Efendinin resimle olan alâkası dolayısiyle kendisiyle tanışmış, Bağlarbaşındaki köşkünde ziyaret etmiş ve memleketine döndükten sonra da kendisine bir tablo hediye etmişti. Fransız ressamı, beraberine Figaro ve İlüstrasyon'un muharriri olan Noel Rocer'i de alarak İsviçre'ye gelmiş, Abdülmecid Efendi'yi ziyaret etmişti. Noel Rocer, Halife ile olan görüşmesini İlüstrasyon'da neşretmişti. Fransız muharriri şöyle diyordu:

«— Dünyadaki bütün İslâmların mânevî reisi olan ve mezhepleri ne olursa olsun, bütün Müslüman âlemi üzerinde mânevî hâkimiyeti mutlak olarak, Papa'nın Hıristiyanlar üzerindeki tesirinden daha büyük ve geniş nüfuza sahip bulunan bu yaşlı, bembeyaz uzun sakallı, iri yapılı, fakat çok zinde ve dinç olan zat, Paris şivesiyle Fransızca konuşuyordu. Seyahat arkadaşımla, güzel sanatların muhtelif sahaları üzerinde, bilhassa resim ve heykeltraşlıktaki yeni cereyanlara ait olan konuşmalarını hayret ve zevkle dinledim. Görüşmeleri, afakî sahadan siyasete intikal ettirmemeye dikkat ediyor ve bu maksadına maharetle muvaffak oluyordu. Bu arada, Paris'e gelmesi de dahil olarak, istikbale ait arzu ve kararları üzerindeki sondajlarımıza müsbet menfi hiçbir kat'i cevap vermedi. Ben rahatça söyliyebilirim ki, bugüne kadar halifeyi ziyaret edenler arasında, onun istikbale ait arzularını öğrenmek istiyenler arasında istediklerini öğrenmiş olanlar asla yoktur ve hepsi bu çok nâzik, asaleti her bakımdan kendisini hissettiren, vâkur ve ciddî zattan, ancak, kendisinin istediği kadarını öğrenebilmişler, fakat onlar da bizim gibi şahsiyetinin tesiri altında kalarak ayrılmışlardır. Halifenin oğlu ve kızı da yanında idi ve bize ikisini de takdim etti. Tam bir Avrupalı havası içinde olan bu tanışmada, uzun boylu, bir artist kadar güzel olan oğlunun, bir Alman Prensi gibi Cermen terbiyesi aldığını tahmin etmiştim. Nitekim Halife bir münasebetle, oğlunun, evvelâ Viyana, sonra Berlin'de tahsil ettiğini ve kendi kanaatına göre «iyi bir asker» olduğunu, fakat bu bilgisini ortaya koyabilme imkânına talih müsaade etmediğini söyledi. Küçük Sultan ise, Binbir gece masallarında tarifine rastlanılacak bir harikulâdelikte idi. Hiç kimsenin hayatında, bu kadar derin ve mânalı göz görebildiğini kat'iyyen zannetmiyorum. Huzurunda geçirdiğimiz dört saate yakın zaman içinde, Halifenin halinden şikâyet ve kedere ait en ufak bir belirti dahi görmedik. Esasında kendisini mükedder eden bazı hâdiseler mevcut olsa dahi, bunları, yabancı bir kimseye hissettirmemenin haysiyet ve gururunu tamamen temsil ediyordu.

Fakat, Paris'in resim atölyelerinden ve sanat hayatından bahsederken, heyecanlandığının farkına vardım. Eğer bir gün sâbık Halife, Paris'imize gelirse, bu, siyasî gaye ve sebeplerle değil, fakat sanat aşkı ve daha büyük bir şehirde kendisini unutturmak ve avunmak arzusuyla olacaktır.»

Noel Rocer'in bu tahmini âdeta bir kehanetti: Nitekim, Abdülmecid Efendi, ne İngilizlerin doğrudan doğruya ve Hind Hilâfet Komitesi ileri gelenleri vasıtasıyla, ne de Fransızların yine doğrudan doğruya veya Cezair ve Fas ileri gelenleri vasıtasıyla yaptıkları telkin ve dâvetleri kabul etmiyerek, tamamen normal göç şartları içinde Fransa'ya geldi ve Paris'e yerleşti, hattâ orada öldü.

★ **ABDÜLMECİD EFENDİNİN ALİ FETHİ BEYE SÖYLEDİKLERİ :**

Sâbık halifenin Avrupa'daki hayatını, çok tabiî olarak, Ankara da dikkatle takip etmiş, Hariciye Vekâleti, Hanedanın siyasî fa-

Sâbık Halife, Grand Otel'in balkonunda. Bu resim, Abdülmecid Efendinin İstanbul'dan ayrılmasından sonra ilk çektirdiği fotoğraftır ve kendisinden habersiz alınmıştı.

aliyet ve temaslarının alâka ile izlenmesini elçilik ve konsolosluklarımıza bildirmişti.

1925 de Musul Meselesi, İngiltere ile aramızda siyasî hâdiselere sebep olmuş, Haliç'teki konferansta hükûmetimizi sâbık Başvekil Ali Fethi Bey temsil etmiş ve müzakereler, Milletler Cemiyetine intikal edince, o tarihte Paris elçisi olan Ali Fethi, Londra elçisi Ferit Beyler, Hariciye vekili Dr. Tevfik Rüştü Beyin riyasetinde Paris'te toplanmışlardı.

İşte bu toplantı sırasında idi ki, Paris'e gelmiş olan sâbık halife Abdülmecid Efendi, daha evvel şahsen tanıdığı ve dostluk münasebeti olan Ali Fethi Beyle görüştü.

Görüşmenin görünüşteki sebebi, İstanbulda bulunan ve Hanedanın şahsen sahip olduğu emlâk ve sairenin, bir sene içinde tasfiyesine ait kanun maddesinin tatbikinden doğan bazı güçlükler idi. Bu arada, Abdülmecid Efendi, **Hilâfet Makamının Türkiye Cumhuriyeti hudutlarının dışında herhangi bir yerde, aynı haklara sahip olarak tesisi ve kendisinin bu makama getirilmesi üzerinde «muhtelif memleketler» den yapılan ısrarlı telkin ve dâvetleri** olduğu gibi anlatmış ve memleketi terkederken, takip edilen siyasete aykırı gelebilecek hiçbir harekette bulunmıyacağına dair verdiği sözü tekrar etmişti.

Sâbık Halifenin kızı Dürrüşehvâr Sultanın, dünyanın en zengin ailelerinden birisi olan Hind mihraceleriden Havdarâbât Nizamının oğlu ile evlenmesi de, kendisine, Hindistan'da yerleşmek ve Hilâfet Makamını, Cava ve Sumatra, yâni bugünkü Endonezyada yaşıyan 100 milyon Müslümana ilâve olarak, Pakistan'da ve Hindistan'ın muhtelif yerlerindekilerle beraber, iki yüz milyonu aşan Müslüman kitlesinin yaşadığı bölgede ihyâ ve devam ettirmesi teklifinin tabii neticesi olarak karşılanmıştı. Fakat Abdülmecid Efendi, Hindistan'a yerleşmek, daha sonra da hilâfet makamını orada tesis etmek yolundaki teklifleri reddetti, ne İngiltere'den, ne Fransa'dan doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak gelen, daha sonra Mısır Kralı Birinci Fuad'ın câzip tekliflerine müsbet cevap vermiyerek, vaziyetini muhafaza etti.

Fransa'ya yerleşmesinden sonra, sanat hareketleriyle meşgul oldu. Müstear (takma) isimle yaptığı tablolar, birkaç defa sergilerde teşhir edildi, çok beğenildi, ve yüksek dereceler aldı. Türkiye Cumhuriyetinden siyasî sebeplerle ayrılmış olanlarla yakın temas kurmadı, buna mukabil, İstanbul'da şehzadeliği ve veliahtlığı zamanında ahbaplık tesis etmiş olanlar içinde ve yeni rejimin maddî mânevî inşasında vazife almış olanlar arasında, eski dostluğunu devam ettirmek arzusunu gösterebilmiş olanlarla teması muhafaza etti. Ali Fethi Okyar, Ruşen Eşref Ünaydın ve Enis Akaygen, bunlar arasında idi.

Abdülmecid Efendi, İkinci Dünya Harbini Fransız devlet merkezinde geçirdi. İşgal

senelerinin sonlarına doğru artan Fransız mukavemeti sırasında ve 1943 senesi haziran ayında, kimlikleri tesbit edilip, Alman Gestaposu tarafından yakalanmak üzere olan yedi Fransız vatanseveri, tam ele geçecekleri zaman sabık Halifenin evine sığınmışlardı. Abdülmecid Efendi, semt Alman askerî makamının talebine rağmen, bu iltica eden Fransızları teslim etmedi. Her şeyin karne ile dağıtıldığı o günlerde, kendi yiyecekleri ile mültecileri besledi ve Paris mıntakası işgal kumandanını bizzat ziyaret ederek, yeni bir faaliyette bulunmamaları şartı ile sığınmış olanların kendisine emanet edilmesini, Almanya ile birlikte bir evvelki harbde savaşmış Osmanlı İmparatorluğunun yaş ve makam bakımından en selâhiyetli insanı olarak talep etti. Alman generali, Berlin'in mütalâasını aldıktan sonra bu teklifi kabul etmişti.

Sâbık Halife, işgal seneleri içinde hâtıralarını da yazdı. Bu hâtıralar, daha çok, babası Sultan Aziz'in hal'ine, hâlâ tamamen aydınlanamamış olan ölüm sebebinin, intihar mı, yoksa cinayet mi olduğuna, Sultan Reşad'ın saltanatındaki şehzadelik ve Sultan Vahidettin'in devresindeki veliahtlık zamanının hâdiselerine aittir ve Sultan Hamid'in otuz üç yılı için, cidden dikkatdeğer sahneler olduğu söylenmektedir. Paris'te yerleşmiş olan ve babası, Sultan Aziz ve Hamid devirlerinin tanınmış şahsiyetlerinden bulunan bir Türk münevverine, Abdülmecid Efendi hâtıralarını yazdıkça okumuştu. Bugün, oğlu Ömer Faruk Efendi'de bulunan bu hâtıraların neşri, İmparatorluğumuzun son çeyrek yüz yılı için ihmal edilmez vesikalar arasındadır.

İKİNCİ SAYINIZIN ADRESİNİZE GELMESİ İÇİN

Lütfen ikinci sahifemizi okumanızı rica ederiz.

BİR BARDAK SU

Halife Mansur, bir gün, muhterem âlim Ebu Hanifeyi yemeğe dâvet etmişti. Sofra çok muhteşemdi. Yemeğin sonlarına doğru, Mansur, şevket ve kudretinden bahsetti:

«— Görüyorsunuz ki, cihanın büyük kısmı elimde... Her istediğimi yapabiliyorum. Hasretini çektiğim hiçbir makam ve kuvvet yok... Böyle giderse, kudret mikyasını kaybetmekten korkuyorum...»

«— Şimdi dedi, size bu bardak içindeki suyu içirtmezsem, bana ne verirsiniz?»

Mansur şaşırdı.. Ve hatırına gelen bütün kıymetli şeyleri bir bir saydı... Karşısındaki bilgin, Mansurun bir bardak su için verecek, sadece devleti ile canı kaldığını görünce dedi ki:

«— Nihayet, bu kadar gururlandığınız devletinizi, icabında muhafazai hayat için şu bir bardak suya değiştiniz ya... Peki, şimdi lûtfen bu suyu içiniz ve bana, onun vazifesini yaptıktan sonra vücudunuzdan dışarı çıkması gerektiği zaman, bu çıkışa mâni olacak bir kuvvete karşı neler feda edeceğinizi söyleyiniz...»

Tesadüf Halifenin o sırada idrarı gelmişti... Sıkışmıştı... Su içebilmek için neleri feda etmişse hepsini saydı döktü ve nihayet sıra, devlete gelince, o muhteşem İslâm âlimi Ebu Hanife güldü:

«— Görüyorsunuz ki bu kadar övündüğünüz kudretiniz, icap ettiği zaman bir bardak suyun içilmesinden veya idrar halinde dışarı çıkmasından bile değersiz. Ebedî olan vicdanlardaki sevgidir. Devlet ve iktidardan önce onu kazanmıya bakınız!»

(Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi Cilt: I. Sohbet Bülteni).

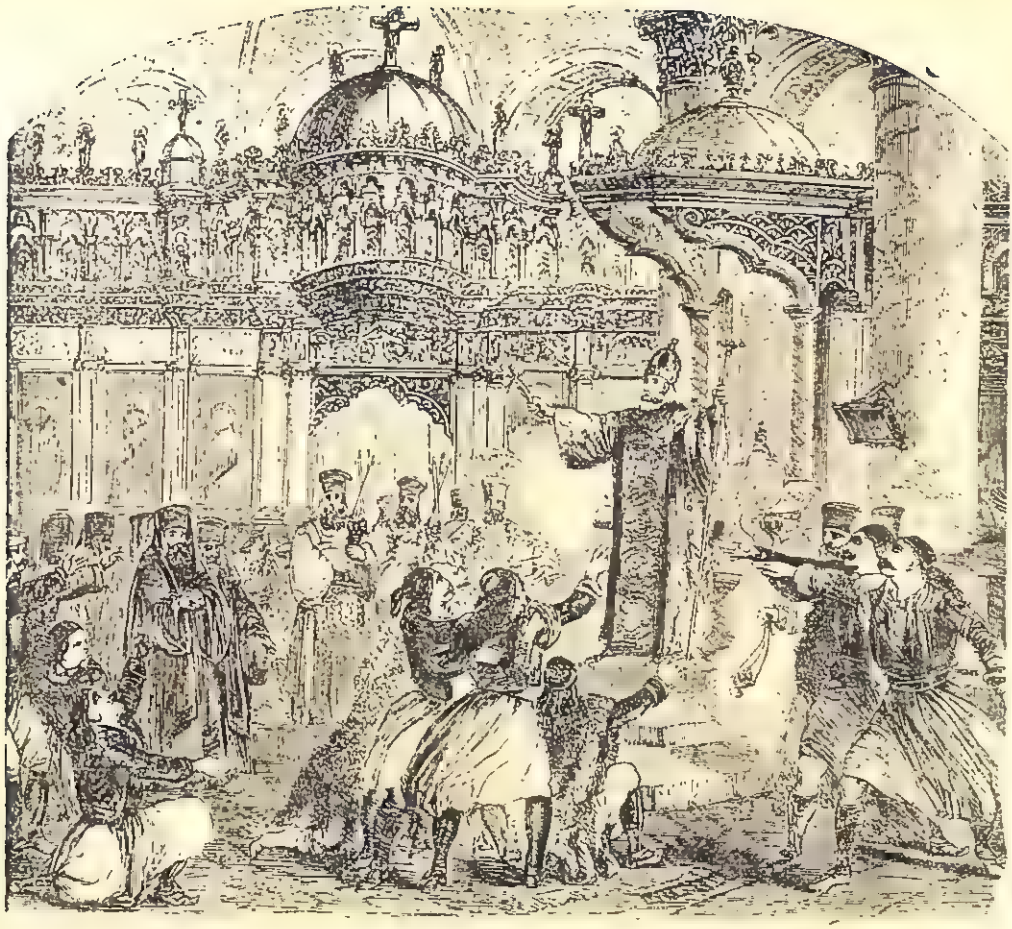

Yunan istiklâlinin ellinci yıldönümü dolayısiyle neşredilen «mukaddes kitab» da, 1825 e ait hâtıra: Klişede asi fedaîlerin yemin töreni.

(Bugün de, Yunanistan'a hâkim olan asıl kuvvetin KİLİSE olduğuna asla şüphe etmeyiniz: Megalo-İdea **(kutsal mefkûre)** yine kilisenin elindedir. Yunanistan'da rejimi bile, kilise tâyin eder. Yunanistan dışındaki Yunanlıların, gerçekleşmesini kilisenin üzerine aldığı işlere yapacakları yardım bile, bir **arzu** meselesi değildir: Kilisenin takdiri işidir.)

Avrupa devleti İmparatorluğumuza yüklenmek için fırsat ve sebep arıyordu. Usta bir propaganda, Müslümanlığa yükletilen, fakat Hıristiyanlıkta daha derin ve köklü olan taassub'u alevlendirerek, Yeniçeri Ocağını yeni yıkmış, milli ordu olan Nizam-ı Cedid'i ihyâ ile **Asakir-i Mansure-i Muhammediye**'yi yeni kurmuş olan devletin başına, altından kalkılamıyacak dertler açabilirdi. Fakat Sultan Mahmut, saltanatında gösterdiği cesaretlerden birisini daha esirgemedi: Sadrıâzamına: «— **Evet**» dedi.

★ **ELE GEÇEN İHANET VESİKALARI VE...**

Sadrıâzam Benderli Ali Paşa, o tarihte Patrikhaneyi çevreliyen Rum mahallesi içinde emniyet ve ihtiyat tedbirleri aldırdı. **Fenerli Rum Beyler**'inin büyük kısmı burada oturmakta idiler. Patrikhane de, kendisine Fatih Sultan Mehmed'in verdiği aşırı müsamahalı fermanı mümkün olduğu kadar kötüye kullanmış, 1720 senesinde Patrik Yeremyonos'un Aya-Yorgi kilisesinden bugünkü binasına, Fener'e naklettiği Patrikhanenin etrafını kalın duvarlarla çevirmiş, ihanetin başı olan Grigoryos da, ön ve arka kısmı genişleterek buraya «**Ruhban Mektebi**» adı altında aslında birer haydut ve komitacı olan Palikaryaları

Grigoryos'un kendisine, Türklerin ahlâk ve mâneviyatlarını yıkmakla çökebileceklerini bildirdiği Rus Çarı Birinci Aleksandr.
(O da, doğruluğuna inandığı bu tavsiyeyi yerine getirmek için elinden geleni yaptı...)

doldurmuştu. İhanetini bilen Papaz, günün birinde âni baskınla karşılaşabileceğini hesablamış, fakat tedbirli ve dirayetli Ali Paşanın mükemmel hazırladığı baskın plânı neticesinde bütün ihanet vesikaları ele geçmişti...

Bunlar içinde neler yoktu? Mora'lı asî kaptan'lara yazılan mektuplardan, İstanbuldaki hazırlıklar için verilen bilgiler, Reis-ül-Küttab Efendinin maiyetinde çalışan Fenerli Rum Beylerinden alınan devletin mahrem hazırlıklarından başlıyarak, Fransız ve İngiliz sefaretlerinden edinilen malûmat, bilhassa Rusyadaki hazırlık safhaları, o zamanki adı Hoca Bey olan Odesa'daki Etniki - Eterya merkezinden sevkedilen silâhlar, dünya Ortodoksluk âlemine hitab eden yardım beyannameleri, ianelere ait makbuzlar, hepsi ele geçmişti.

Patrik, hiç birisini inkâr etmedi ve hepsini şahsen yaptığını söyledi. Halbuki ihanet arkadaşları vardı ve bunlar da tesbit edilmişti.

Benderli Ali Paşa, sadrıâzamlığının (Not: **Osmanlı devlet teşkilâtında sadrıâzamlığın selâhiyeti, bugünkü mânasıyla Başvekillikten çok ileridedir. Bir nevi ATABEY hüviyeti olan bu makamın sahibleri, bilhassa Tanzimat fermanından evvelki devirlerde, mahkeme kararı olmaksızın idam cezası verebilirlerdi.**) verdiği selâhiyeti kullanarak, ihaneti gün gibi âşikâr olan Papazın idamına karar verdi. Fakat bir kerre de, Şeyhülislâm Tatarcık Abdullah Efendinin «şer'î fetva»sını istedi. Ne din, ne hukuk, ne de ilkel kavimlerin adalet gelenekleri, hiç birisi, en geniş müsamahalar bile böylecesine bir ihanet karşısında susamazdı. Hain, asi, casus Patrik, cümle kapısının sol tarafındaki kapının önünde asıldı.

İşte, o gün bugün kapalı olan ve bu yazının içindeki «İKİ GRİGORYOS» fıkramızda hâlâ kapalı durduğu anlatılan ibret kapısı budur.

★ TÜRKLER NASIL MAHVEDİLİR?

Aradan yıllar geçti... Sultan Mahmut öldü, Abdülmecid Padişah oldu, 1839 da Tanzimat Fermanı ilân edildi, devletin batılaşma hareketi başladı, 1854 de Kırım savaşında ordularımız, İngiliz ve Fransız kuvvetleriyle beraber Moskoflara karşı savaştı. Paris muahedesi imzalandı, Abdülmecid de öldü. Sultan Aziz'in devri başladı ve bu tarihten o hazin Ayastefanos anlaşmasına kadar bir Rus generali «BÜYÜK ELÇİ» adı altında İstanbulda en meşum rolü oynadı. Havsalanın güç alabileceği işlere karıştı, Balkan ihtilâlini hazırladı, Girid'i Yunanistana peşkeş çeken, nihayet 1912 de Balkan Harbi ile Avrupadaki son topraklarımızı elimizden çıkartan felâketlerin hazırlayıcısı oldu. Bu adam, General Graf Nikola Iğnatyef'dir.

İşte, General Iğnatyef'in hatıratında, Grigoryos'a ait asıl «**büyük ifşaat**» vardır.

İbretle okuyalım:

«— Mahmut Nedim Paşanın sadaretten istifası günü idi ki, Patrikhaneye gitmiş idim. Patrik Yermanos sohbetimiz sırasında, Patrikhanedeki inşaat sırasında çıkan bir sandık içinden, Sultan Mahmut zamanında Yunan istiklâline yardım töhmetiyle asılan selefi Grigoryos'un o zamanki Çarımız Aleksandr'a gönderdiği bir mektubun müsveddesini bana okudu. Ele geçtiği zaman, Yermanos'un da sebeb-i felâketi olabilecek bu mektub, müteveffa Patrik'in Türkleri dünya hayat-ı siyasiye ve askeriyesinden korkulacak bir mevcudiyet halinden çıkarmak, hatta müstakil bir millet olabilmekten mahrum edecek çok şayanı dikkat tavsiyeleri ihtiva ediyordu. Vazifem müddetince edindiğim tecrübeler ve şahid oldu-

ğum hâdiselerin doğruluğunu tasdik ettiğini, maalesef iş işten geçtikten sonra anladığım bu tavsiyeler şunlardı:

«— Türkleri, maddeten ezmek ve yıkmak gayri mümkündür. Çünkü Türkler çok sabırlı ve mukavemetli insanlardır. Gayet mağrurdurlar ve izzet-i nefis sahibidirler. Bu hasletleri de, dinlerine bağlılıklarından, kadere rıza göstermelerinden, ananelerinin kuvvetinden, Padişahlarına, kumandanlarına, büyüklerine olan itaat duygularından gelmektedir.

Türkler zekidirler ve kendilerini müsbet yolda sevk-ü idare edecek reislere sahib oldukları müddetçe de çalışkandırlar. Gayet kanaatkârdırlar. Onların bütün meziyetleri, hatta kahramanlık ve şecaat duyguları da, ananelerine olan merbutiyetlerinden, ahlâklarının selâbetinden gelmektedir. Türklerde evvelâ itaat duygusunu kırmak ve manevî rabıtalarını kesretmek, dinî metanetlerini zaafa uğratmak icab eder. Bunun da en kısa yolu, an'anat-ı milliyye ve maneviyelerine uymıyan haricî fikirler ve hareketlere onları alıştırmaktır. Türkler, haricî muaveneti reddederler. Haysiyet hisleri buna mânidir. Velevki, muvakkat bir zaman için zahirî kuvvet ve kudret verse de, Türkleri haricî muavenete alıştırmalıdır. Maneviyatları sarsıldığı gün, Türkleri kendilerinden şeklen çok kudretli, kalabalık ve zâhiren hâkim kuvvetler önünde zafere götüren asıl kudretleri sarsılacak ve maddî vasıtaların üstünlüğü ile yıkmak mümkün olabilecektir. Bu sebeple Osmanlı devletini tasfiye için mücerred olarak harb meydanındaki zaferler kâfi değildir ve hattâ sadece bu yolda yürümek, Türklerin haysiyet ve vekarını tahrik edeceğinden hakikatlere nüfuz edebilmelerine sebeb olabilir. Yapılacak olan, Türklere bir şey hissettirmeden bünyelerindeki bu tahribi tamamlamaktır.»

Benim Osmanlı devleti nezdinde vazifede olduğum esnada bu teşhisler tamamen isabetle tecelli etti.»

★ YÜZ SENE SONRA...

Tarih 1924... Grigoryosun Patrikhane kapısında idamından sonra, yüz seneye yakın zaman geçmiştir. Cumhuriyet iki yaşının içindedir.

Patrikhanede bir «hırsızlık» oluyor.. Garib ve dikkate değer bir hırsızlık: Hain ve asî Grigoryos'un şahsî eşyasını içinde sakladığı «torba» çalınıyor. Hâdise Patrikhane çevrelerince evvelâ gizli tutuluyor, sonra gazetelere

Patrik Grigoryos'un mektubunu hâtıralarında ifşa eden Rusya'nın İstanbul Sefiri General Nikola İğnatyef.
(Hain Papaz'ın bütün tavsiyelerine gönülden EVET diyor...)

geçen haber, mecburî olarak doğrulanıyor ve Patrikhane Cismanî Heyeti namına polis müdürlüğüne müracaat edilerek «hırsızlık» haberi veriliyor!

13 Aralık 1924 tarihli gazetelerde şu haber çıkmıştır:

«— Bir casus olduğu anlaşılmış olan müteveffa Patrik Grigoryosun çalınan torbası hakkında edindiğimiz malûmat için Polis Müdürlüğü kısm-ı siyasî müdürü İsmail Hakkı Bey «— Hakikate uygundur.» cevabını vermiştir.

İç ve dış ışıkları söndürülmüş bir otomobil ile müteveffa Grigoryos'un torbasını Patrikhaneden çalan Patrikhane gizli evrak memuru A. Gorgolis ile Patrik Kaymakamı Konstantin Abadopulas dün tevkif edilmişlerdir.» (Cumhuriyet, 13 aralık, 1924).

Sonra ne olmuştur?

Tevkif edilenler neden muhakeme edilmemişlerdir? TORBA'nın içindekiler neden açıklanmamıştır?

Bilmeceler devam ediyor... Çünkü bu bilmecelerin anahtarları Türk milletine dününü, bugününü, yarınını böylecesine can evinden alâkalıyan hâdiseleri, açık yürekle ortaya koyabilecek çapta vatanperverlerin eline geçmedi.

Kıbrıs — Vur... Fakat Dinle!

Dâvâsı, Adnan Menderes ve ilk günler

Zannediyorum ki bu sahifeleri tamamladıktan sonra, Kıbrıs meselesinin gerçek yüzü için aklınız ve vicdanınızın önüne **YENİ HAKİKATLER** çıkacaktır. Halbuki bunlar, 1878 denberi devam eden dâvânın safhalarıdır. Bu safhalar dikkate alınmadan girişilecek her teşebbüs, bu gün olduğu gibi **zavallı birer avunmadır.** On sene öncesine ait bâkir bir hâtıramı **GÜNÜN GERÇEĞİ** olarak görmek bana elem veriyor. Ne yapalım ki, tarihe göz kapamış bir siyasetin hâlâ zebunu ve mahkûmuyuz ve bu gafletin hakikî suçlularından hâlâ meded umuyoruz. - **Kutay.**

4 Haziran 1878 anlaşmasıyla Kıbrıs'ı, İngiltereye EMANET eden Hariciye Nazırı Mehmet Es'at Saffet Paşa

(İngiltere o gün için nasıl bir kurtuluş ise, bugün de öyle...)

1954 senesi Kasım ayının sonlarında bir gündü. Kızıltoprak'taki evimde, **Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi**'nin hazırlığıyla meşguldüm. Başvekil Adnan Menderes'den, hususî kalem müdürü vasıtasıyle bir telefon dâveti aldım ve Parkotel'e gittim.

Başvekilin yanında, Atatürk devri Hariciye Vekili Doktor Tevfik Rüştü Aras ve Millî Savunma ve Demokrat Parti Grup Başkanlıklarını yapmış olan Bursa mebusu Hulûsi Köymen vardı. Mevzu, **Kıbrıs Meselesi** idi. Rahmetli Adnan Menderes bana dedi ki:

«— Siz, bu mevzu üzerinde zamanlardır neşriyat yaparsınız. Hariciye Vekâleti arşivlerinde Sizin tezinize esas olarak aldığınız hâdiselerin vesika ve detaylarını bulamıyorlar. Bu sebeple dâvayı tarih realitelerine bağlıyamıyoruz. Bana yardım eder misiniz?»

Cümleler, belki kelime farklarıyla aynıdır.

Kıbrıs'ın kısa tarihçesi, fethi, 1876 - 1877 Osmanlı - Rus harbi dolayısiyle, **Kıbrıs'ın muvakkaten İngiliz idaresine tevdiine** dair olan muahedenin safhaları ve metni, Birinci Dünya Harbine kadar olan hâdiseler, Birinci Dünya Harbi ve nihayet Lozan Anlaşması ile **kapanan devre**'yi hülâsa, vesika, doküman ve metinlerin foto-kopi'leriyle, **TARİHİN KIBRIS MEVZUU ÜZERİNDEKİ HÜKMÜ**'nü özetliyerek Ankara'ya gönderdim.

Tarih ilminin gerçekleri için bir **vak'aların hülâsası** mahiyetinde olan çalışmalarımın sonunda, kısa, fakat düşüncelerimi hiçbir tefsire mahal bırakmaksızın ortaya koyan **«hüküm»** bölümü vardı. Diyordum ki:

«— Karşınızda bir DEVLET yoktur: Yunanistan, Ortodoks kilisesinden kopup gelen megalo - idea'nın temelleri üzerinde kurulmuş bir devlettir: Bu milli mefkûre'nin bir tek cümle ile ifadesi, Ayasofya'nın salibe iadesi ve bugünkü Yunanlılık ve Rumluk ile, tarihî hiçbir ilgisi olmıyan, hattâ ırk ve kavim olarak da, devamı olmadığı gibi, medeniyet atavizm'i itibariyle de, veraset iddiasına hakları olmadığı halde, kendilerini de-

vam saydıran demagojinin yolu üzerinde, Anadolu'nun Sakarya'ya kadar olan kısmı ile, Karadeniz kıyılarının Bizans İmparatorluğuna iadesi mücadelesidir. Atina'da hangi hükûmet iktidara gelirse gelsin, Krallık veya Cumhuriyet olsun, megalo-idea değişmez... Bütün Yunan hükûmetlerinin içyüzünde, Etniki-Eterya'nın değişmez damgası vardır: Lozan Anlaşmasıyla Yunanistan'a Garbî Trakya'yı bıraktığımız zaman, orada Türk nüfusu Milletlerarası Tahkik Komisyonunun tesbitine göre yüzde 68 idi. Gerçekte ise bu nisbet bazı bölgelerde yüzde sekseni buluyordu. Aradan otuz iki sene geçti: Garbî Trakya'da Türk nüfus nisbeti yüzde yirmiye düştü. Kıbrıs'ı 1878 de İngiltere'ye emanet ettiğimiz zaman,

Ey Türk Uyan!

Hazin, fakat gerçek !

Bu yazıdaki hâtıranın yılı, Çağımız adlı aylık bir mecmua neşrediyordum: O da, elinizdeki mecmuanın şartları içinde idi: Sermayesizlik ve bu sebeple bütün memlekete yayılabilme imkânından mahrumiyet, veya büyük paranın, ya siyasî nüfuzun elinde olan bâyilerden hakkını alabilme imtiyazı... Nitekim, Demokrat Parti iktidarı —kendinden öncekiler ve sonrakiler gibi...— kâğıt vermedi, karşı durum takındı ve hizmetimi devama imkân bulamadım.

İşte, bu Çağımız dergisinde, Batı-Trakya Türklüğünün nasıl yok edildiğine dair, zerrece tekzibine imkân olmıyan vesikalar neşretmiştim. Bu hazin maceranın bugün, Kıbrıs Türklüğüne el atmasına asla şaşmıyorum. O yazıda, Lozan'ın, üzerine dayandığı ve dünya yüzünde millî kurtuluşlar devrini açan zaferin haşmetine rağmen, nasıl çukurları temsil ettiğinin de izahı ve isbatı vardı: On İki Ada, Garbî Trakya, Hatay ve Musul ve bu toprak kayıpları içinde diğer tâvizler!...

Müsaadenizle, on sene evvelki bu yazıdan, iki fıkracık alacağım: Aynını ve benzerlerini, yarın Kıbrıs Türkleri için okuduğumuz zaman asla yadırgamıyarak!..

***

TURKOS POROS :

«— Batı Trakya'da Yunan halkı ve resmî makamlarının ırkdaşlarımıza hakaret için kullandıkları tâbir «Turkos Poros = Türk tohumu» dur. «Kemalist» tâbiri ittihamların başında gelir.

Hiç mübalâğa değil: Türkler, **Mehmet, Mustafa, Kemal** adlarını alamazlar: Mehmet, Bizans'ı tarihten silen Fatih Mehmed'i, Mustafa, Ortodoksluğun karşısına Müslümanlığı çıkartan Hazreti Muhammed Mustafa'yı, Kemal de, İkinci Megalo-İdea'yı tasfiye eden Mustafa Kemal Atatürk'ü hatırlattığı için!

Ve, sadece Yunan müfritleri değil, bizzat Yunan resmî makamlarına şifahî ve tarihî hitaplarında, Yunanistandaki ırkdaşlarımız TÜRK tâbirini kullanamazlar ve kullandırmazlar: Onların, Yunan kanunlarına göre adı şudur: Yunan Müslümanı!

KIBRIS'A DİKKAT :

«— Kıbrıslı Türklerin Ana-Vatana hicreti kampanyasının ne muazzam bir gaflet olduğunu bu yazıyı (yâni Çağımız dergisinin o sayısındaki yazıyı) okuduktan sonra anlamış olduk sanırım.

Görülüyor ki Batı-Trakya'da ustalıkla tanzim ve tatbik ettikleri **(Türkleri yerlerinden atma planı)** nı şimdi de Kıbrıs'ta tatbike koyulmuşlardır.

Kime S.O.S. verelim, bilmiyorum..»

***

On senelik iki fıkracık!.. Fakat bugün yazılmışcasına taptaze: Uyanılacak kafalar bulabilme şartı ile!

آلتنجی ماده — روسیه دولتی قارصی ویاخود ارمستانده محاربهٔ اخیرده ضبط ایتدیکی محالری دولت علیه یه رد ایتدیکی حالده قبرس جزیره‌سی دخی انکاتره طرفندن تخلیه اولنه‌جق وفی ٤ حزیران سنه ١٨٧٨ تاریخنده عقد اولنان مقاوله‌نامه مرعی الاجرا اولیه‌جقدر .

İşte, 1878 dört Haziran tarihli İngiltere ile Kıbrıs anlaşmasının altıncı maddesi: Moskof harbi bitip, Ruslar Kars'ı ve çevresini iade ettikleri zaman, Kıbrıs'ı İngiltere'nin tahliye edeceğini ve iade edeceğini taahhüt ediyor.

(Brest-Litovsk anlaşması ile Rusya, Kars, Ardahan, Sarıkamış, hattâ Batum'u bize iade etmişti. Lozan'da sulh masasına, **—rahmetli Karabekir'in ısrarına rağmen, Batum hariç...—** bu Türk toprakları elimizde olarak oturmuştuk. Lozan'da Kıbrıs için neden bugünkü tezimizi müdafaa etmedik? Tarih ve Coğrafya o gün başka bugün başka mı idi? Garbî Trakya başta olarak Balkanlarda o gün, üç milyon olan Türk'ün kaderini hangi pasif ve avâre milliyetçilik ölçüleriyle ele aldıysak, Kıbrıs Türklerini aynı görüş çerçevesinin içinde talihlerine terkettik. Tarih, büyük bir lûtuf olarak İsmet Paşa'ya, bu gaflet ve hatalarını tashih edebilmek için son bir fırsat lûtfetmiştir. Duamız, mâsum kanlarla yuğrulan hakikatleri artık görebilmiş olmasıdır.)

270.000 olan nüfusun yüzde yetmişi Türktü: Bugünkü hazin nisbetin rakamları elinizdedir. On iki Ada faciası, dünya yüzünde millî kurtuluşlar devrini açmış olan Türk İstiklâl Savaşının meşru haklarıyla nasıl bir tezad yarası olarak kanıyor, ortadadır. Tarih Size, Yunan Hükûmeti ile anlaşma masasına oturduğunuz zaman, kendi gerçeklerini unutma gafleti halinde acı çekeceğinizi, hayal kırıklığının ve aldanmanın mukadder olduğunu hatırlatır. Bugüne kadar yapılmış hatalara devam etmemek, sadece milletimizin hakları bakımından değil, tarihi masal saymamak intibahının da ardından gidilir yolu ve ananesi olacaktır: Kıbrıs'ın Türk - Rum bölgeleri olarak ikiye ayrılmasından ve mahallî millî idarelerin, müstakil devletlerin tarifine girecek ölçüler içinde tatbikinden gayrı gerçek çâreden başka hiçbir yolun devamlı, mes'ut ve mâkul neticeler vermiyeceğine kanîim. Böyle bir netice bizim için aynı zamanda, Bab-ı Âli metodlarını veraset tarikiyle almış ve benimsemiş olan Hariciyemiz için de, belki, bir intibah vesilesi olabilir.»

★ **ÜÇ SAFHA, ÜÇ İHTİMAL :**

Notlarımı şu üç ihtimale bağlamıştım:

«— Eğer, Yeşil Ada'nın Türk topraklarının başını denize sokarak, kırk mil ötesinden çıkmış devamı halinde olması tarih ve coğrafya hakikatını, Adanın 4 Haziran 1878 tarihli muahede ile İngiltere'ye hukuken EMANET edilmiş olması realitesiyle kucaklaştırarak, Hatay gibi, Türk vatanına iadesini temin edemezseniz, **fedakârlığın hududu,** ADANIN MUTLAK OLARAK İKİYE BÖLÜNMESİ ve ARADA, MİLLETLERARASI BİR TANPON BÖLGE KURULMASI **ile biter. Bu da mümkün olmazsa, İngiltereyi, Ada üzerindeki sömürge statükosunu devam ettirmiye razı etmek ve kısa zaman içinde, Türk nüfusu, Türk vakıflarının kesif olarak bulunduğu ve Ada'nın ziraata elverişli bölgesinde toplıyarak,** İKİ AYRI DEVLET **halinde, ikiye bölmeye eriştirmektir. Müstakil bir Kıbrıs devleti halinde, Türk halkının rahat edebileceğini düşünmek bedeli çok ağır tediye edilmesi mukadder hayâldir: ENOSİS** (ilhak), **bitmez tükenmez tazyiklere yol açacak ve ister istemez müdahale edeceğimiz hâdiselere sebebiyet verecektir.**

Bu arada şunu da arzetmek yerinde olur: Hâdiseler günün birinde, Türkiye halkına, ırkdaşlarının ve dindaşlarının azınlıkta yaşadıkları topraklarda, Onlara revâ görülen zulümlerle, bilhassa İstanbul'da, memleketin iktisadî varlığını sömürmiye devam eden, Patrikhane denilen fesad ocağının ilhamları altında daima çıbanbaşı olarak kalıp giden Lozan'ın gaflet hâtırası olan Rumluğu hatıra getirirse, devletin basiret ve intibah şuuru-

nun başaramadığı bir işi, fecî, daima şayan-ı red, iptidaî yollar ve vasıtalarla yapabilme mecburiyetini, bir millî galeyanın son müdafaası olarak telkin ederse hâl neye varır?

Şimdi müsaadenizle uzun mâruzatımı ÜÇ İHTİMALe bağlıyarak, bundan gayrı hal tarzının düşünülemiyeceği yolundaki kanaatimi teyit edeyim:

1) — Ada, Türk topraklarının devamıdır: Biz İngiltere'ye Kıbrıs'ı 1878 de EMANET etmiştik. İngiltere bugün, Akdeniz stratejisinin icabı Adayı terketmek istiyor. Sahibine iadesi gerekir. Fakat bizim, 1878 den bu yana, Ada'daki Türk halkını çekerek Rum çoğunluğuna imkân verme hatamız, ne o gün, ne bugün mevcut olmıyan MİLLÎ SİYASET zaafımız, Lozan'daki hata serisi içinde Kıbrıs'ın bize iadesi hakkını kaybettirmiştir.

2) — Asgarî hakkımız, Kıbrıs'ın Türk - Rum bölgeleri olarak ikiye ayrılmasıyla temin edilebilir. Bu taksimde, sadece nüfus değil, Türk kıyılarının emniyeti, tarihî haklar, sömürülmüş ve kaybolmuş Türk vakıflarının râyiç değeri gibi tâlî unsurlar göz önünde tutulacaktır. Nüfusun bölge içi iskânı, ya Birleşmiş Milletler, yahut bizzat İngiltere tarafından ifa edilmelidir. İki ayrı bölge halinde muhakkak bir tanpon mıntaka bulunmalı ve devletimiz, oradaki ırkdaşlarımızın hayat seviyesini ve refahını, yâr ve ağyâr önünde, millî onör dâvası olarak benimseyip, diğer misallerde olduğu gibi kendi kaderine terketmemelidir.

3) — Bu iki ihtimal gerçekleştirilemezse, İngiltere'nin Ada'dan ayrılmaması için elden gelen yapılmalı, başka bir hal tarzının sun'î, devamsız, yapmacık hal şekli karşısında, yakın istikbalin zorlıyacağı İngiliz müdahalesinin mecburiyeti, şimdiden kabul edilmelidir. Çünkü hâdiseler İngiltere'nin, Akdeniz siyasetini, Hind yolu dâvası ananesi içinde devam ettirdiğini ve Kıbrıs üzerindeki İngiliz ölçülerinin tamamen değersizlenmediğini, tam hükümranlık ve hâkimiyetimiz altında olmıyan ve üzerinde Türk yaşıyan topraklar için de en iyi kaderin, İngiliz idaresi olduğu gerçeğini göstermektedir.»

Bugün de, kanaatimin altına imzamı koyarım: Maalesef ortada, mâsum Türk kanı ile perçinlenmiş hâdiselerin acısını, bir ispat vesikası olarak kullanarak...

Kıbrıs'taki çok zengin Türk vakıflarının idaresi anlaşmasını yapmak üzere Mahmut Esat Efendi ile beraber Londra'ya giden Beyker Paşa

(Bir İngiliz şahsiyetinin, İngiltere merkezinde, Osmanlı haklarını müdafaası... Başında Osmanlı fes'i ile!)

★ **İKİNCİ SAFHA :**

Aradan bir yılı dolduran zaman geçmişti: Bu müddet içinde Kıbrıs meselesinin geçirdiği buhranlı safhalar, hepimizin malûmudur.

1955 yılının yine bir Kasım günü, Başvekil beni dâvet etti. İstanbul vilâyet makamında idi. Yanında, bana tanıttığı Kıbrıs'ın bugünkü Cumhurbaşkanı muavini Dr. Fazıl Küçük'le, temsil ettiği vazife Türk Cemaati Başkanlığı olarak hatırımda kalmış olan Faiz Kaymak, Fatin Rüştü Zorlu, Orgeneral Nurettin Baransel, Nuri Yamut, isimlerini hatırlayamadığım diğer iki General, Samed Ağaoğlu, Prof. Nihat Erim, Hariciyenin bazı erkânı vardı. Benim notlarım önünde idi.

Başvekil, Meselenin bir hülâsasını yaptı. Sözü zaman zaman, Dr. Fazıl Küçük'e ve rahmetli Fatin Rüştü Zorlu'ya bırakıyor, izahları onlara yaptırıyordu. Dinlediklerimden intibaım şu oldu: **Makarios, değişmez Bizans siyaseti ile ZAMAN KAZANIYOR**du... O, geçen zamanı, kendi lehine işletecek, biz, Bizans'ı (yâni Yunan'ı ve Rum'u ve millî politikalarını kilise içinde yuğurmuş olan bütün Ortodoks âlemini, hattâ bu atavizmin içinde

Suçluyu «Tarih Mahkemesi»ne çıkarabilmek!

Türklüğün başına gelenlerin suçlusu değil, suçlular'ı vardır, ve bunlar, bir devirde değil, devirlerde yaşamışlardır.

Ne Kıbrıs Türklüğünün, ne Batı-Trakya Türklüğünün, ne Bosna-Hersek Türklüğünün, ne Bulgaristan veya Rumanya Türklüğünün, hattâ ne Kırım ve Ana-Vatan Türklüğünün, ne Kerkük, Azerbaycan, Kafkas Türklüğünün, kısacası, kıt'alar üzerindeki yaygın Türklüğün hiç birisinin kaderine ve bugününe neden hayret etmeli, neden şaşmalı... Hepsini hepimiz istedik, böyle olması için büyük gerçeklere göz kapadık.

İç sebebler vardır, dış sebebler vardır. Bunların tarih mahkemesi önünde kesin, fakat o nisbette çetin muhasebesi yapılmadıkça, bu felâket, devam edecek ve günün birinde, dünya yüzünde tek müstakil Türk devleti olarak kalan, biz, Batı Türklerinin son müstakil kalesi Türkiye Cumhuriyeti'nin önüne dikilecektir. Çünkü bu gerçek, yürüdüğümüz yolun sonudur.

Daha öncesine gitmeden, Balkan Harbinden günümüze kadar geçen elli iki yıl içinde —Cumhuriyet devri dahil..— gafletler ve kayıtsızlıkların açık, samimî, yürekten bir muhasebesini yapma zamanı gelmiştir. Rüzgâr ekenin fırtına biçmesine neden şaşmalı? Bir sabun köpüğü ömrü ve hükmü içinde kabaran duyguların fâniliğine alışmış olan sistemli, ne yaptığını ve yapacağını bilen, programlı, hazırlıkla yetişmiş ve yetiştirilmekte olan tarihî düşmanlarımız, Türklüğün son varlığını içinden dışından yemiye ve bitirmiye çalışmaktadırlar.

Elinizdeki mecmuanın Mart ayında çıkacak ikinci sayısının bir bölümünü, devam halindeki bu acı kaderin safhalarını tarihin önüne çıkarmıya ayıracağım. Çoğu, devrini tamamlamış gerçek suçluya: «— Ayağa kalk!..» diyebilmek neye yarar? Tarihî hata, affı olmıyan sert hükümdür ve çileyi millet çeker. Fakat tek teselli tarafı ibret alabilmededir.

Bilmem ki... İNŞALLAH diyebilir miyiz?

****

olan Slav Moskofculuğunu...) anlıyamamış olmanın gaflet ve saffeti içinde avunacaktık.

Bu izahlar bittiği zaman, Başvekil, sözü bana verdi. Nasıl bir ruh hâleti içinde olduğunu kavrıyabildiğimi rahatça söyliyeceğim: Tarihle uğraşan, fakat bu emeğini, siyasetin hiçbir nimetine ve tâvizine uzatmadığına o günlerde inandığı, devlet kapısı ile hiçbir maddî mânevî münasebeti olmıyan mütevazı bir fikir adamının **meslek fetvası**'nı istiyor gibi idi. Bu duygusuna tam bir saygı içinde, ilk notlarımda savunduğum tezi izah ettim. Burada onları tekrarlamak uzun sürer ve kaybedilmiş bir fırsatın mersiyesi olur. Tekrarladığım gerçek, iki cümle halinde şuydu:

«— Kıbrıs'ı tamamen alamayız: Bu, son yüzyılın hatalarının bize mirasıdır. Fakat Kıbrıs'ı taksim edebiliriz. Ada'nın nüfus mübadelesini, milletlerarası bir kombinezonla başarabiliriz. Talî mahiyette çok çetin problemler olduğu muhakkaktır. Fakat, taksim formülü'nün kabulü ile, **bu meseleler ister istemez hal yoluna girer. Bundan gayrı bütün hal tarzları mevsimliktir, hayal kırıklıklarına gebedir ve mâsum Kıbrıs Türklüğünün aleyhinedir: On İki Adayı, Garbî Trakya'yı, hattâ şu Pityon tezadını lûtfen hatırlayınız!»**

Ben ayrılırken, rahmetli Başvekil beni, uğurlama nezaketini gösterdi. Bir ân yalnız kaldığımız zaman dedi ki:

«— Aslında tamamen sizin gibi düşünüyorum: Kıbrıs'ı taksimden başka radikal ve milletimizin hayrına bir yol olmadığına ben de kanaat getiriyorum. Fakat çâresizlikler içindeyim. Uğraşacağım ve yenmiye çalışacağım.»

★ **... VE, BUGÜN :**

Bu mevzu üzerinde Başvekil beni bir daha dâvet etmedi: Olup bitenleri, sadece bir millet ferdi olarak takip ve meşgul olduğum tarih ilminin tecellileri içinde takip ettikçe, bu olup bitenlerin hiçbir safhasını yadırgamadım ve yadırgamıyorum: Hiç bir tezahür, bende sürpriz tesiri yapmıyor.

Yeşil Ada'nın **TÜRK** ve **RUM** olarak ikiye bölünmesini, maddî mânevî bütün unsurların tabiî ve âdil neticesi olarak benim-

Tarih ve Şahsiyetler:

Âli Beyin iğneleri

Klişesini karşıda gördüğümüz Âli Bey, Tanzimat devrinin değeri bilinmemiş kalem sahiblerindendi. 1844 de doğdu, 1899 da 55 yaşında öldü. İlk mizah dergimiz olan Diyojen'de, Namık Kemal'le beraber çalıştı. Kelimelere, mizah anlamıyla ilk lûgatı yapan Âli Beydir. Eserini, Sultan Hamid sansüründen korkarak dostu Ali Muzaffer Beye vermiş, o da, arkadaşının ölümünden bir yıl sonra, 1900 de Kahire'de bastırmıştı. Pek nâdir olan ve Âli Beyin «Lehcet-ül Hakayik = Gerçek Sözler» adını verdiği bu minicik kitabdan fışkıran zekâ, bugün de, kullandığımız kelimelerin asıl mânalarını ne güzel ortaya koyuyor: Bildiğimiz halde, çoğu zaman, açıklamıya cesaret edemediğimiz mânaları..

Âli Bey, 3 Şubat 1899 da ölmüştü. Geliniz, ölümünün 65 inci yıldönümünde, zekâsını takdirle anarak, gerçek sözlerinden bazılarına göz atalım:

İnşallah — **Red cevabı,**

Aferin — **Ucuz ihsan,**

Barbar — **Barutu icad etmiyenler,**

Tarih — **Züğürtledikçe eski defterleri karıştırmak,**

Cesaret — **Korktuğunu belli etmemek,**

Cüce — **Büyük adamların yakından görünüşü,**

Dostluk — **Fırtınalı havada içi dışına dönen şemsiye,**

Rüşvet — **Hizmet mukabili hediye,**

Saçma — **Daima karşımızdakinin fikri,**

Hırsızlık — **Ekmek mi? Vay utanmaz herif!. Milyon mu? Aşk olsun!**

Tecrübe — **Sonbahar çiçeği,**

Âlim — **Birşey bilmediğini bilen.**

İlim — **Açlıktan ne haber?**

İnsan ömrü — **Dönüş bileti satılmıyan yolculuk.**

Moda — **Maymunların Tanrısı,**

Falcı — **İstediğimizi söyliyen,**

Vahşi — **Yalnız kendi düşmanını yiyen masum.**

Melek — **Yer yüzünde gördüğümüz bütün cennetten kovulanlar,**

Mahkeme — **Adalet mutfağı... Teşekkür ederim, karnım tok!**

* * *

Âli Bey unutuldu... Fakat kelimelere bulduğu gerçek mânalar, yüz yıla yakın, hâlâ bugün söylenmiş gibi... Bir tek farkla: Onları, böylecesine zarif ve iğneli sıralıyacak Âli Beyler yok!..

---

sediğini söyliyen Başvekil'i, Zürih ve Londra anlaşmalarına zorlıyan hakikî sebepler ne idi, bilmiyorum.

Şimdi bunları neden Sizlerin huzurunuza çıkarıyorum? Suali müsaadenizle cevaplandırayım: Türk Milletinin kaderinde, **değişmez ve ebedî gerçekler** vardır: Yunanlılık (**Rumluk - Bizanscılık megalo ideası**), Moskofculuk (**taşıdığı rejim adı ne olursa olsun, Deli Petro'nun vasiyeti ve Türk - Slav çekişmesi**), Yahudilik (**Beynelmilel Siyonizm, Masonluk, ahd-ı atîk'in** mev'ut topraklar vaadını, **çağ telâkkileri içinde demir-kömür'ün beraber bulunduğu biricik Yakın-Doğu ülkesi olan bugünkü Türkiye Cumhuriyeti üzerinde Yahudî iktisadî hâkimiyeti gizli mücadelesi**), tesirleri tarafsız ve tarihî determinizm içinde aranılıp bulunmadıkça, hiçbir temel dâvâ, huzur ve emniyet getirecek şekilde neticelendirilemez.

Böyle bir gerçeği cesaretle kucaklamak gün geçtikçe hayâl olduğuna göre, dua ederim, hâdiseler, bu satırların iddiasız sahibini tekzib etsin: Bütün kalbimle dua ederim...

Dede Evlerinin İftar Sofrası

TARİH KONUŞUYOR'un ilk sayısı, Hicrî 1383 (kullandığımız yılla 1964) **ramazan ayına rastladı. Eski Ramazanlar, Birinci Dünya Harbi öncesine erişebilmiş olanların hâyâlinde, tatlı bir hasrettir. Ölümünden bir kaç ay önce ziyaret ettiğim üstad Rüşen Eşref, eski harflerle çıkmış olan «Diyorlar ki» eserini, ikinci baskı için düşünürken şöyle demişti:**

«— Meselâ, o benim hasretiyle gönlümün yanıp tutuştuğu eski iftar sofrası yazısını bugünkü nesilde kime anlatacağım?»

Hem O'nun ruhunu şâdetmek, hem de, dedelerimizin evlerinin iftar sofrasını, üstad kaleminden anlatan satırları arasında bulabilmek! Çok uzak da değil: Nihayet, altmış sene öncesi...

Onların gözünde Ramazan'ın ne büyük mânası vardı!.. Ona **«— Onbir ayın Sultanı»** derlerdi. Ramazan ufuklardan Müslüman evlerine ruh ve ağız tadı getiren ahret âleminden gelmiş bir yolcu gibi doğardı. Yolu öylecene gözlenirdi. Biz çocuklar Lohusa şekerlerini nasıl yeni doğan çocuk getirdi sanırsak, onlar da ülkeye, ibadethânesinden kahvehânesine, sokağından sofrasına kadar, Ramazan'ın bolluk, merhamet, neş'e, zenginlik dağıttığına inanırlardı. Ramazan içimizde kaldığı müddetçe büyüğümüzü, küçüğümüzü, şevklendirir, uslulaştırır, ruhlara, gözlere imân ışığı işliyerek çekilirdi.

Bugünse içinde, yabancı turistlerin saygısız dolaştığı boş bir mâbede döndü.

★ ÇOCUKLUĞUMUN İFTAR SOFRASI :

Örtüsü eski Ramazan süslerine çekilmiş bir kefen gibi duran bugünün sofrasına baktıkça, hep çocukluğumdaki iftarlar hatırıma gelir:

En büyüğümüzden en küçüğümüze kadar on, on iki kişi, sabırsızlığımızı duaların kerametiyle gidererek iftar topunun atılışını nasıl dindâr ve hürmetkâr beklerdik!.. Bembeyaz baş örtüleri içinde kadınların oruçdan sararmış yüzleri bir nevi şefkatle ruhânileşirdi. Gözlerini yanıbaşlarındaki saatten ayırmıyan erkekler, ufak bir sandalya gıcırtısından bile huysuzlanırlardı.

Ah, o iftar sofralarının güzelliği!.. Çini tabaklar içinde bir çok çiçek gibi renk renk duran reçelleriyle, etrafını birer hilâl gibi alan kokulu yarım simitleriyle âdetâ bahçe göbeklerini andırırlardı. Çorbaların biberli buğusu, kıymalı yumurtaların nefis kokusu odayı iştiha çoğaltan bir havaya bürürdü. Mermer musluğun yanındaki kayık tabaklarında kabaran dolgun güllâçları kar toplarına benzetirdim. Bakır maşrabalarla billûr sürahilere yavaş yavaş boşaltılan sular, içimizdeki hararete âdeta ince bir serinlik çizerdi.

Hâlâ beklenen top atılmazdı. O bekleme anlarında bazen ezgin, bazen tîz ses veren uzak yakın kapı tokmakları, kaba şiveli dilencilerin nakaratıydı. Hâlâ hatırımdadır: Bunlar, buğulu beyinlerde garib bir acıma ve rengi belirsiz merhamet uyandırırdı. Kızmak, kimsenin aklına gelmezdi.

Top patlar patlamaz, bütün sofradan bir besmele fısıltısı havalanırdı. Bana en çok o ân tesir ederdi. Reçeller simitlere dolanarak, çukur tabaklarda çorbaların dumanı tüterek, billûr bardaklardan sular âdeta bir hasretli öpülür gibi içilerek sessiz sedasız ye-

GÜNAHSIZLIK HASRET

Yukarıdaki klişedeki nefis yazı, on dördüncü yüzyılın büyük yazı üstadlarından Ahmet Rıfat Efendinindir. «Dahilek Ya Resul-Allah» yalvarışı ile, Peygamberimize sığınıyor. Neden? Bilerek bilmiyerek işlenmiş günahlardan korunabilmek gönül ihtiyacıyla... Katoliklerdeki «Papazın önünde günah çıkarma» inancı, Müslümanlıkda, Allah ile kul arasında, bir yabancının karışmadığı ruh ve ahlâk muhasebesi idi. Cenabı Hakkın her yerde hazır ve nâzır olması imânı, gayrının zararına, gelenekler dışına, fazilet, kanun, ahlâk sınırları ötesinde işlenecek suçlara karşı en yüce ve aşılmaz kalkandı. Bu topraklar, yüzyıllarca, bu duygu içinde günahlardan arındı ve uzakta kaldı. Her Türk - Müslüman evinde, duvarları ziynetlendiren bu usta yazılar, sadece güzel sanatlar zevkini değil, sevaba yönelen bedenlerin de dayanağı idi.

mek yerdik. Sofranın üstünden ancak tiryâkî erkeklerin sigara dumanları sıyrılınca konuşma başlardı. Kimi önünden geçerken imrenip aldığı ekmek ayvasını getirir, kimi elceğiziyle yaptığı limonatayı iştahasını tıkıyacak kadar çok ve çabuk içerdi. Falân camide mukabelecinin sesinden, falân vaızın sertliğinden, o gece gidilecek misafirlikten lezzetle bahsedilirdi.

Yemek sonlarına doğru bizim sokakdan çok zaman Eyub işi küçük davullarını çala çala bir iki çocuk geçerdi. Ahmediye semtindeki Karagöz **«Kanlı Kavağı»** oynıyacağı geceyi onlardan öğrenmiştik. Çocuklardan birisi, öbürüne:

«— Ben çeyreği kopardım. Gece gidiyorum. Sen geliyor musun?» diye sorunca bizim yüreğimiz, acaba bizi de bırakırlar mı ümidiyle hoplamış, fakat ikincisi dik sesiyle:

«— Halim Ağabeyim beni bırakmıyor. Biz, Selimiye camiine teravih namazına gidecekmişiz..» cevabını duyunca, ümidimiz kararıvermiş, Hanımninemiz de bu cevab üzerine:

«— Aferin şu Halime!.. Namazında, niyazında delikanlı.. Allah tuttuğu işi kolay getirsin. Karagöz de her gece çocukların nesine imiş? İbadet de, kötülük de küçük yaşda öğrenilir!» hükmünü verince, Dedem gözlerini aça aça:

«— Ne Karagözü? Öyle şeyi aklımızdan çıkarın Küçük Beyler!..» diye kesip atmış, orucun sersemliği asıl o vakit başımıza vurmuştu. Vezir parmaklarının doyulmaz tadının bile yavanlaştığı olurdu.

★ DAVULCUNUN SESİ :

On beşinci gece, davulların mânilerle kapıların önünden geçit yaptığı sayılı gündü. Davullar, toplar, kandillerle karşılanan Ramazan, davullar, toplar, kandillerle yürütülür, yine öylece uğurlanırdı. Ağbanî sarıklı, poturlu bekçi kapılara yaklaşır, sopasını taşa vurur, dikkatleri kendisine çeker, ve mânici başlardı:

Besmeleyle çıktım yola,
Selâm verdim sağa sola,
A benim devletlû Beyim,
Vakt-ı şerif hayır ola,

ve, ahenkli **dambırdadan dan, dambırdadan dan, dambırdadan dan, dambırdadan dan'lar**, geceye ne heyecanlı bir telâş verirdi. Çocuklar yemekten bir ân evvel sıvışmak isterlerdi. Kafesler sürülür, mânicinin yolu beklenirdi.

Onu da Tarihin bağrına vererek...

Küçük bir haber: Rumen hükûmeti, Bükreş Tıb Fakültesi şeref holündeki, Türk doktoru İbrahim Temo (Demir) in büstünü kaldırmış. Bu büst, 1935 senesinde, Hariciye Vekilimiz Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın da şeref misafiri olarak bulunduğu parlak bir törenle bizzat Kral Karol tarafından yerine konulmuştu.

Dr. İbrahim Temo kimdir?

1865 de İsturga kasabasında doğan bu Türk, İstanbul Askerî Tıbbiyesinde okurken, dört arkadaşıyla beraber, İttihad ve Terakki'yi kurdu, yakalandı, 1895 de Romanyaya kaçtı. Göz hekimliği üzerine ihtisas yaptı. Bir taraftan Meşrutiyet inkılâbı için çalışırken, tıb'ın dahiliye ve kadın hastalıkları kollarında Paris ve Londra'da bilgisini tamamladı. Açık bir Türkçe ile yirmiye yakın hekimlik eseri çıkardı. Başkaları, ihtilâl beyannameleri dağıtırken, O, cehalet ve hastalık içinde kıvranan memleketine bunları dağıttı. Bütün kazancını bu yolda cömertce harcadı.

1908 Meşrutiyet inkılâbından sonra vatana döndü: Baktı ki, Yıldız Sarayı kadrosu yerine, hâkim kuvvetlerin siyasî kadroları memleketin kaderini eline alıyor, halkı politika hayatının içine vermek, ve siyaseti bir macera olmaktan kurtarabilmek için, Osmanlı Demokrat Fırkasını **kurdu: Sene 1909.. Yâni, elli beş yıl önce.**

Halkı siyaset sahasında yetiştirmeye kalkışmak, hoşa gitmez: Vaktiyle dört arkadaşıyla birlikte kurduğu İttihad ve Terakki'nin yeni lider'leri **O'nu hoş görmediler: Osmanlı ülkesinde ilk Demokrat Parti'nin kurucusu, Romanya'ya yerleşti, oradaki Türklerin lideri oldu, 1920 de Rumen Parlâmentosunda âyân âzası oldu, 1936 Balkan Tıb Kongresinde Romanya'yı temsil ederek İstanbul'a geldiği zaman kendisiyle konuşmuştum: Bu garib ve acı kadere ağlamamak için tebessüm etmiye çalışıyordu. O günlerde Türkiye'de** «tek parti hâkimiyeti» **vardı. Dedi ki:**

«— Bir dünya zarureti olarak bir gün çok partili sisteme gireceksiniz. Amma bu yolu, memleketin başında olanların vatanperverliği ve istikbali görebilmeleri değil de, cihan hâdiseleri zorlıyacak.. Ki bu zorla giriş, hiç de saadet getirmiyecek. Ben 1909 da, **Demokrat Parti**'yi kurduğum zaman bütün emelim, halkı siyasî hayatın potasında pişirmekti. Her şey olduğu yerde duruyor...»

Dr. İbrahim Demir'i biz unutmuştuk: Rumenler O'nun adına bir büst yaptırabilmek kadirbilirliğini gösterdiler. Bugünkü kızıl peyki hükûmet, onu da çok görmüş. ziyan yok... Adı gibi, büstü de tarih'in bağrına emanet edelim: Elbette bir gün bu memlekette de, riyasız ve tertemiz emeklerin minnetle hatırlanacağı günler gelecek...

Bize geldik, size geldik,
İnci, mercan dize geldik,
Başlar tâcı iki gözüm,
Arz eyledik, Size geldik,

Mânici, verilen bahşişin cömertliğine yürekten inanmıştı:

Pencereler açılıyor,
Çil paralar saçılıyor,
Bahşişim aldım bergüzâr,
A Paşam eylemem inkâr,
Veren eller dert görmesin,
Allah bereketler versin...

Bu bereket, yaşanılan devrin saadeti idi ve kabul edilmiş duanın şükranıydı.

HER AY : Okuyacağınız bir TARİH kitabı :

Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası

Rahmetli Abdurrahman Şeref Bey Hocamız, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası'nın birinci sayısının baş yazısında, Osmanlı İmparatorluğunun tarihini yazacak olanların kadersizliğine âdeta ağlar: Kim, neyi, nerede bulabileceği çâresizliğinin acısını çekmiş olan son vak'anüvisin bu hicranı, Cumhuriyet devrine de intikal edecekti: Eğer bu sahifede takdime çalışacağım çapta emekler olmasa idi!..

* * *

Eser, Bayazıt Devlet Kütüphanesi Müdürü Muzaffer Gökman'ındır ve şu adı taşımaktadır: ATATÜRK ve DEVRİMLERİ TARİHİ BİBLİYOGRAFYASI..

Büyük boy 426 sahife olan eserin muhtevâsını, taşıdığı isimle tam olarak ifade edelemediğini rahatça söyliyebiliriz: Kitab, Atatürk ve devrimleri tarihi bibliyografyasını hacmı içine alırken, mücerred bu konularla bağlı ve sınırlı kalmamış, kronolojik hududunun sadakatı içinde, ele aldığı mevzulara vasıtalı ve vasıtasız girebilen bütün fikir, yazı, eser, vesika, söz, fealiyetini, gerçekten hayranlık telkin eden titizlikle derlemiş, toplamış, sınıflandırmış, kümeleştirmiş, adlandırmıştır ve birbiriyle olan münasebetleri içinde sadece kronolojik değil, görüş ve düşünce, tez-antitez-sentez tasniflerine de tâbi tutmuştur. Bu emek ancak, kitabın iç yapısını, kütübhaneciliği «müstakil ilim» olarak bilebilen ve kafasını —kadim tâbiriyle..— kitâbiyatın ka'rı bî pâyânına lâyık hâle getirebilmiş kıymetin himmeti olabilirdi...

★ İLİM ve POLİTİKA :

Bu cidden sahasında mükemmel ve eşsiz eserin, diğer bir hususiyetine de işaret etmek gerekir: Kitab, Millî Mücadele ve Atatürk devrinin, günümüze kadarki safhasında bütün karşı fikirleri, Bibliyografik tasniflerin topyekûn tümü içinde verebilen «Tek Eser» dir...

Kitaba, sadece Atatürk'ün ve Devrimlerinin savunmasını, izahını, çeşitli yönlerden müdafaasını yapan eserler alınmamıştır: Atatürk'e ve devrimlerine karşı ileri sürülmüş fikirleri sahifelerinde veren eserler de alınmıştır: Üstelik hepsi, kitabiyât'ı meslek olarak seçmiş ve bilgisini, mesleğinin metod, sistem ve çağın düzeyi içinde değerlendirmiş yetkili bir uzmanın vukufu içinde tasnif edilmiştir. Öylece ki, kitabın ismi, muharririnin ismi, kitabın mevzuundan herhangi biri malûm olduğu zaman, veya, kimin ne yazabileceği tahmin edildiği zaman dahi, sayın Muzaffer Gökman'ın yığın yığın kitapları böylece

Eserin hazırlayıcısı, sayın Muzaffer Gökman.
(Binlerce kitabı meçhullerden kurtarma himmetinin yorulmaz emekçisi.)

sinc bir lâboratuvar tahlilinden geçirmiş eseri: «— İşte burada...» işaretiyle önünüze koymaktadır. Bu koyuşda, hassas bir rontgen cihazının teşhis isabeti de var.

★ ÇETİN BİR YOL :

Eserin, kendi sahasında çetin bir yol'un da başlangıcı olduğu tereddütsüz söylenebilir: Bundan sonraki bibliyografyalarda, bu çapta bir bilgi ve titizlik, elbette ki, benzerlerinde de aynı vasfı aramağa imkân ve mecburi getirecektir: Eserin, sahifelerine aldığı kitabların hangi hâdiselerin etkisi, daha doğrusu mahsulü olduğunu anlatan «kronoloji»ler, ayrı dönem'ler olan her fasıl başında yer alıyor. Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar gerek şahsî hayatında, gerek millî varlıkta kendisini hissettirmiş olaylar, müstakil birer ünite olarak mutalâa edilmiş. Öylece ki, bu tasnifin dikkatle takibinde, vak'aları ve neticeleri de bulabiliyoruz.

Millî Eğitim Basımevinin dikkatli baskısı, mazrûf'a lâyık bir zarf olmuştur: Fiatı 10 liradır.

Eserin hazırlayıcısı, basit bir tebrikin çok üstünde takdir duygularının hak sahibidir.

LÛGATÇE

Her sayı, yazılarda geçen Osmanlıca kelime ve tarihî tâbirlerin, bugünkü dilimiz içinde karşılıklarını sunacağız. Hepsi, malûmunuz olmakla beraber, hafızalarınızı, devrini tamamlamış tâbirlerle değil de hâdiselerin ibreti üzerinde toplamak istedik.

An'ane: Gelenek.
Atavizm: İrsiyet.
Ahd-i âtik: Beni İsrail'in ilk inançları.
Âli: Yüksek.
Âti: Gelecek zaman.
Alem: Sancak, bayrak.
Ağa: Tanzimattan önce, devletin yüce makamlarının sahibi: Yeniçeri Ağası «seraskerlik» anlamına idi.
Başmâbeynci: Saray teşrifatının en büyük makamı.
Cariye: Harp neticesinde esir edilen veya para ile satın alınan kız ve kadın.
Domünyon: Para ve savunma işlerinden gayrı mahallî muhtarlığı olan idare.
Divan-ı Hümâyun: Sadrıazam (Başvekil) in reisliği altındaki devlet büyükleri Meclisi.
Enderun: Saray, Mâbeyn karşılığı olarak kullanılan tâbir.
Esvabçıbaşı: Padişaha mahsus giyim işleriyle uğraşan kişi.
Esman: Bedel, değer.
Etnik-i Eterya: Yunan isyanını hazırlayan gizli Rum cemiyeti.
Feyz-i Hudâ: Tanrı bereketi.
Giyotin: Fransa'da, Büyük Devrimden sonra insan başı kesmek için kullanılan bıçak.
İltisak: Bitişiklik.
İsrafil'in sûr'u: İnançlara göre kıyametten sonra dünyanın yeniden yaratılışı için Melek İsrafil'in nefesi.
İstişare: Danışma.
İstikraz: Borç alma.
İsticar: Kiralama.
İhsan: Bağışlama.
İttiham: Suçlama.
İstimbot: Çekme kuvveti fazla buharlı küçük tekne.
Hanedan: Kapısı açık, ikramcı, asîl, soyuscpu yüksek.
Hızr-ı Nebî: Koruyucu melek.
Hünkâr: Padişahlar için kullanılan tâbir.
Hakan: Devletbaşı, Han, Padişah.
Haşmetlû: Kudret, kuvvet, haşmet sahibi.
Hidiv: Bilhassa Mısır için Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve oğullarına verilen Padişah naibliği.
Hilâfet: İslâmiyetin din bakımından Peygamberimizin vekâleti.
Halife: Dinî anlamda Peygamberin vekili.
Hind Hilâfet Komitesi: 1875 de Hindistanda kurulan din meclisi.
Kafilesâr: Önde giden.
Kaptan Paşa: Denizişleri Bakanı, Bahriye vekili.
Kavas: Erkek odacı, elçiliklerde yerli hademe, postacı.
Kapı Kethüdası: Valilerle Sancak Beylerinin ve Patrikhanenin resmî işlerini takip eden kimseler.
Karbonari Cemiyeti: İtalya'da kurulan ve İtalya'nın istiklâline çalışan gizli anarşist topluluğu.
Maiyet-i şâhane: Padişahın şahsî ve resmî hizmetlerini görenler.
Müterakim: Birikmiş.
Murahhas: Delege.
Müşir: Mareşal.
Memalik-i şâhane: Yurdun tümünün Padişaha ait olduğu yolundaki deyim.
Muvacehe: Karşılaştırma, yüzleştirme.
Mestur: Örtülü, gizli, kapalı.
Müttehim: Suçlandırılan.
Münaferet: Nefret, kincilik.
Mubah: Günah olmıyan.
Müdahene: Dalkavukluk.
Niyaz: Yakarış, yalvarma.
Nakkare: Davulun küçüğü, darbuka.
Nay-ı Türkî: Mehterlerdeki Nay.
Ozan: Şair, daha çok millî ve halk şiirleri şairi.
Patrikhane: İstanbul'un fethinden sonra Ortodoksluğun din işlerinin merkezi.
Pityon tezadı: Sınırlarımız içinde Yunanlılara ait istasyon garabeti.
Risale: Belirli bir konu üzerinde yayın, dergi.
Radikal: Kökten, cezri.
Raşe: Titreyiş, titreme.
Sedom ve Gamore: Günahlarından ötürü yok olmuş bir kavim.
Sadaret: Başbakanlık.
Serdar-ı Ekrem: Padişah adına orduyu idare eden kumandan. Harbde padişahın askerî vekili.
Suhulet: Kolaylık.
Sukut: Düşme.
Salhane: Hayvan kesilen yer.
Şehzade: Padişah sülâlesinden erkek çocuklar.
Şeyhülislâm: İslâmiyette en büyük resmî din makamının sahibi.
Taşnaksutyun: Ermenî ayrılış hareketini idare eden ihtilâl cemiyetlerinden birisi.
Tenezzül: Düşüş, aşağılık.
Tâlik: Geri bırakma.
Tarihî Determinizm: Hâdiselerin tarihle ilgili sonuçlar vermesi.
Teşrifat: Tören, merasim.
Tâzim: Saygı.
Vakıf: Müslüman hayır işlerini teşkil eden büyük müessese.
Veliahd: Tahta, saltanat makamına geçecek kişi.
Vezir: Sivil memurluk hayatında paşalık rütbesi.
Vekar: Ciddîlik, ağırbaşlılık.
Yaver-i Ekrem: Padişahın yâverliği rütbesi. Tanzimattan sonra, Mâbeyn Müşirliği ile birlikte kabul edilen, Saray kadrosunun en yüce askerlik makamı.

Tarihe ışık tutacak eserler :

Trablus - Garb'de Bir Avuç Kahraman

(1911 - 1912 de İtalyanların beklenilmiyen istilâsı karşısında, hükûmetin âciz ve çâresizliğine karşı ayaklanan bir avuç kahramanın şan ve yiğitlik destanı.)

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN SON AKRABASI FUAD BULCA'NIN BÂKİR HÂTIRALARI İLE.

İkinci Meşrutiyetin ilk günleri ☆ Politika didişmeleri içinde kaybolan memleket dâvâları ☆ Sinsi ve hain bir saldırış ★ Çâresizler ve «HAYIR!..» diyenler ☆ Enver, Mustafa Kemal, Eşref, Ali Fethi, Nuri, Fuad, Süleyman Askerî ve bir kaç isim ☆ Merak ve ibret dolu maceralar ★ İstanbuldakiler ve oradakiler ☆ Dünyanın gözü, bu bir avuç Türk kahramanına hayret ve takdirle dönüyor ☆ Kıyıda sıkışıp kalan o koskoca donanma... ★ Zaferin eteğinden tutulmuşken... ★ Sünnûsiler ve dönüş.

Yakın tarihin çok meraklı, vatanın öz bir parçasının kaderini çizen hâdiseler, şimdiye kadar neşredilmemiş vesika ve fotoğraflarla bu kitabın içindedir.

Hiç bir kitapçıda bulunmaz. Posta ödemeli gönderilir. 320 sahife, pantazot cildli 12,5 liradır. İsteme adresi:

Tarih Yayınları, Posta Kutusu: 167 - İstanbul.

Mühim not : Satış bedeli 12,5 lira olan eser, TARİH KONUŞUYOR aboneleri için tenzilâtı ile ON liradır. Elde mahdut sayı kalmıştır. Acele ediniz.

Cemal Kutay

TÜRKİYE İSTİKLÂL VE HÜRRİYET MÜCADELELERİ TARİHİ

★ — **İkinci Sultan Hamid'den, Atatürk'ün ölümüne kadar geçen 63 seneyi 6400 sahifede veren büyük eser.**

★ — Her biri 600 er sahifelik dokuz ve fihristiyle beraber 1000 sahifelik sonuncu cildle ON CİLD içinde, son yüz yılın en hacımlı millî tarihi.

★ — **1957 senesi martında münhasıran hususî abonelerine, iki ayda bir cild gönderilmek üzere, 1961 senesi ocak ayında, hiç bir kitapçı ve bâyie verilmeden tamamlanabilmiş eserin, ikinci kısmının elde kalan son koleksiyon serisi.**

★ — 600 sahifelik cildler, yeşil pantazot cildli olarak yirmi, bin sahifelik sonuncu cild, kırk liradır.

★ — **On cildin yekûn bedeli 220 liradır. Eser hazırdır. Ödemeli olarak birden gönderileceği gibi, bir kaç kısımda da gönderilebilir.**

★ — Eserin muhtevası ve hususiyetlerini izah eden broşür isteyiniz.

İmparatorluk, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde yazılmış en büyük millî tarih

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : I SAYI : I ŞUBAT 1964 FİATI : 250 Kr

Cemal Kutay

TAKDİM EDER :

Atatürk'ün Çankaya'ya gömülmesine kimler mani olmuşlardı ?

Sadrıâzam Sait Halim Paşayı kimler öldürdü ?

Selimiye Kışlasının unutulmaz misafiri: LÂMBALI KADIN

Halife Abdülmecit Efendiye İngiliz ve Fransızların gizli teklifleri

Patrik Grigoryos'un Çar Aleksandr'a tavsiyesi : **"Türkleri mahvetmenin tek yolu, ahlâk ve maneviyatlarını yıkmaktır."**

Kıbrıs dâvâsı, Adnan Menderes, ve ilk günler

Ve, 30 mevzu

Açık Haberleşme

İzin verirseniz, sizlerden gelen bir mutluluğumun şükranını ileteyim: Ben, kadirbilir okurlarımdan çok mektup alan bahtiyâr kalem sahiplerinden birisiyim. Bu sebeple esirgenmemiş ilgileri, Açık Haberleşme sütunlarında cevaplandırmıya çalışırım. Aşağıdaki cevaplar, Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi'ni neşrettiğim 1957 - 1961 seneleri içinde gelmiş, fakat eserin yirmi cildde tamamlanması dolayısıyla cevabı gecikmiş, mektublardan, alınış tarihine göre tasnifin önünde olanlarına aittir.

Cevaplar, yer imkânı nispetinde devam edecektir.

Sayın İlyas Meserretçi — İzmir.

Ahretlik, eski İslâm ailelerinin, sevab ve bilhassa ölümden sonraki inanılmış ölümsüz hayat devri içinde, şefaat ve yakarma ümidi olarak alınmış, bakılmış, yetiştirilmiş kimsesiz çocuklara verilen addır. Ki, bugünkü medenî kanun anlamına göre «mânevî evlât» olarak da ifadelenebilir. Gerçek Türk-Müslüman evlerinde Ahretlik'ler, evin öz evlâtları kadar sevgi ve ilgi görürlerdi. En çok Rumelinde, pek yakın ve güvenilir dostlara «Ahretlik» denilmesi de bu inancın tipik belirtisidir. Sevgilerim.

Sayın Berrin Aktunç — Gaziantep.

Çocuğunuz şimdi, Tanrı uzun ömürler versin, iki yaşını aşmıştır amma, benden istediğiniz Türk adını bir yenisi için ileteyim: İstediğiniz anlamı Türk Öz Adlarında ifade eden, Kız olursa Begümşen, erkek olursa Akyol'dur. Adlarına uygun yaşama dualarım.

Sayın Nuri Sarımahmudoğlu — Ünye.

(Bursa çekmesi) bir kumaşın adıdır: Eskiden Bursa, bilhassa ipek kumaşçılığında dünyanın en önde şehirlerinden birisi idi. On Dördüncü Lui devrinde Fransız sarayına, hususî fermanla gönderilen Bursa Bürümcükleri, Kadifeleri ve Çatma'ları, Paris'te Türk Modası ve Türk Kumaşları devrini açmıştı. (Bursa çekmesi) nin bir çizgisi ipek, bir çizgisi ipeğin renginin aksi olan iplikle yapılan pek zarif yollu yollu dokunmuş kumaştı. Sevgilerim.

Sayın Hakkı Gürbüz — Çaycuma.

Bağdat ve Revan Köşkleri, Topkapı sarayı çevresinde, bu iki zaferin hâtırası olarak Dördüncü Sultan Murat tarafından yaptırılmıştır. Bilhassa Bağdad köşkünün mimarisi pek zariftir. İkisinde de, içinde değerli yazma eserler olan kütüphane mevcuttur. Sedefcilik, camcılık, çinicilik, billûrculuk, hattatlık, boyacılık, nakışçılık, bilhassa Bağdad köşkünün kubbesindeki ceylân derisi üzerine yapılmış olan nakışlar, on altıncı yüz yılda Türk güzel sanatlarının üstünlüğünü anlatan öl mez eserlerdir. İstanbula gelirseniz hepsini gezebilirsiniz. Sevgilerim.

Sayın Selâmî Kaygusuz — Adapazarı.

Milletlerarası Yahudilik (Beynelmilel Siyonizm) üzerinde, sorduklarınıza cevap verebilecek bizde bir eser olduğunu aslâ tahmin etmem. Böyle bir emeği ve himmeti, milyarder Ford bile veremedi!.. Ford, yazdığı «Serseri Yahudi» isimli meşhur kitabından sonra, dünya Musevilerinin öyle bir hücumuna uğradı ki, gerilemiye, hattâ özür dilemiye mecbur kaldı. Bahsettikleriniz, daha çok, her tarafta duyulabilen ve söylenebilenlerin bir araya derlenmesidir. Ki, onların da eksik ve hisssî olduğuna şüphe yoktur. Tanrı kısmet ederse, elinizdeki mecmuada bu bahse girmek arzusundayım. Duygularınıza teşekkürler.

Sayın Kâzım Üstün — Ankara.

Trabzon mebusu Ali Şükrü Beyin öldürülmesine dair olan tahkikat raporu neşredilmiş ve bazı metinler, o zaman İcra Vekilleri Heyeti Reisi, yâni Başvekil olan Rauf Bey (sayın Rauf Orbay) tarafından Büyük Millet Meclisinde verdiği izahat sırasında okunmuştur. Fakat ben şahsen, bu hâdise üzerinde sır perdesinin bu resmî tahkikatla tamamen kaldırılmış olduğu kanaatinde değilim. Sevgilerim.